

MLADI OB KRKI

Glasilo pionirskega odreda Gorjanskega bataljona in osnovne organizacije
Zveze socialistične mladine Slovenije osnovne šole Grm, Novo mesto

Revolucionarna preteklost in NOB v Novem mestu

- 39 Bombni napad na Novo mesto, demonstracija na gimnaziji
- 42 ustanovitve OF na desnem bregu
- 46 Revolucionarno delo nov. mladine

DRAGI PIONIRJI IN MLADINCI!
SPOŠTOVANI BRALCI!

Pred vami je knjiga spominov na revolucionarno gibanje pred vojno in spominov na narodnoosvobodilno borbo v našem mestu in okolici.

Napisali so jo pionirji in mladinci osnovne šole Grm, pomagali pa so jim nekdanji člani literarnega krožka, sedaj že gimnazijci. Napisali so jo po pripovedovanju in spominih udeležencev in tvorcev revolucije in narodnoosvobodilne borbe. Spomine borcev in aktivistov so mladi zapisali tako, kot so jih slišali in razumeli; dodali so svoja otroška razmišljanja. Da bi zbrali gradivo, so imeli številne intervjuje, na katerih so zbrano poslušali in pridno zapisovali. Ob tem so razširili in poglobili spoznanja o ljudski revoluciji in narodnoosvobodilni borbi. Pridobili so še večje spoštovanje do borcev, ki so se borili za novo, boljšo, srečnejšo družbo.

Odbor Gorjanskega bataljona, katerega borbene tradicije gojita Pionirski odred in mladinska organizacija na osnovni šoli Grm, izreka pionirjem, mladincem in mentorjem pohvalo za opravljeno delo.

Delo sta usmerjala in vodila mentor literarnega krožka Ivanka Mestnik in mentor zgodovinskega krožka Rafko Stančič; likovno opremo je opravil likovni krožek pod mentorstvom Nika Goloba.

Zahvaljujemo se borcem in aktivistom, ki so s svojimi izjavami in pripovedovanjem obogatili mladino z novimi spoznanji.

Pionirji in mladinci osnovne šole Grm! Odbor Gorjanskega bataljona je ponosen na vas. Želi, da bi v učenju in delu zrasli v čvrste in zavedne člane socialistične družbene skupnosti, da bi vedno cenili in čuvali svobodo in nadaljevali boj za napredek po vzgledih, ki vam jih nudi ta knjiga.

V Novem mestu, 25. februarja 1975

Predsednik odbora
GORJANSKEGA BATALJONA
Martin Pavlin

Vzrok vsemu trpljenju je bil fašizem

Fašizem je posebna oblika boja za mračne cilje najbogatijšega in najbolj nazadnjaškega dela meščanstva. Da bi ohranilo svoje gospodarske in politične koristi, je to meščanstvo uvedlo oblast, ki je ukinila ustavne pravice in svoboščine ljudi ter vladalo s silo.

Fašizem je nastal po prvi svetovni vojni najprej v Italiji. Ustanovil ga je Benito Mussolini 1919. leta.

Vzroki za pojav fašizma so težave v kapitalističnem gospodarstvu povojnega obdobja in vpliv idej oktobrske socialistične revolucije, ki je leta 1917 v Rusiji odpravila oblast kapitalistov.

Ta čas je bilo življenje v Italiji zelo težko. Delovni ljudje so bili zelo prizadeti zaradi splošnega pomanjkanja, velike draginje, brezposelnosti in splošne revščine.

V teh razmerah so ljudske množice začele demonstrirati za boljše življenje, za socializem. Njihovo borbenost so podžigale še vesti o zmagi delavcev v Rusiji. Delavci so nastopili zelo odločno, zasedli so tovarne, kmetje zemljo, nato so ustanavljali svoje svete /Sovjete/.

Kapitalisti so jim že začeli popuščati. V svojem boju pa niso bili enotni. To je bila velika napaka, ki so jo izkoristili kapitalisti za protinapad.

Bogati kapitalisti, industrijalci, bankirji, veleposestniki in njihova vlada so se tedaj naslonili na Mussolinija in njegovo fašistično stranko /Partito fascista/, da bi s pomočjo fašistov preprečili prevrat, ki bi ga napravili delavci.

Za boj z delavci je Mussolini organiziral uniformirane bojne skupine, borbene fašije /Fasci di combattimento/, ki so brezobzirno pobijali delavske voditelje, razbijali delavska zborovanja, zažigali komunistične tiskarne in urade.

Vrhovi kapitalistov so uvideli, da je fašizem močna sila za boj z delavci. Največji bogataši: finančniki, veleposestniki in bankirji so podpirali fašiste z denarjem, vojska in policija pa sta jih zalagali z velikimi količinami orožja. Nazadnjaške politične stranke pa so jih tajno podpirale.

Italijanskemu fašizmu podobna gibanja za ohranitev kapitalizma so se pod različnimi nazivi pojavila tudi v drugih državah: nacionalsocializem v Nemčiji, falangizem v Španiji, Heimwehr v Avstriji, železna garda v Romuniji, rexisti v Belgiji, streličasti križi na Madžarskem, ustaši na Hrvaškem, Ljotičev ZBOR, Stojadinovićeve zelene srajce v Jugoslaviji.

Zelo surova oblika fašistične vladavine je nastala v Nemčiji /nacizem/.

Fašizem je odpravil svoboščine ljudi, vso oblast pa je prepuštil enemu človeku - vodji /Duce, Führer/. Nasilno je odstranjeval napredne ljudi, jih pobijal in zapiral v ječe in taborišča. Uvedel je obvezno prisilno delo, da bi čim bolj izkoriščal delavce. Svoje nasprotnike je množično iztrebljal in vodil napadalne vojne, da bi podjarmil svobodne narode. Sprožil je drugo svetovno vojno, s porazom je dobil odločilni udarec. Postal je pojem zverstva in nasilja in proglašen za zločinsko gibanje.

Po smrti kralja Aleksandra so jugoslovansko državo vodili kraljevi namestniki /1935 - 1941/. Namesto mladoletnega kralja Petra II. je vladal knez namestnik Pavle Karadjordjević. Ta je

opuščal sodelovanje z zahodnimi državami /Anglijo in Francijo/, Jugoslavijo pa je vedno bolj približeval fašističnima državama Italiji in Nemčiji.

Ta čas so bili na krmilu države najbogatejši srbski kapitalisti. 1935. leta je postal predsednik vlade dr. Milan Stojadinović, velekapitalist, povezan s kapitalisti fašističnih držav. Bil je za sodelovanje s fašistično Italijo in Hitlerjevo Nemčijo. Trudil se je, da bi v Jugoslaviji zagotovil oblast največjim kapitalistom. Svoje ravnanje je Stojadinović usmerjal po željah Hitlerja in Mussolinija.

Celotno jugoslovansko gospodarstvo je podredil nemškim kapitalistom.

Po zgledu Mussolinija je organiziral svoje skupine - zelene srajce. Preganjal je komuniste in napredne ljudi. Hotel je, da bi se delavci ne borili več za svoje pravice, da bi se pomirili s kapitalisti, da bi jih ti laže izkoriščali. Vodil je zborovanja, na katerih je hvalil fašistično državno ureditev in se predstavljal kot bodoči jugoslovanski državni vodja.

Po obisku v naši državi je italijanski zunanji minister, grof Ciano zapisal v svoj dnevnik:

"Stojadinović je prepričan fašist."

Fašizem in spremembe
politike (režima) v Jugoslaviji

REŽIM

Prepisan red, način upravljanja. Politični režim: način vladanja, npr. vladar popoln gospodar ali pa demokratičen, ki dovoljuje ljudstvu odločanje na vseh področjih.

POLITIKA

1. Dejavnost države ali za državo usmerjeno ravnanje.
 2. Vsaka družbena dejavnost, s katero se ureja temeljni položaj človeka.
-

DEMOKRACIJA

1. Oblika vladavine, v kateri ima ljudstvo najvišjo oblast.
 2. Oblika države, v kateri opravljajo najvišjo oblast državljani, ljudstvo /demos/ in v kateri morajo biti vsi državljani enopravni.
-

JNS

Jugoslovanska nacionalna stranka

Da bi nekoliko ublažil diktaturo, je kralj Aleksander leta 1931 vsili ljudstvu svojo ustavo. Dovolil je, da se ustanovi ena državna in vsejugoslovanska politična stranka, ki je leta 1933 dobila uradni naziv JNS.

SKUPŠČINSKE VOLITVE LETA 1938

11. decembra 1938 so bile v Kraljevini Jugoslaviji volitve v narodno skupščino.

Proti vladavini Milana Stojadinovića so se združili vsi, ki niso odobravali njegovega dela doma in s tujino.

Pri volitvah so njegovi ljudje potvarjali rezultate in vršili razne goljufije. Ljudstvo je protestiralo, zato je morala vlada objaviti "uradne" rezultate.

Čeprav je Stojadinović na volitvah zmagal, je morel februarja 1939 odstopiti, ker ni več užival zaupanja kneza namestnika Pavla Karađorđjevića in ker je bil zelo osovražen pri ljudstvu zaradi njegovega sodelovanja s fašističnimi državami.

SKUPŠČINSKE VOLITVE V NOVEM MESTU

O teh volitvah nam je pripovedoval tovariš dr. Davorin Gros takole:

"Leta 1938 so bile skupščinske volitve poslancev tudi v Novem mestu. Tudi sam sem se udeležil volilnega zbora. Takratni minister dr. Anton Korošec je poskušal s podkupovanjem pridobiti volilce za listo, na kateri je kandidiral tudi sam. Podkupovanje so izsledile oblasti in obtožen je bil tudi trgovec Peter Koren, ki je bil črnomaljski odbornik. Njemu sem pomagal sestaviti ugovor, s katerim se je uspel ubraniti. Na teh volitvah je zmagal režim dr. Milana Stojadinovića.

Te volitve so bile zelo nedemokratične, saj so žandarji preprečevali sestanke naprednih Slovencev. Tak sestanek pa je bil na Hrvaškem in zanj so zvedeli orožniki, vendar sestanka niso mogli preprečiti. Odbornik Koren se je z orožniki poznal in jih je v času sestanka zadržal ob pogovoru in pijači."

Nataša Ćapež, 7.d

Mateja Južnič, 7.d

Borba KP v boju proti fašistom

- KPJ Komunistična partija Jugoslavije, revolucionarna organizacija jugoslovanskih komunistov, je bila ustanovljena leta 1919 v Beogradu pod imenom Socialistična delavska stranka Jugoslavije /komunistov/.
- Naziv KPJ je dobila na drugem kongresu junija 1920 v Vukovaru.
- V Zvezo komunistov Jugoslavije /ZKJ/ se je preimenovala na 6. kongresu novembra 1952.
- Čeprav je bila Komunistična partija v ilegali, je delovala skrivaj v raznih društvih in organizacijah, npr.: „Svoboda“, Društvo slovenskih fantov in deklet, v Sindikatih in od oblasti dovoljenih delavskih strankah.
- KOMUNIST Pripadnik komunističnega svetovnega nazora, član kake komunistične partije.
- KOMUNIZEM Svetovni nazor o družbeni ureditvi, ki naj odpravi zasebno lastnino, družbene razrede in s tem izkoriščanje človeka po človeku. Za cilj si postavlja brezrazredno družbo.

LJUDSKA FRONTA Na sedmem kongresu Komunistične internacionale 1935. leta so razpravljali o širjenju fašizma in o ukrepih za zaščito ljudskih množic pred zločini fašizma.

Kongres je ukazal komunističnim partijam, naj za boj s fašizmom ustanovijo Ljudsko fronto - gibanje nasprotnikov fašizma, vojne in prijateljev napredka.

Prva Ljudska fronta je nastala v Franciji - Parizu leta 1935, ko je na volitvah ljudstvo oddalo zanjo svoj glas, druga pa v začetku 1936 na volitvah v Španiji.

DELO KP MED DELAVCI IN KMETI PRED OKUPACIJO PRI NAS

Prosili smo tovariš Rudija Zupanca, takratnega sekretarja okrožnega komiteja KP, da nam nekaj pove o tem, kako so pridobivali člane v Partijo. Dejal je, da so jih pridobivali na različne načine:

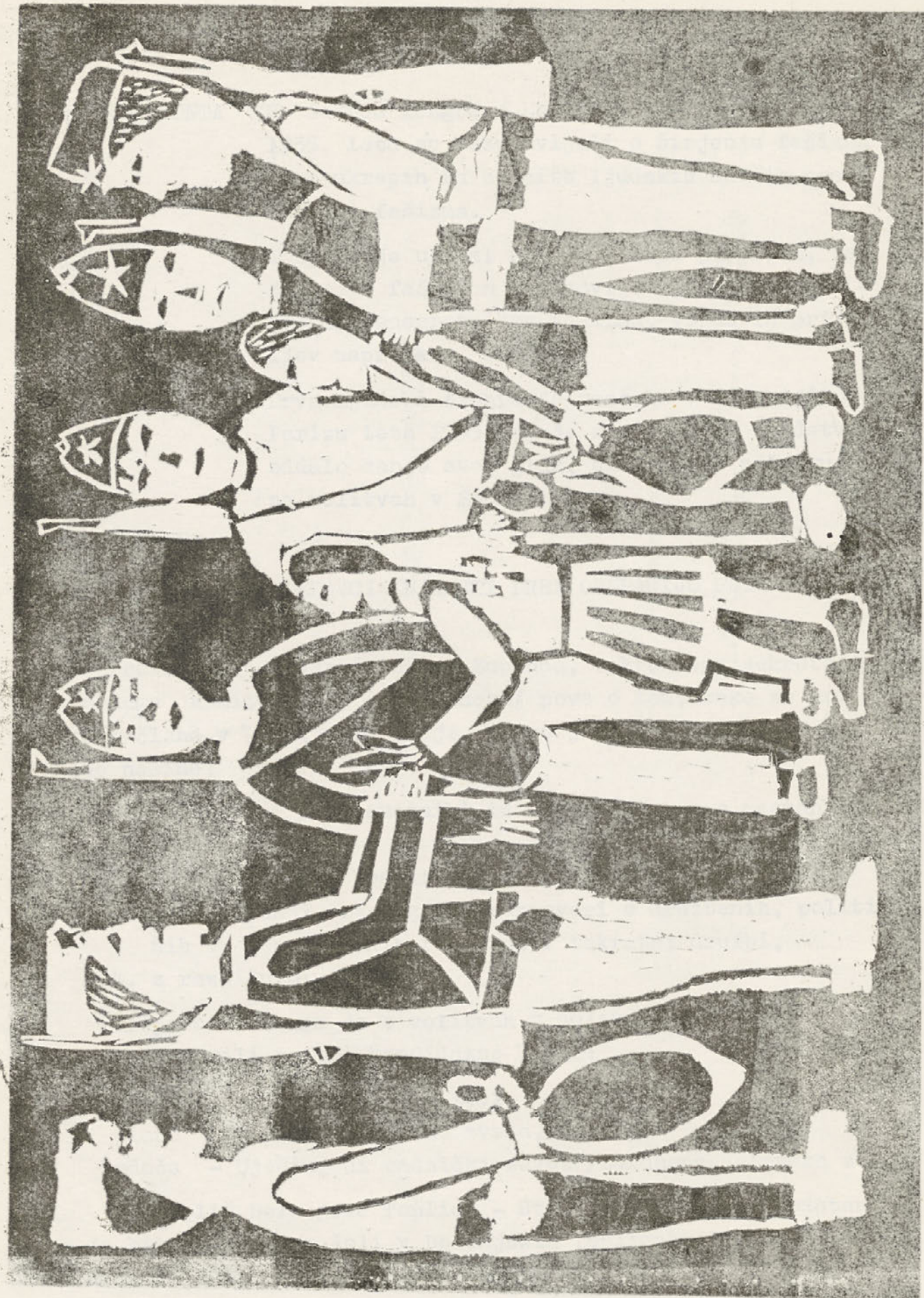
1. s pogovori s posamezniki in skupinami ter s sestanki z njimi,
2. z buditvijo in krepitvijo delavske razredne zavesti,
3. s predavanji, razlago in razgovori o družbenih, političnih in gospodarskih razmerah v takratni družbi,
4. z različnimi akcijami.

Pripovedoval nam je o volitvah v delavsko zbornico leta 1933. Pripravili so tri kandidatne liste:

- bela - Krščanski socialisti,
- plava - Narodnostrokovna zveza,
- rdeča - Ujedinjeni radniški savez /Združena delavska zveza/

Za okoliš Dolenjske Toplice - Straža, Soteska in Podstenice je bilo volišče v šoli v Dolenjskih Toplicah. Takrat je bil tovariš Zupanc zaupnik rdeče liste. Ta je dobila okoli polovico vseh oddanih glasov. Zanje so glasovali obrtni pomočniki ter gozdni in lesni delavci. Bela lista je dobila približno eno

tretino manj glasov. Zanje so glasovali obratovodje žag, lesni manipulantii ter nekaj delavcev na žagah. Plava lista pa je dobila komaj 16 glasov oziroma približno eno šestino. Zanje so glasovali učitelji, uradniki banske gozdne uprave in Aurspergovii nemški uradniki.

Povedal nam je, da so mnogo tudi študirali. Ti študijski krožki so bili v Novem mestu, Dolenjskih Toplicah in pozneje pri Slakih v Dobrniču. Uporabljali in širili so delavsko literaturo: tednik Delavska politika, mesečnik Svoboda, Ljudska pravica, Tabor, Stara pravda, Slovenska zemlja, knjige Cankarjeve družbe, Markova in Engelsova dela ter dela drugih naprednih piscev. Ta je bila sicer dovoljena, a bolj varno je bilo, da je ležala na knjižnih policah, ker je bila nanjo pozorna zlasti cerkev. Drug ilegalni material - letaki, letaki, brošure, okrožnice, Lenino-va dela in druga boljševiska dela pa so se širila preko strogo konspirativnih in izkušenih aktivistov.

Leta 1933 je v Novem mestu in Dolenjskih Toplicah zaživeloo delo Svobode. Ti so organizirali izlete in predavanja. Ker so bila predavanja v glavnem po maši, so se jih udeležili zlasti kmečki ljudje in sprejemali so jih z odobravanjem.

V naslednjih letih je bil organiziran sindikat lesnih delavcev, v katerega so se vključili donala vsi delavci na žagah Straža, Soteska, Podstenice. Leta 1934 je bila organizirana stavka v Povhovi tovarni, ki je dobro uspela. Slabše je uspela stavka v Straži leta 1935 zaradi stavkokazov /priseljeni delavci/, popolnoma pa je uspela stavka voznikov lesa na žagi Soteska.

Več pravic so si delavci pridobili prav zaradi enotne sindikalne organiziranosti, ki smo jo vodili mi, komunisti.

Po zapiskih tovariša Zupanca
urečila Ivanka Mestnik in
Rafko Stančič

ZAKON O
ZAŠČITI
DRŽAVE

Kapitalističnemu zatiranju in izkoriščanju delovnih ljudi v Jugoslaviji so se najbolj odločno upirali komunisti. Poleg drugih ukrepov zoper nje je skupščina sprejela 2. avgusta 1921. leta zakon o zaščiti države, s katerim je bila KPJ prepovedana.

S tem zakonom je buržoazna oblast poskušala preprečiti komunistom boj za pravice delovnih ljudi. Zakon je bil objavljen v Uradnem listu 11. avgusta 1921. leta.

Po njem je bilo določeno, da se kaznuje s smrtjo in "robijo" do 20 let vsakdo, ki bi ustno ali pisмено širil komunistično propagando.

KPJ se kljub vsemu utrjuje
in deluje na različne
načine.

Jugoslovanski kapitalisti so preganjali komuniste že od nastanka naše države. Najbolj surovo in nečloveško pa v času kraljeve diktature in po njej.

Diktatura je imela Partijo za največjega sovražnika države. Tedaj je policija ob pomoči svojih zaupnikov, ki jih je vrnila med komuniste, uspela aretirati več tisoč pripadnikov Partije, nekaj sto so jih brez procesa pobili, med njimi tudi organizacijskega sekretarja Partije Djura Djakovića.

Zaradi takega nasilja je partijsko vodstvo odšlo v tujino, od koder je vodilo partijsko politiko v Jugoslaviji.

Diktatura je Partijo skoraj uničila, zato je leta s težavo in počasi obnavljala svoje organizacije. Po obnovi partijskih organizacij se je ponovno začel krepiti njen vpliv na ljudske množice.

Partija se je povezala z raznimi skupinami, ki so nasprotovale vladni politiki.

DIKTATURA Oblika države, v kateri ljudstvo ne more nadzorovati ali zamenjati tiste, ki so na oblasti, zato ti vladajo neomejeno in nasilno.

SVOBODA Socialistična kulturna organizacija.

DELO SVOBODE V NOVEM MESTU

Tovariš Franci Lakner je bil član društva Svoboda v Novem mestu, ki je do leta 1929 zamrlo, po tem letu pa je začelo zopet intenzivno delovati. To društvo je bila legalna organizacija delavstva, vendar pa pod vodstvom KP. Pripovedoval nam je:

„V tistem času delavci niso smeli govoriti o marksizmu, leninizmu in komunizmu, ker bi jih označili kot protidržavne ele-

mente in bi jih preganjali in zapirali. Zato se je morala propaganda za komunistično gibanje vršiti tajno in oprezno.

Pred drugo svetovno vojno so v Jugoslavijo prihajali nemški vohuni, ki so se imenovali peta kolona. Ta je vohunila in dajala Nemcem podatke s posameznih področij, ki so jih rabili pri načrtu za vojaški napad na Jugoslavijo in zasedbo. Tako so bili seznanjeni s političnim delom našega ljudstva in strateškimi točkami naše domovine.

Tudi v Novem mestu so bili petokolonaši, eden od teh je bil lesni trgovec nemškega rodu, po imenu Huter. Kakor se je takrat govorilo, je bil on organizator petokolonaške službe. Ta je vohunil in med drugim tudi predložil nemškim oblastem seznam desetih ali dvanajstih domačinov, ki naj bi bili zaradi rodoljubnosti in politične zavezanosti Nemcem nevarni in bi jih po znani nemški brutalnosti likvidirali. To se pa k sreči ni zgodilo, ker so po nekaj dneh po razsulu Jugoslavije zasedli Novo mesto Italijani. Nemška vojska je bila pri nas namreč samo nekaj dni. Kako je petokolonaška špijonaža delovala v Novem mestu je bilo vidno, ko so ob bombnem napadu prvo zbombardirali šolo Katje Rupena, kjer je bil štab jugoslovanske vojske. Tudi drugače so se Nemci znašli v Novem mestu tako, kot da so bili domačini. Kar nekako minogrede so pri stari pošti zgradili oddajno radijsko postajo, vedeli so za novomeško sodišče in zapore, postavili so smerokaze za vojaška vozila, ki so hitela proti Hrvatski preko Gorjancev.

Po letu 1929 je nastopila gospodarska kriza tudi v Jugoslaviji. Industrija je začela nazadovati, obrt je pešala, kmetije so propadale, naraščala je brezposelnost, zaslužka ni bilo. Cene kmetijskih pridelkov so bile smešno nizke. Ljudje so začutili potrebo, da se to stanje preobrne. Močnejša želja po boljši družbeni ureditvi je tako postala prisotna. Nalogo, da delavske in kmečke vrste politično prevzgoji za borbo svojih pravic, je vršila tudi novomeška Svoboda. Člane smo s tem seznanjali na društvenih sestankih in s predavanji o komunizmu. Zanesljivim članom smo razdajali ilegalno komunistično literaturo in letake, ki smo jih dobivali iz Ljubljane. Tudi sami smo razmnožili časopis Boljševik. Izšle so tri številke po 60 izvodov, ki smo jih raz-

delili po Dolenjski in Beli krajini.

Svoboda je delovala tudi v kulturnem pogledu. Priredili smo igro Hlapec Jernej in njegova pravica, imeli smo predavanja z napredno vsebino, pa tudi zabavne prireditve in izlete smo organizirali za člane in druge.

Veliko akcijo smo izvedli med članicami Svobode ob priliki štrajka v tovarni perila Povh v Novem mestu. Lastnik ni izplačeval delavkam za nadure 50% dodatka in jim kljub pritožbam ni hotel ugoditi. Ob moralni podpori društva in tovarišev, ki so po nalogu KP sodelovali pri tem štrajku, ter aktivnih delavk Ančke Čič, Angele Dernovšek in Pavle Cujnik je ta štrajk zelo dobro uspel. Delavke so dosegle izplačilo nadur, plačane praznike in kolektivno pogodbo, ki je bila ugodna.

Ob aretaciji tovarišev Srečka Prežljaja, Boga Juriševiča in Franca Laknerja leta 1934 zaradi komunistične propagande, je oblast prepovedala nadaljnje delovanje Svobode z razlago, da so vodilni funkcionarji društva komunisti. Na to odločbo smo se pritožili, pa brez uspeha. Kasneje so prepovedali Svobode po vsej Sloveniji.

Tako je društveno življenje zamrlo, toda ostali so sadovi. Marsikateri član, ki se je politično izobrazil v Svobodi, je vedel, da je njegovo mesto le v borbi za svobodo in je bil dober borec v drugi svetovni vojni.

K politični dejavnosti v Novem mestu je treba še omeniti: V letih 1929 do 1935 je bila komunistična dejavnost in propaganda kar uspešna. Kurirji iz Ljubljane so prinašali ilegalno literaturo, katero smo raznašali po Dolenjski in beli krajini, pa tudi instruktorji so prihajali iz Ljubljane z namenom, da se čim uspešneje razvija komunistična dejavnost. Tako so nas obiskali tudi tovariši Edvard Kardelj, Boris Kidrič, France Hočevar in drugi. Zanimivo je tudi, da je bil v Novem mestu tudi Prežihov Voranc, v času italijanske okupacije. Skrival se je pred okupatorjem in bil nekaj dni v Novem mestu in Hrušici pod Gorjanci.

SOKOL Telovadna organizacija za telesno in moralno vzgojo naroda. Sokol je nastal leta 1862 v Pragi. Ustanovil ga je Miroslav Tyrš. Njegov namen je bil buditi narodno zavest pri slovenskih narodnostih.

Sokol se je razširil tudi med južne Slované.

Prvo Sokolsko društvo je nastalo leta 1863 v Ljubljani. To gibanje se je pri nas imenovalo Južni Sokol.

1919. leta je na sokolskem shodu v Novem Sadu prišlo do združitve vseh sokolskih zvez v enotno zvezo pod imenom „Sokolska zveza Slovencev, Hrvatov in Srbov“ s sedežem v Ljubljani. Zveza je štela 256 društev s 40.000 člani.

Po uvedbi kraljeve diktature leta 1929 so ukinili vsa sokolska društva. Ustanovili so enotno vsedržavno telovadno organizacijo pod imenom „Sokol kraljevine Jugoslavije“.

O DELU SOKOLA V NOvem MESTU

„Veste, v stari Jugoslaviji je bil sistem dela tak, da so vladale na oblasti razne struje in stranke. Od leta do leta so bile druge na oblasti. Delile so se tudi na napredne in nazadnjaške. Napredne so bile Sokolstvo, nazadnjaške pa klerikalne struje.

Kot prvi so začeli z delom komunisti. Mladino so zainteresirali za delo in tudi kmečko mladino so kmalu pritegnili k sodelovanju.

Sokoli pa so bili zelo napredni zlasti pri telesni vzgoji. Gojili so zlasti ljubezen do domovine, slovanstva, poštenje in tovarištvo. Vedno več mladine se je zatekalo v Sokolske domove zaradi teh stvari. Njihov trud ni bil zaman. Čim bolj so se približevali 41. letu, tem bolj so bili delovni. Zbirali so se in hodili v naravo. V sedanjem domu JLA je bil Sokolski dom. Imeli so lutkovno gledališče, strelski odbor in tudi dramskega.

Leta 1941 je bilo Novo mesto bombardirano. Sedaj so bili sestanki na prostem. Vršile so se razne akcije za zbiranje sani-

tetnega materiala, orožja in obleke, pisarniškega materiala itd. Takoj, ko so okupirali Sokolski dom, so začeli Sokoli gojiti atletiko, a to le za pretvezo pred Italijani, ki so jih nadzirali. Italijani seveda niso nič posumili. Akcije so potekale do oktobra meseca. Takrat pa so že začele delovati prve trojke OF, "nam je povedal tovariš Romih.

Tomaž Zorko,
7.b

LEVIČARJI 1. Splošen naziv za socialiste in komuniste.
 2. Ljudje, ki so napredno usmerjeni.

LEVA STRUJA Sokol kraljevine Jugoslavije je bila telovadna or-
V SOKOLU ganizacija za telesno vzgojo in za vzgojo značaja.
 Ustanovljena je bila 5. decembra 1929. Spadala je
 pod okrilje jugoslovanske liberalne stranke /kapi-
 talisti/.

Leta 1935 se je del Sokolov uprl politiki JNS.
Ta skupina Sokolov se je borila za napredne, svo-
bodoljubne ideje, bila je proti fašizmu, za obran-
bo domovine.

LEVA STRUJA SOKOLA V NOVEM MESTU

O tej struji nam je tovariš dr. Davorin Gros povedal tudi tole:

"V Novem mestu je delovalo nekaj let pred drugo svetovno vojno Sokolsko društvo. V njem je bila najbolj delavna leva struja. Shajali smo se v sedanjem domu JLA, kjer smo poslušali številna predavanja."

Srečko Car,
7.b

DRUŠTVO
KMEČKIH
FANTOV IN
DEKLET

V začetku je bil to podmladek Samostojne kmečke stranke /SKS/. Zaradi nasprotovanja režima, ki je Jugoslavijo usmerjalo k fašističnim državam, se je vključilo v demokratično gibanje pod vodstvom KPJ.

V društvo so se vključevali kmečki fantje in dekleta, pa tudi študentje iz kmečkih družin.

Namen društva je bil napredno usmerjati kmečko mladino. Organiziralo je številna tekmovanja koscev in žanjic, predavanja in izlete.

DRUŠTVO KMEČKIH FANTOV IN DEKLET

Kako je bilo s temi društvi na našem področju, nam je pripovedoval tovariš Franc Somrak. Dejal je:

„Leta 1936 je bilo na našem področju pet društev: Gotna vas, Muhaber, Mirna peč, Podhodta in Šentjanž.

Ta društva so bila povezana z Okrožnim društvom kmečkih fantov in deklet, ki je izdajalo tudi svoj časopis Naša gruda. Največja naloga društev je bil povezovati kmečko mladino na različne načine: obiski društev, tekmovanja koscev in žanjic, kmečke veselice ipd. Prirejali so tudi plesne vaje, igrice in pridobivali članstvo iz vrst napredne kmečke mladine.

Poseba naloga društva je bila razbijati organizacijo Orlov, ki jo je vodila duhovščina in so bili naši nasprotniki. Ta čas se je pojavila tudi posebna mladinska fašistična organizacija. Pristaši te organizacije so nas imenovali „krivčkarji“ - zaradi uniforme in zaokroženega petelinjega peresa na klobuku.

Zbirališče kmečkih fantov in deklet je bilo pri Potoč rjevih na Muhaberju, kjer smo imeli tudi knjižnico. Predsednik je bil Franc Potočar, tajnik pa Jože Petrič iz Muhaberja. Imeli smo bolj malo članov, a veliko simpatizerjev. Kdor je bil član kakega klerikalnega društva, je lahko dobil državno službo, naša mladina pa ne. Še danes živi precej teh tovarišic in tovarišev.

Ranata Rajer,

8.b

KLEROFASHIZEM Politično in idejno sodelovanje Cerkev s fa-
šizmom.
Gibanje za stanovsko /korporativno/ državo pod
vodstvom Cerkev.

REAKCIJA V politiki preživele, napredku sovražne družbene
sile.
Politično stališče, ki zavira vsak napredek.

MEŠČANSKA
/BURŽOAZNA/
REAKCIJA Odpor in nasprotovanje meščanstva družbenemu na-
predku ali prizadevanje utrditi in ohraniti sta-
re in preživele oblike.

REAKCIONAR Nazadnjak, mračnjak, privrženec reakcije

ORLI Telovadna organizacija slovenske klerikalne
stranke.

Zaradi naraščanja socialističnega delavskega gi-
banja je papež Leon XIII. leta 1891 ukazal, naj
po vseh deželah osnujejo politične stranke. Na
Slovenskem so na prvem katoliškem shodu leta
1892 ustanovili Vseslovensko ljudsko stranko, ki
je s pomočjo duhovščine /klere/ zajela večino
slovenskega kmečkega prebivalstva. Pristaše te
stranke imenujemo klerikalce.

Klerikalci so hoteli imeti tudi svojo klerikal-
no organizacijo. Na pobudo jeseniškega župnika
Čuk so ustanovili Orle.

Uniforme so imeli podobne kot Sokoli. Od takrat so se telovadci delili na Liberalne Sokole in klerikalne Orle.

Orli so bili pristaši klerikalne, Sokoli pa liberalne stranke.

POJDEM

Pojdem,
preko polj pojdem,
v svet, ki ga ni,
da bi odrešila ljudi.

Pojdem,
ponj pojdem, ki ga mogoče ni,
da bi mu rekla:
„Reši ljudi!”

Mogoče bo rešil ta svet gorja,
mogoče ga bo rešil,
čeprav ga ne pozna.

Kje se bo končal ta dan?

V majhni kočici,
temni, zatohli izbi
smo razmišljali,
kje se bo končal ta dan.

Morda v Vietnamu
ali Laosu,
med sanjami o svobodi?
Morda v rezervatu
med Indijanci,
med željami po divjini?
Morda v vroči Afriki
med zaslužnjenimi črnici,
med sanjami o svobodi?

Marjanca Božič,
6.d

BIL SEM V KONCENTRACIJSKEM TABORIŠČU

„Vlada Cvetković - Maček je bila politično usmerjena proti komunistom. Pripravljala se je na pristop k trojnemu paktu. Člani te vlade so vedeli, da ima KPJ na ljudstvo velik vpliv, zato so sklenili vodilne člane in ostale pristaše te organizacije zapreti /izolirati/ in jim tako preprečiti nadaljno delovanje. Jugoslavija je z namestnikom knezom Pavlom na čelu pristopila k trojnemu paktu.

Leta 1940 sta bili v Jugoslaviji ustanovljeni dve taborišči po vzgledu taborišč fašistične Nemčije. Taborišče, v katerem so bili zaprti Bosanci, Makedonci in Slovenci, je bilo v Medžurečju v Srbiji. Drugo, v katerem so bili Srbi, Hrvati in Črnogorci, pa je bilo drugje in zaporniki taborišča v Medžurečju niso vsi vedeli zanj.

Januarja leta 1941 so tudi v Novo mesto začeli prihajati pozivi za orožne vaje. V resnici so bili to pozivi za taborišča.

Prav takrat bi moral v zapor po zakonu o zaščiti države, vendar me je ta poziv rešil.

Iz Dolenjske je moralo poleg mene v internacijo še petnajst pripadnikov KPJ. V Ljubljani se nas je na železniški postaji nabralo okoli tristo Slovencev. Vsi smo vedeli, da ne gremo na orožne vaje, temveč v taborišče. Kljub temu pa smo peli revolucionarne pesmi, kar je policijo zelo jezilo. Ko pa je na vlaku zaplapolala še rdeča zastava, je vlak takoj odpeljal, da ne bi prišlo še do večjih revolucionarnih dejanj. Vso pot je bil vlak pod strogim nadzorstvom orožnikov.

Ko smo prišli v Medžurečje, smo se seznanili z zaporniki iz Bosne in Makedonije. Vseh nas je bilo okoli šeststo. Razdelili so nas v pet novih barak, zavarovanih z bodečo žico.

Zaporniki nismo stali križem rok. V vsaki baraki smo organizirali vodstva za medsebojno povezavo. Ustanovljeni sta bili tudi pevska in dramska sekcija. Njihove nastope je vo-

dil Jože Bobič, ki še danes živi v Novi Gorici. Nekdo je v taborišče pritihotapil radijski sprejemnik, tako da so dežurni vsak večer poslušali poročila iz Londona in Moskve in razglasili novice po barakah.

Zaporniki smo dobivali tudi obiske. Seveda so nas obiskovali naši politični delavci. Prinašali so nam sporočila in nam dajali navodila. Straža v taborišču je bila slabo organizirana, zato so imeli nekateri politični delavci skrivne izhode.

Zgodilo se je, da so internirali tudi svoje ljudi, seveda pomotoma. Ti so se takoj ločili od ostalih. Bili so bolj sami zase, skratka, niso se družili z nami. Te so izpustili, vendar so zaporniki vedeli zakaj. Upali smo, da bodo izpustili tudi nas, vendar je prihajanje novih zapornikov up zelo omajalo.

27. marca 1941 je general Simović s svojo vojsko vrgel vlado in prevzel oblast. Obrnil se je tudi na Sovjetsko zvezo.

Takrat je bilo taborišče razpuščeno in zaporniki smo odhajali domov. Vedeli smo, da bo vojna."

Pripovedoval Vane Murn,
zapisala Romana Žveglič,
8.b

ILEGALNA TEHNIKA V DOLENJSKIH TOPLICAH JE DELOVALA ŽE V STARI JUGOSLAVIJI

"Sem Anton Henigman," se je predstavil, "pripovedoval pa vam bom o delu ilegalne tehnike v Dolenjskih Toplicah, tu sem namreč živel med vojno."

Takoj smo ugotovili, da imamo pred seboj prijetnega sogovornika, ki nam bo pripovedoval marsikaj zanimivega.

Pričel je: "Kot član partije, vključen v partijsko celico Dolenjske Toplice, sem v letu 1939 bil med drugim zadolžen tudi za delo ilegalne tehnike. Šlo je predvsem za tiskanje ilegalnih letakov na ciklostil. V ta delo so bili vključeni še: Henigman Angelca - moja sestra, Urbančič Viktor in Šalekar Janez, vsi iz Dolenjskih Toplic.

Ciklostilna tiskarna je bila v podstrešni čevljarski delavnici Maksa Henigmana, včasih pa je bila zaradi varnosti premeščena v hišo Petra Henigmana. V obeh hišah smo imeli izdelana skrivališča - bunkerje, kamor smo poskrili material in orodje. Kljub večkratnim hišnim preiskavam ti niso bili nikoli odkriti.

Zakaj je bila potrebna taka ciklostilna tiskarna? Partija takrat največkrat ni imela možnosti, da bi tiskala propagandne letake, časopise itd. Zato so se odločili, da se to razmnožuje na ciklostil. Te tiskarne pa naj bi bile širom po Sloveniji, povsod tam, kjer so delovale partijske celice. Vsaka taka tiskarna je po potrebi dobivala iz CK natiskane matrice, da so lahko razmnoževali letake. S papirjem se je morala vsaka tiskarna sama oskrbeti. To je bila največja težava, kajti povsod so se vršile preiskave in preskrbeti tako množino papirja ni bilo lahko.

V Dolenjskih Toplicah smo bili zadolženi za tisk od 10 do 30 tisoč letakov, ki so služili za propagando na področju Dolenjskih Toplic, Semiča, Črnomlja, Novega mesta, Žužemberka, Dobrniča in Krke. Matrice smo dobili iz Ljubljane, seveda po ilegalni poti. Papir za tisk smo kupovali pri mesarju Zupancu Rudiju. Ta je namreč kupoval nekoliko beljši papir za zavijanje mesa. Denar za plačilo papirja smo zbrali med člani partijske celice v Dolenjskih Toplicah, ker drugače nismo mogli priti do sredstev.

Tiskarna je zadnjikrat delovala v mesecu novembru 1941 na podstrešju hiše Petra Henigmana v Dolenjskih Toplicah. V tiskarni smo delali: Urbančič Viktor, Henigman Angelca in jaz. Ko so opazili letake, katere smo zadnjikrat raztrosili, so Italijani skoraj pobesneli. Takoj so napravili več hišnih preiskav. Iz strahu, da ne bi bila tiskarna odkrita, je Peter Henigman skril ciklostilni stroj in nam potem trdil, da se ne spomni, kam ga je dal. Mislili smo, da ga je uničil.

Leta 1943 so bile Dolenjske Toplice bombardirane. Uničena je bila tudi Henigmanova hiša. Obiskal sem obupanega Petra in ko sva si ogledovala porušeno hišo, sem med ruševinami opazil

tudi dele ciklostolnega stroja," se je nasmehnil tovariš Henigman.

Mojca Novak,
1. gimnazija

"ČEŠKE DEMONSTRACIJE"

Tovariš Komelj nam je pripovedoval o demonstracijah zaradi nemške zasedbe sudetskega ozemlja na Č.škem, ki je bil del cremenlja češkoslovaške republike:

"Bilo je 1938. leta, v mesecu septembru. Takrat je bilo zelo napeto ozračje. Ni se vedelo, ali bo vojna ali mir. Nemci so zahtevali sudetsko ozemlje. To ozemlje je bilo češko in so jih Nemci ponemčili šele po 30-letni vojni. Za Čehe so bile te pokrajine važne strateške meje, ki pa so bile dobro utrjene. Če pa bi meje zgubili, bi bili prepuščeni Nemcem na milost in nemilost. Zavezniki so Češko izdali in prepustili Sudete Nemcem, za okrnjeno Češko pa so dali garancijsko izjavo, da ne bodo napadli preostale ČSR.

Ko je mladina v Novem mestu zvedela za to dejanje, je SKOJ takoj organiziral protestne demonstracije. Sestanki so bili v Sokolski knjižnici in v Režkovi vili, kjer je sedaj sedež SZDL in ZKJ. Tu so se zbrali tudi levo usmerjeni Sokoli, ki so tudi pripravljali demonstracije. Te skupne demonstracije so bile 22. septembra 1938. leta.

Dogovorjeno je bilo, da se demonstracije začno proti večeru. Zbirališče je bilo na Loki zato, ker je bil tam češki cirkus, ki je objavljala radijska poročila. Obiskovalci predstave v cirkusu so bili pod vtisom tragičnih vesti in po končani predstavi so se priključili demonstrantom. Pomikali so se proti trgu. Med tem se je demonstrantom priključilo še veliko drugih ljudi. Pojavile so se parole, na katerih je pisalo, naj Nemci izpolnijo obveze do Češke, in zastave. Demonstranti so imeli načrt, da bi se v slučaju, če napadejo orožniki, v skupinah razšli in se

ponovno zbrali pri Kapitlju. Orožniki so res začeli razganjati demonstrante, toda brez uspeha. Tako so se demonstranti razšli pozno v noč.

Posledice pa so čutili dijaki, ki jih je nekdo izdal. V gimnaziji so se začela zasliševanja. Dijaki so se izgovarjali na naključje. Nekaj jih je dobilo ukore in opomine.

Te demonstracije so imele v Novem mestu velik odmev. Pokazal se je vpliv SKOJ-a in KPJ."

Vilma Mežan,
8.a

Enšizem
grozi tudi Jugoslaviji

ŽIVLJENJE

Kaj je življenje?
Morda je to večno trpljenje?
Morda je to boj proti sovraštvu,
boj za svobodo, za srečno ljubezen?
Življenje je boj za življenje,
boj za obstanek vseh nas.
Življenje edina je stvar,
v kateri je vsega dovolj:
dovolj je trpljenja, ljubezni, ihtenja,
dovolj nam je sreče, sovraštva, veselja,
vsega dovolj je v času življenja.

Damjan Žulič,
8.c

TROJNI PAKT

Sporazum med Nemčijo, Italijo in Japonsko, podpisan v Berlinu 27. septembra 1940.

Kasneje so k temu sporazumu pristopile Madžarska /20.11.1940/, Romunija /23.11.1940/, Slovaška /24.11.1940/, Bolgarija /1.3.1941/ in Jugoslavija /25.3.1941/.

Vlade nacistične Nemčije, fašistične Italije in Japonske so se obvezale, da bodo medsebojno sodelovale v Aziji in Evropi. Njihova prva naloga je, da vzpostavijo in ohranijo novi red. Japonska "priznava" in spoštuje nemško in italijansko vodstvo pri ustvarjanju novega reda v Evropi. Nemčija in Italija pa priznavata in spoštujeta vodstvo Japoncev pri ustvarjanju novega reda v Aziji. Sporazum naj bi veljal 10 let.

DRŽAVNI UDAR 27. MARCA 1941 V JUGOSLAVIJI

Po neuspehi letalski ofenzivi nad Anglijo 1940. leta je Hitler sklenil, da bo sredi maja 1941 napadel Sovjetsko zvezo. Poprej pa se je hotel še zavarovati na Balkanu in v Podonavju, zato je začel pritiskati na države, ki še niso pristopile k trojnemu paktu. Novembra 1940 so k paktu pristopile Madžarska, Romunija in Slovaška. 1. marca 1941 je pristopila k paktu Bolgarija. Tedaj je bila nemška vojska že v Romuniji in Bolgariji.

Jugoslavija se je tako znašla obkoljena od fašističnih držav. Le na jugu, na meji z Grčijo, obroč še ni bil sklenjen.

Večletno gospodarsko in politično sodelovanje naših protijugoslovanskih vlad s fašizmom pa je privedlo do podpisa pristopa Jugoslavije v trojnemu paktu 25. marca 1941 na Dunaju.

Podpis pakta je v Jugoslaviji sprožil veliko nezadovoljstvo in razočaranje ogromne večine Jugoslovancev. S podpisom niso bile zadovoljne ljudske množice, ki jih je usmerjala KPJ, pa tudi del meščanstva, ki se je želel nasloniti na zahodne države, na Anglijo in Ameriko.

V Jugoslaviji so izbruhnile velike demonstracije po večjih mestih v državi. Ljudstvo je z letaki obsojalo pristop k trojnemu paktu, zahtevalo je novo ljudsko vlado, ki bi zagotovila demokratične pravice in enakopravnost narodov. Jugoslavija naj bi se naslonila na Sovjetsko zvezo in poskrbela za obrambo države.

Ljudsko nezadovoljstvo proti državam osi je izkoristila skupina oficirjev, ki je bila naklonjena zahodnim državam. Ta skupina je pripravila in izvršila državni udar 27. marca 1941 v Beogradu.

Odstavila je namestnike in vlado, kralja Petra pa je oklicala za polnoletnega. Novo vlado je sestavil general Dušan Simović, ki je bil vodja uporne oficirske skupine.

Nova vlada je imela zelo težaven položaj, pakta ni preklinala, navezala pa je diplomatske stike s Sovjetsko zvezo.

TISTE DNI SEM BIL V BEOGRADU

Takrat sem služil vojaški rok v šoli za rezervne intendant-ske oficirje v Zemunu. Šola je bila v drugem nadstropju kasarne, ki jo je zasedel polk kneza Mihajla. Kasarna je bila skoraj prazna, ker so bili vojaki na položajih ob Donavi. Tudi mi smo ostali brez oficirjev. Ostal nam je le poročnik in nekaj podoficirjev. Predavanja so bila vedno bolj redka in prihajali so le tisti predavatelji, ki še niso bili poslani v edinice.

25. in 26. marca so se začele velike demonstracije v Beogradu, ki so ponehale šele v noč 26. marca. Takrat so namreč Beograjčani zvedeli, da je Jugoslavija pristopila k trojnemu paktu. Odšli so na ulice in vzklikali: „Bolje rat nego pakt!“ - „Bolje grob nego rob!“

26. marca se je vrnil v kasarno en bataljon in pa nekaj oficirjev - rezervistov. V noči 26. marca so se začeli zbirati pred kasarno kamioni in avtobusi. Vojaki pa so ves popoldan nabijali patrone v pasove ter jih tako pripravljali za strojnice. Okrog devetih zvečer je prišel v našo učilnico rezervni oficir ter se usedel na okno, prekrižal noge, ter gledal proti Beogradu.

Naprosil je tudi nas, naj pazimo in ga takoj obvestimo, če bomo zagledali nad Beogradom zeleno raketo.

Okrog desetih zvečer pa je v Beograd odšla mitraljezka četa. Okrog enajstih je proti nebu šinila zelena raketa. Oficir je skočil ter zakričal: „Kličite alarm!“ Takoj smo začeli zvoniti /kar je veljala trompeta za vojake, je veljal zvonec za šolo, da ne bi nastala zmešnjava, ker so bile v stabi tri edinice: šola, polk in letalska godba/.

Zbrali smo se na dvorišču. Pred zbrane je stopil podpolkovnik Dinić, ki je bil komandant bataljona in poučen o vseh dogajanjih tiste noči. Dejal nam je, da je hotel knez Pavel ubiti kralja Petra ter se proglasiti za kralja. Dejal mu je, da so demonstracije proti njemu /Petru/ in da je najbolje, če zbeži. Med begom bi iztiril vlak in v splošni zmešnjavi bi bil kralj Peter ubit, on, Pavel, pa bi se proglasil za kralja. To pa je zvedela kraljeva garda in vse preprečila. Sedaj pa gre na pomoč tudi šola in pa bataljon.

Tedaj se je oglasil nekdo izmed dijakov in dejal: „Kako bomo branili kralja, če pa imamo samo egzercirne partone?“

Dinić pa je dejal: „Šta nam treba oružje, narod je s nama!“

Po tej Dinićeви pravljici so se vojaki vkrcali na kamione, mi in godba pa na avtobuse. Dijake in nekatere vojake so pustili na zemunskem mostu, nekateri dijaki pa so bili vključeni v desetine ter šli aretirat oziroma buditi razne ministre: Cvetkovića, Šuteja in druge. Od časa do časa pa se je vračal na most Dinić ter dejal: „Novo vlado je sestavil Živković.“ Nato spet: „Hrvati in Slovenci niso zadovoljni z Živkovićem, zato je vlado sestavil Nedić.“ Spet se je vrnil ter dejal: „Z Nedićem ni nič, ker z njim spet niso zadovoljni.“ In tako naprej.

Ob eni zjutraj pa je prišel ter dejal: „Vlada je sestavljena, vodi jo general Simović. Godba, zaigraj, mi pa odkorakajmo v Beograd!“

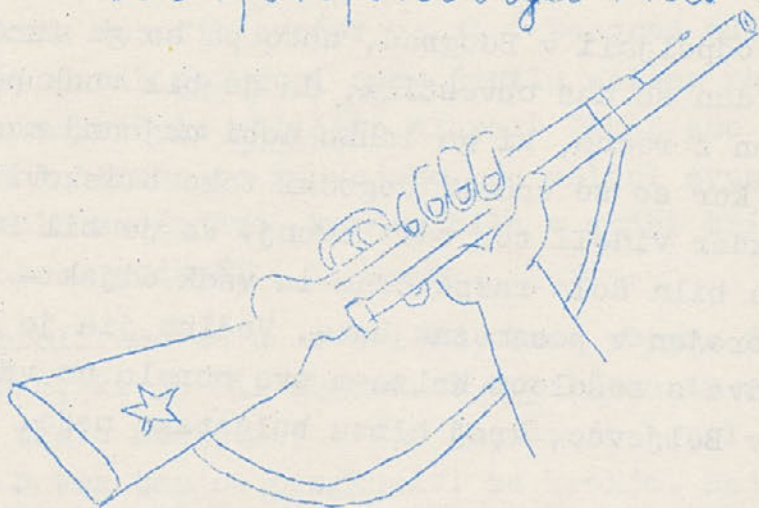
Tedaj je Beograd zaživel, mi pa smo korakali od ene zjutraj do štirih popoldne. Nato pa še v Zemun na kolodvor. Tja je pripeljal dvorni vlak s knezom Pavlom. Ko je hotela godba za-

grati, je neki general dejal: „Ne igrajte, če pa že hočete, igrajte „Totenmarš“ /Smrtno koračnico/.

Kneza Pavla so odpeljali v Beograd, nato pa so ga izročili Angležem. Naslednji dan so nas obvestili, da je bil vsak posamezni dijak odlikovan z redom, ki ga lahko dobi najmanj major v vojnem času. Toda ker so se začeli dogodki tako bliskovito razvijati, nismo nikdar videli teh odlikovanj. Ko je bil Beograd bombardiran, je bila šola razpuščena in vsak dijak - gojenec je bil razporejen v posamezne baze. Večina jih je šla proti zapadu, le midva s sošolcem Kalanom sva morala na vzhod, on v Skopje in jaz v Boljevac, kraj blizu bolgarske meje.

Po pripovedovanju
tovariša Komelja
zapisala Vesna Smolič,
8.a

Napredno ljudstvo
se pripravlja na upor

BOJEVNIŠKA ORGANIZACIJA PRED II. SVETOVNO VOJNO

Med prvo svetovno vojno je bila v Rusiji ustanovljena Dobrovoljska vojaška organizacija, ki so jo sestavljali dezertjerji avstroogrške vojske: Slovenci, Hrvati in Vojvodinski Srbi. Iz teh dezertjerjev sta bili ustanovljeni dve diviziji - I. in II. Poslani sta bili na solunsko fronto in sta se tam vojskovali proti Avstro-Ogrski.

Bojevniško organizacijo so tvorili Slovenci, v glavnem bivši vojaki avstroogrške vojske, pripadniki dobrovoljcev s solunske fronte in drugi nasprotniki vladajočega režima v kraljevini Jugoslaviji, naprednega prepričanja. Bili so za takšno jugoslovansko državo, v kateri bi bili vsi narodi enakopravni. Dimitrije Ljotić, ki je hotel v Jugoslaviji razširiti fašizem, se je trudil, da bi v svojo organizacijo ZBOR pridobil tudi slovensko bojevniško organizacijo, da bi s tem ustvaril vtis, da je njegov ZBOR napredno gibanje.

Napredna skupina bojevniške organizacije je spoznala, da Ljotićev ZBOR jedra v fašizem, zato je odklonila povabilo za

vključitev v ZBOR.

Po pripovedovanju
dr. Grosa
zapisala Mojca Novak,
l. gimnazija

DRUŠTVO PRIJATELJEV SOVJETSKE ZVEZE

Društvo prijateljev Sovjetske zveze je nastalo pri nas pod vplivom delovanja KPS zato, ker je bilo treba vzpostaviti diplomatske odnose s to veliko socialistično državo, v kateri je delovno ljudstvo čutilo svojo zaslombo.

DRUŠTVO PRIJATELJEV SOVJETSKE ZVEZE SMO USTANOVILI TUDI V NOVEM MESTU

„V letih 1939 - 1940 bi lahko rekli, da je bila beseda vojna v zraku. Kraljevina Jugoslavija se je čutila ogrožena od nemškega nacizma, ni pa imela pravih zaveznikov, ki bi ji bili pripravljeni priskočiti na pomoč. Vse sosednje države so si že delale načrte, kako nas bodo napadle, zato so naše množice iskale možnost rešitve in so na raznih sestankih zahtevale, naj Jugoslavija naredi zavezniško pogodbo s Sovjetsko zvezo. Takrat je namreč šele kraljevina Jugoslavija vzpostavila diplomatske odnose s Sovjetsko zvezo, pred tem ni imela nobenih stikov z njo. Ker pa vlada o tem sporazumu ni hotela nič slišati, je nastalo spontano gibanje, ki ga je vodila in organizirala KP. V ta namen je Društvo prijateljev Sovjetske zveze organiziralo zbiranje podpisov z zahtevo po zavezništvu z njo.

Tudi v Novem mestu so zbirali podpise. Vodja je bil Vinko Kristan. Organizacijski štab je bil v sokolski knjižnici /sedanji Dom JLA/. Tam so tipkali pristopne izjave in pogodbe. Člani SKOJ-a so vzeli te pole in hodili od hiše do hiše ter

zbirali podpise. Nabrali so jih ogromno. Podpis so odklonili le trije.

To akcijo so izvršili tudi na podeželju. Podpisov je bilo več tisoč, le da niso bili pravočasno odneseni v Ljubljano, ampak so jih naslednje dni zaplenili orožniki v skladišču Murnove trgovine. To zbiranje podpisov je bila skoraj plebiscitna akcija, ki je pokazala, kakšno je javno mnenje.

Društvo prijateljev Sovjetske zveze je s pomočjo levih Sokolov organiziralo pod vodstvom Sokola predavanja o gospodarstvu v Sovjetski zvezi. Predavati bi moral Boris Kidrič, vendar je vlada predavanje prepovedala in glavarstvo je zahtevalo, naj lepake od Save do Kolpe prelepijo z napisom, da predavanja odpadejo. Organizatorji pa tega niso storili, ampak so lepili še nove plakate. Predavati bi sedaj moral Vinko Kristan. Določeni dan so ljudje začeli prihajati, a so jih pri vstopih v mesto zadržali orožniki. Ljudje so se razšli po gostilnah. V vsako je šel tudi en član partije in vodil z njimi razgovor. Tudi to je bila zelo velika in pomembna manifestacija. "

Pripovedoval tovariš
Bogo Komelj,
zapisala Biserka Avsec,
8.a

Napadli so nas

FAŠISTIČNI NAPAD NA JUGOSLAVIJO 6. APRILA 1941

Politične spremembe v Jugoslaviji so Hitlerja presenetile. Takoj je sklical vojaški štab na posvetovanje in ukazal pripraviti vse potrebno za napad na Jugoslavijo. Jugoslavijo je treba uničiti kot državo in vojaško silo in jo kaznovati, zato ker se je njeno ljudstvo drznilo upreti Hitlerjevi politiki.

6. aprila 1941, v zgodnjih jutranjih urah, je Hitler ukazal napasti Jugoslavijo brez vojne napovedi.

Predhodno je bil zbombardiran Beograd - uporna prestolnica.

PROSTOVOLJCI ZA OBRAMBO DOMOVINE

Ob napadu fašističnih držav na Jugoslavijo, 6. aprila 1941, so se začeli zbirati v Ljubljani mnogi mladi ljudje: levičarji, študentje in umetniki. Prostovoljno so se prijavili, da bi branili domovino pred sovražnikom. V boj jih je gnala ljubezen do domovine, do delovnega ljudstva in do naprednih idej. Sovražili so fašizem.

PRIHOD TEH PROSTOVOLJCEV V NOVO MESTO

„V Novo mesto so prišli prostovoljci, da bi se borili na fronti. To so bili levičarji, študentje in svobodni umetniki. Željni so bili boja, vendar brez primerne obleke in orožja to ni bilo mogoče. Nudili smo jim lahko le suho hrano. Iz Novega mesta smo jih napotili v Kostanjevico, od koder so jih pošiljali dalje,“ nam je povedal tovariš Gros.

Mojca Novak,
1. gimnazija

NASEDLI SO JIM

Leta 1941 je Franc Weiss služil vojaški rok v Slavonski Požegi. Zaradi prodiranja Nemcev v Srbijo so se morali umakniti v Sarajevo, kjer naj bi se spopadli z njimi. Vendar so jih Nemci prehiteli in jim začeli obljubljati, da jih bodo odpeljali domov, zato naj se javijo v kasarnah, kjer jih bodo popisali: Slovence skupaj, Hrvate skupaj itd... Vsi veselji so čakali na vlak, ki je pripeljal čez dva dni.

19. IV. 1941! Zetopili so v odprte wagone in se odpeljali proti Slavonskemu Brodu. Zaradi podrtega mostu čez Savo so se pripeljali na drugi breg na splavih. Tam so jih že čakali Nemci, oboroženi s strojnicami. Te ujetnike so porinili v zaprte wagone vlaka, ki jih je tam čakal. V vsak vagon so dali 50 ljudi. Nato je vlak odpeljal preko Osjeka na Madžarsko, nato v Avstrijo pa v Nemčijo. Potovali so šest dni, med tem pa so dobili tri obroke hrane.

Vlak se je ustavil v Luckenvaldu. Ujetniki so videli, da so jim Nemci lagali. V tem mestu so jih zaprli v barake, ki so bile obdane z bodočo žico. V teh tako imenovanih zaporih so ujetniki omedlevali zaradi pomanjkanja hrane. Prodajali so drug drugemu ure ali kakšno drugo stvar, da bi dobili kaj hrane. Moj očka je hotel zaradi tega uiti, vendar ni imel s seboj civilne obleke. Bil je v uniformi, zato je pisal svojemu bratu, da mu

pošlje obleko. Res je prišel paket, vendar ne v prave roke. Dobil ga je nemški oficir in ga pregledal. Videl je obleko in očetu rekel, da bo zaradi tega kaznovan. Oče ga je prosil, naj obleko pošlje nazaj in res jo je dobil v roke spet brat.

Minilo je nekaj tednov, a še vedno so umirali zaradi lakote. Zato so ujetnike porazdelili k večjim kmetom v vasi. Tu je bilo zanje mnogo bolje. Dobivali so na dan tri obroke, vendar so morali delati, kakor pravimo, kot „črna živina“. Vpregali so jih v plug, namesto konj in nosili so po celo popoldneve po 70 kg težke vreče.

Mnogo težkih dni je preteklo in čez štiri leta so prišli sovjetski vojaki in jih osvobodili.

Mateja Weiss,
S.c

LETO 1941 V NOvem MESTU

Leta 1941 so bili vsi vojaški obvezniki poklicani oziroma mobilizirani v vojsko. Imeli so redne orožne vaje. Med njimi je bil tudi tovariš Gros in to v delavski četi.

V novomeški osnovni šoli se je nastanila divizija. Prihajali so vlaki, natovorjeni s vojaštvom in tudi prostovoljci, naloženo pa je bilo tudi veliko hrane. 6. aprila so Nemci zbombardirali Beograd. Starojugoslovanska vojska ni bila kos močnemu okupatorju, zato je hitro kapitulirala. Kmalu nato so nemški bombniki bombardirali Novo mesto. Nekaj dni po tem napadu se je v mesto na motorjih pripeljala nemška predhodnica, za njo pa je prikorakala pehota. Postavili so veliko straž. Nekateri prebivalci so shranjevali orožje.

V novomeški bolnici je bil tudi srbski general. Nemci so ga kasneje ujeli in ga postavili na čelo pavorke ujetnikov. Kmalu potem so prišli tudi Italijani. Nastal je spor med nemškim in italijanskim častnikom, ki pa se je na srečo končal brez obračuna z orožjem. Sprla sta se zaradi zasedbe mesta.

Pripovedoval R. Romih,
zapisal Srečko Car, 7.b

MOBILIZACIJA 1941. LETA V NOVO MESTU

Ob mobilizaciji leta 1941 so bili Novomeščani zelo razburjeni in zaskrbljeni. Mobiliziranih je bilo veliko rezervistov, starejših in mlajših. V Novo mesto sta se preselili Komanda Aravske divizijske oblasti in Poveljstvo rezervne divizijske oblasti.

Dr. Gros je bil mobiliziran v delavno četo. Drugega ali tretjega dne po mobilizaciji je srečal sodnega svetnika Silverja Pakiža, ki je bil tudi mobiliziran kot oficir. Ta je dr. Grosa prenestil v Suhoputno stanico /zaledno poveljstvo za določeno področje/. Na to zaledno poveljstvo so prihajali v glavnem ponoči od daleč z vlakom, sicer pa iz bližnjih krajev peš, mobilizirani rezervisti in prostovoljci iz Ljubljane.

Tu so vsi dobivali suho hrano, če so jo želeli, nato so bili poslani v Kostanjevico po ukazu divizijske komande.

V Novem mestu je bilo mnogo hrane in raznega blaga. V sedanjem zdravstvenem domu je bila kasarna, polna živeža in drugega blaga.

V noči od 10. na 11. april /od četrтка na petek/ 1941 se je vojna končala.

V petek, 11. aprila dopoldne, so nad mesto priletela nemška letala „štuke“, ki so zbombardirala šolo /Katja Rupena/ zato, ker je bilo v njej vojaštvo, v kletih pa skladišče orožja in municije. Šola je pogorela, rušili so se zidovi in pokale šipe. Eksplozije so si sledile več ur.

V Novo mesto so začeli prihajati mobilizirani in aktivni vojaki brez oficirjev iz oddaljenih krajev.

V mestu ni bilo nobene oblasti več, v njem je bilo mnogo hrane in orožja, ljudstvo je začelo pleniti. Orožje so nekateri skrili, ker so vedeli, da ga bodo še rabili.

V sejni dvorani Rotovža je imel pisarno Odbor za javni red. Nemci so začeli prihajati v Novo mesto v nedeljo 13. in ponedeljek 14. aprila. Eden izmed Nemcev je vstopil v Rotovž. V sejni dvorani je zagledal dr. Grosa, ki je sedel za mizo. Vprašal

ga je, kaj dela. Ta mu je nekaj povedal, Nemec pa mu je nato ukazal, naj se unakne iz poslopja, pred katerim je že stal nemški stražar.

Tako se je začela okupacija Novega mesta.

Nek usniljen brat iz kandijske bolnice je povabil dr. Grosa v bolnico. Peljal ga je v neko sobo, kjer je ležal starejši jugoslovanski general, verjetno Srb. Poizvedoval je, kakšen je položaj v mestu. Dr. Gros mu je razložil, kakšno je stanje in mu svetoval, naj se preobleče v civilno obleko ter zbeži. General pa ga ni hotel poslušati. Čez dve uri so ga Nemci že gnali v ujetništvo. Moral je korakati po trgu na čelu kolone ujetnikov.

Knalu za tem so v Novem mestu tajno ustanovili dva vojaška odbora, enega za desni, drugega za levi breg. Vodili so jih zanesljivi ljudje, ki so zbirali orožje in municijo.

V mestu je bil ta čas sicer preplah, v začetku pa ni bilo nasilja.

Pripovedoval dr. Gros,
zapisala Andreja Žveglič,
7.d

V MESTO SO VKORAKALI OKUPATORJI

Nekega popoldneva je prišla k nam namina prijateljica Tončka Pucelj. Med drugim sem jo vprašal, kako je bilo okupirano mesto. Moji želji je z veseljem ustregla in mi začela pripovedovati:

„Prvi napad na Novo mesto so izvršili nemški bombniki, ki so napadli skladišče streliva - sedanjo osnovno šolo Katja Rupena. V mestu je zavladal velik preplah. Ljudje so po razpadu vojske planili po skladiščih hrane, jih začeli pleniti in hrano nositi domov.

V mesto so čez dva dni vkorakali okupatorji. Toda ljudje se niso ustrašili. Nemcem so kradli orožje in množično odhaja-

li k partizanom. Zavedni meščani, ki pa so ostali doma, so zbirali orožje, hrano, obleko in važna sporočila ter tako pomagali partizanom."

Marjan Car,
2.c

OTOŽNA MISEL

Sneži, sneži ...

Na strehe, na ulice, ceste.

Kaj v moji duši se godi,

ve, drobne snežinke, ne veste ...

Kje je jasnina noči,

kje je opojnost pomladi,

ki to srce prepaja,

da je lepo, ker smo mladi?

Sonca na nebu več ni,

v neštete noči neprespane,

v jutra sij, v ure rane

spremlja podoba me ... Ti ...

Kaj je nogoče, da v hipu,

ki ga rodi hrepenenje,

kruti resnici zreš v motno oko,

strast pa zamenja - trpljenje?

Prosim, na rokah odnesi me stran,

stran, tja na pota kesanja ...

Sovražin ta svet, unazan, zlagan.

Zdaj pijem iz kupe spoznanja.

Sneži, sneži ...

Minile spet misli so vse.

Ve, drobne snežinke, ne veste:

zamedlo je - moje srce ...

Marija Trunkelj,
8.c

BOMBNI NAPAD NA NOVO MESTO

Bilo je april 1941. leta.

Moja mama je s svojim očkom odšla na novomeško postajo. Z vlakom naj bi se pripeljal brat Mirko, ki je bil takrat prometnik na postaji Zidani most. Vlak je pripeljal, na njem so bili železničarji. Z vseh postaj širom Slovenije so železničarje odpoklicali in odpeljali v Črnomelj. Tudi mamin brat Mirko bi moral biti med njimi. Moja mama mu je nesla kekse in še drugo hrano, da bo imel za s seboj. A na ten vlaku ga ni bilo.

Vlak je odpeljal proti Beli krajini. Stari ata in mama sta odšla s perona proti domu. Med tem časom so priletela nemška letala. Zakrožila so nad postajo in že se je zaslišalo streljanje letalskih strojnica. Pred postajo je bilo polno jugoslovanske vojske. Ker je država propadla, so se vojaki zbirali na postaji, da bi se odpeljali domov.

Med preletom letal so vojaki bežali na Marof. Med drevjem so bili v zavetju pred avioni.

Tudi mama je bežala proti gozdu. S seboj je imela atov plašč. Vrgla ga je pod drevo, ga pustila in bežala naprej proti domu. Ko so avioni odleteli, je tekla ponj, saj se je bala priti domov brez njega.

Ko je prišla vrh drevoreda, je pod seboj zagledala dim in ogenj. Ni vedela, da so letala med tem bombradirala sedanjo osnovno šolo Katja Rupena. V šoli je imela vojska naloženega mnogo razstreliva. To je pokalo in šola je gorela. Po drevoredu se ni nihče upal iti, ker so govorili, da bo šola razneslo.

Mama je odšla po njivah, kjer so sedaj Mestne njive, proti Mačkovcu. Tam se je zbralo mnogo ljudi. Čakali so na brodnika. Prepeljeval je po 15 ljudi preko reke Krke. Ljudje so bili preplašeni in so v gruči preko vasi Grabna odšli v mesto.

Mama je domov prišla vsa prestrašena in premražena. Atov plašč je srečno prinesla, čeravno ga je med potjo večkrat odvrгла.

Stara mama je bila zelo v skrbeh, ker mame celih pet ur ni bilo domov. To je bilo takrat, ko so Nemci prvič z avioni napadli Novo mesto.

Šola je gorela več dni.

Milena Levičnik,
8.c

NEZNANEC - KOMUNIST

Stari ata ima dvainsedemdeset let in je drugo svetovno vojno s svojo družino preživel v Novem mestu. Kadar pripoveduje, kako je bilo takrat, mu z veseljem prisluhnem, saj zna tako lepo pripovedovati. Ko sem ga prosila, naj mi pove kaj, kar bi rada napisala, je dejal: „O ten bi lahko povedal cele litanije.“ In del teh litanij je tole:

„V hiši, kjer smo stanovali v začetku druge svetovne vojne leta 1941, se je skrival mlad, že predvojni komunist. Bal se je Italijanov in zlasti sosedov, ki jim ni bilo povsem zaupati. Nikamor se ni upal iti, zato sem večkrat hodil k njemu, ga strigel in bril. Včasih sva tudi kvartala. Kljub najinemu prijateljstvu ni ni nikdar povedal, kako se piše. To sem izvedel šele kasneje.

Nekega jutra sem okoli 6^h pogledal skozi okno. Bilo je maja ali junija in zanimalo me je, kakšno je vreme. Moral sem namreč v službo. Kar streslo me je, ko sem jih zagledal. „Pa že navsezgodaj?“ sem si mislil. V vsako okno sta bili napirjeni dve strojnici. Na dvorišču je stalo nekaj do zob oboroženih Italijanov. Takoj nato sem zagledal italijanskega policijskega komisarja „Kjužolina“, ki je vstopil. Najprej je vprašal gospodarja, kje se nahaja G. J. Ta je trdil, da ga že več let ni videl. Bil je njegov sorodnik. Komisar je nejeverno preiskal celo hišo. Tudi sobo, v kateri je ležal G. J., samo pod drugim inenon. To je dokazal z osebno izkaznico. Na vprašanje, kaj dela v tej sobi, je odgovoril, da so ga ožulili čevlji, ko se je vračal od vojakov. Ko se bodo noge pozdravile, bo nadaljeval pot proti Ljubljani.

Komisar je še vedno dopovedoval gospodarju, da mora vedeti,

kje je G. J., ki je leta 1928 podminiral vlak v Italiji. Ver je ta vneto zanikal, je Italijan zahteval pričo, da tega človeka res ni v hiši. Gospodar je dejal, da to lahko potrdi sodni uslužbenec, ki stanuje v spodnjih prostorih. Mislil je name.

Ravno umival sem se, ko je "Kjužolin" potrkal na vrata in vprašal, če poznam nekega G. J. Vedel sem, da ga ne smem izdati. Hkrati sem pomislil na družino in posledice, če izvedo, da sem lagal. "Za Slovenca gre!" sem pomislil in odločno izjavil, da človeka pod tem imenom ne poznam. Komisar mi je verjel in vsi so odšli.

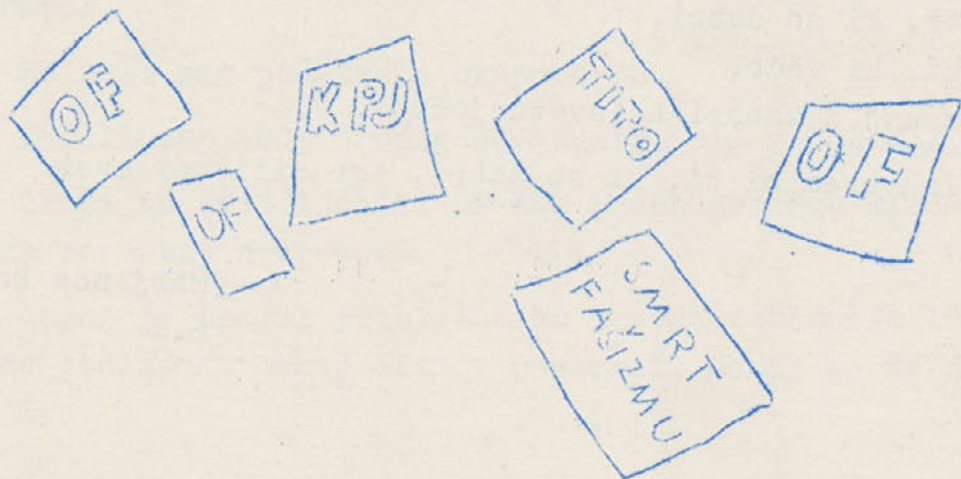
Tovariš G. J. je kasneje prišel k meni in se mi zahvalil. Dejal je, da ga živega ne bomo nikdar odvlekli.

Prosil me je za grablje, si jih nadel in z njimi odšel v gozd, k partizanom, in vojno tudi preživel.

To so bili začetki. Kaj pa je prava vojna, smo spoznali šele kasneje in trpek je spomin na tedanje dni," je končal.

Romana Žveglič,
8.b

OF kliče k uporabi

ATOMSKA BOMBA

Želela bi atomske bombe strašen bes,
želela bi njeno slo uničujočo,
grom in tresk,
en sam jok in stok umirajočega
od radioaktivnega sevanja,
gorja.

Da bi odšli prav vsi
z drobci tega sveta v vesolje,
ki so kdaj rekli človeštvu,
naj kolje!

Da bi ostali oni,
oni, ki niso nikoli mislili na kri,
da bi daleč od drobcev gorja
odšli.

Odšli bo od gorja ti,
ti, ki so dobri,
ti, ki vedo,
zakaj nekateri na svetu jočejo.

In potem bi ti, ki so dobri, zgradili nov svet.

Marjanca Božič,
6.d

OSVOBODILNA
FRONTA

Osvobodilna fronta /OF/ je bila politična organizacija Slovencev v dobi druge svetovne vojne.

Nastala je na pobudo Komunistične partije Slovenije /27. aprila 1941 v Ljubljani/ in štirih ustanovnih skupin:

iz Komunistične partije Slovenije /KPS/,
levega krila Sokolov,
krščanskih socialistov in
skupine naprednih kulturnih delavcev.

USTANOVITEV OF NA DESNEM BREGU KRKE

„Približno en mesec po tistem, ko je bila ustanovljena OF v Ljubljani, se je nekako v mesecu maju - juniju 1941 formiral odbor OF na desnem bregu Krke v Novem mestu. Člani tega odbora so bili: Lojze Zupančič, Anton Moravec, Anton Valentinčič, Jože Lavrič, moj brat Rudolf Murn, dr. Milan Medvešček - Šumski in jaz, Vane Murn. Naša skrb je bila opravljati štiri važne naloge:

1. Zbirali smo orožje bivše jugoslovanske vojske in ga odvažali na podeželje in podobna področja.
2. Organizirali smo zavedne ljudi in jih pripravljali na oborožen odpor.
3. Zbirali smo podatke o okupatorju.
4. Vršili smo tudi propagando /ustno ali z letaki/.

Vsi člani in somišljeniki OF smo redno mesečno plačevali prispevke za razne potrebe.

Naš odbor je trajal približno do meseca februarja 1942, dokler niso Italijani nekaj članov pozaprlji, nekaj pa se jih je

pravočasno umaknilo v partizane.

Te naloge pa so prevzeli posamezniki kot zaupniki in ti so morali biti še bolj previdni pred vohuni okupatorja."

Vivina Garvoda,
8.b

POISKAL SEM STANOVANJE ZA VIKTORJA AVBLJA

Ne spominjam se več, kdo je bil to, ki mi je naročil, naj preskrbim stanovanje za novega sekretarja novomeškega okrožja - Viktorja Avblja. Menda je bil to Dušan Jereb tik preden je odšel iz Novega mesta ali pa morda Fanika Koširjeva - Meta. Sicer pa to ni važno, kdo je bil.

Razmišljal sem, kam bi namestil sekretarja, da bi bil popolnoma varen, oziroma varen kolikor je pač bil kdo lahko varen v okupiranem Novem mestu. Razmišljal sem takole: Če iščem stanovanje zanj pri vneti družini za OF, tam ne bo varen, ker bo slej ko prej postala taka družina sumljiva že zaradi svoje dejavnosti in s tem bi postal ogrožen tudi sekretar. Torej, ti dve varianti odpadeta. Zbrati bo treba družino, ki je zanesljiva in ki navzven ne velja za OF in ki ne sodi v aktivni nasprotni tabor.

Po dolgem razmišljanju sem se ustavil pri trgovski družini Oblakovih, ki je imela za zeta Stanka Pečarja. Ta je že pred vojno veljal za tihega simpatizerja komunistov, kar pa ni bilo

nikomur znano. Tu bi se mi zdel najbolj varen, ker je bila Oblakova hiša poštena in je v mestu veljala za zelo verno, ne pa klerikalno.

Advokata Pečarja sem sicer poznal, toda kako priti v stik z lastnico, staro trgovko Oblakovo? Tudi njo in njeno hčerko - Pečarjevo ženo, sem poznal, toda ne v takšni meri, da bi se z njima pogovarjal o tako delikatni in obenem težki zadevi. Sprejeti na stanovanje sekretarja okrožnega komiteja KP bi ob razkritju veljalo toliko kot smrtna obsedba. Spomnil sem se vnuka Katarine Oblakove, Boža, sedanjega priljubljenega novomeškega zdravnika dr. Boža Oblaka. Povedal sem mu, za kaj gre in ga naprosil, naj zanišlel on izpelje in naj mi pove rezultat, ker je bila stvar zelo nujna.

Drugi dan mi je Božo sporočil ugodno rešitev. Kako je izpeljal, naj pove sam.

Ko se je Avbelj javil pri meni, mi je rekel, naj ga popeljem na stanovanje in ga predstavim kot Rudija Anžlovarja. Z Božon pa sva se domenila, naj pove Oblakovim, da je pregnani trgovski pomočnik iz Štajerske in kje naj išče pomoči, če ne pri stanovskih tovariših.

Ko sem tovariša sekretarja pripeljal k Oblakovim, sem ga tako tudi predstavil in povedal v nekaj besedah kratko zgodbo. Stari trgovki Oblakovi so se ulile solze od sočutja, prav tako je bila ginjena njena hčerka in dobra družina je sprejela Viktorja Avblja kot Rudija Anžlovarja v zavetje. Advokat Pečar pa je bil seznanjen z delno resnico in je postal vnet sodelavec OF.

Bogo Komolj

VIKTOR AVBELJ -- RUDI -- ORGANIZATOR ILEGALNEGA DELA V NOVEM MESTU

Težki so bili dnevi naše NOB. Mnogo je bilo takih, ki so kakorkoli pomagali partizanom pa so preživeli tiste težke dni in zdaj le še obujejo spomine nanje. Tudi v Novem mestu je nekaj takih. Med njimi je tudi dr. Božo Oblak.

Z Leo in Mirjam smo ga obiskale kar v zdravstvenem domu, tam, kjer vsi tako radi hodimo, k zobozdravniku nanreč. Peljal nas je v pisarno, kjer je na vratih z velikimi črkami pisalo: DIREKTOR. V majhni sobici, kjer je vse dišalo po zdravilih, smo začeli naš pogovor.

„Kaj bi radi, da vam povem?“

„O Viktorju Avblju.“

„No, njegovo ilegalno ime je bilo Rudi Anžlovar ali kar tovariš Rudi, kakor smo ga klicali. Z njim sem se seznanil takrat, ko sem ga spravil v ilegalno stanovanje v Novem mestu. To je bilo v začetku decembra 1941. Prišel je v družino Oblak - Pečar. Sprejeli smo ga kot člana družine. Njegovo legitimacijo smo ponaredili. Ponaredil sem šrampiljko in podpis župnijskega urada v Šentpetru, sedaj Otočcu ob Krki. Tam je pisalo, da je trgovski pomočnik, kar pa ni bilo res. Tovariš Komelj je nanreč dobil nalogo, da v hitrem času preskrbi stanovanje za partijskega sekretarja. To nalogo sem opravil jaz.“

Tovariš Avbelj je organiziral delo centralne partizanske tehnike, ki je tiskala vso literaturo OF od Slovenskega poročevalca do radijskih obvestil in letakov.

Bilo nas je več. Ta tehnika je delovala v hiši na Glavnem trgu, kjer je zdaj prodajalna, vse do junija 1942.

Nekatere so tudi zaprli, in sicer ob racijah, tehnike pa niso odkrili. Niti posumili niso. Tudi jaz sem bil zaprt in interniran v Italijo, od koder sem odšel ob kapitulaciji v partizane. Prav tako je storil tudi tovariš Avbelj koncem junija 1942.“

„Kdaj pa je potem tovariš Rudi padel?“ smo ga vprašale. Samo po sebi se nam je zdela umevno, da narodni heroj ne živi več.

"O, saj ni! Saj še živi! Zdaj je v Ljubljani."

"Pa ste se z njim potem, ko ste bili v internaciji, še kdaj srečali?" sem ga vprašala.

"O, še dostikrat sva se videla. Pa tudi zdaj se še večkrat dobimo, čeprav je bolj težko, saj živino v različnih krajih. Še obujamo spomine, ampak od takrat je že dolgo, to je že zgodovina."

Marija Trunkelj,
8.c

TISOČ DNI ...

Dan na dan ste sanjali o pomladi
med šumečimi gozdovi
in dehtečimi polji
in ineli ste kot brat in brat se radi.

Dan na dan ste sanjali o soncu,
med krvjo ubitih
in stokom ranjenih,
niste se pogovarjali o koncu.

Dan na dan ste s hrepencečimi pčmi
gledali,
kako se dan budi
in niste vedeli,
če ostanete živi vsi.

Dan na dan ste s solzami v očeh
gledali, kako pada sneg
in mislili na dni,
ko za gorami svobode sonce zažari.

Marjanca Božič,
6.d

REVOLUCIONARNO DELO MLADINE NA NOVOMEŠKI GIMNAZIJI

O tem so nam nekega dne pripovedovali dr. Šavelj /takrat dijak šeste gimnazije/ ter tovarišici Robičeva in Jakovljevičeva /Sonja Lavrič in Nada Midorfer, takrat dijakinji pete oz. šeste gimnazije/.

Na dan bombnega napada 11. aprila 1941 na Novo mesto so bili vsi trije v mestu. Šavljevi so bežali v Mačkovec.

„Tam sem tudi srečal Vilno Pirkovič, poznejšo znano delavko OF. Srečevali smo že tudi prihajajoče Nemce. Vozili so se na motorjih s prikolicami. Oblečeni so bili v zelene obleke, ki pa so bile zaradi prahu čisto sive. Tudi po obrazu so bili zelo prašni. Že na pogled so bili strašni. To so bili prvi okupatorji v Novem mestu. Takoj so zahtevali, da se zberó vsi jugoslovanski oficirji. Izdali so odlok, da mora vsak oddati orožje. Kdor tega ne stori, bo ustreljen.

Kmalu nato so Nemci odšli in nastalo je nekako brezvladje.

Čez nekaj dni se je pojavila kolona ljudi v unazanozele-
nih uniformah. Bilo jih je približno štirideset. Ustavili so se na avtobusni postaji. Kmalu smo zvedeli, da je to Ante Pavelić s svojim ustaškim štabom, ki je potoval v Zagreb, kjer je potem ustanovil NDH /Nezavisna država Hrvatska/.

Nekaj dni zatem so prišli v Novo mesto Italijani. Ti so se zelo razlikovali od Nemcev. Prišli so veseli, nasmejani, z godbo in pesmijo /sveda pa so čisto drugače razpoloženi leta 1943 odšli/.

V takih razmerah smo zaključili s šolskim delom.

V Ljubljani je bila medtem ustanovljena Osvobodilna fronta slovenskega naroda. V jeseni, ko smo pričeli z novim šolskim letom, se je tudi med nami začelo šušljati o Osvobodilni fronti. Kot mladinci šestega oziroma sedmega razreda gimnazije smo se tajno povezali z OF.

Že 1. decembra 1941. leta smo izvedli prvo demonstracijo proti okupatorju. Prvi december je bil v stari Jugoslaviji

državni praznik, posvečen združitvi jugoslovanskih narodov v enotno jugoslovansko državo. Mi smo temu prazniku dali drugačen poudarek. Poudarjali smo bratstvo in enotnost jugoslovanskih narodov.

Sredi pouka smo ob točno določenem času vsi napredni dijaki višjih razredov vstali in z enominutnim molkom počastili spomin padlih za domovino. Akcije se je udeležilo približno 200 dijakov. Podobne demonstracije so izvedle tudi ljubljanske gimnazije. Z demonstracijo je mladina pokazala veliko pripadnost OF.

Okupator je podivjal, saj je bil zanje to škandal. Direktor gimnazije, profesor Dolenc, izrazit pristaš fašizma, je zahteval izključitev teh dijakov iz vseh srednjih šol v takojmenovani „Ljubljanski provinci“ /del Slovenije, zaseden od italijanskih čet/.

Po nekaj dneh so vsi izključeni dijaki dobili obvestilo, da lahko nadaljujejo s šolanjem v gimnaziji, če izpolnijo naslednje pogoje:

1. da se vpišejo v GILL,
2. da postanejo neoporečni /lojalni/ napram fašistom,
3. da se ne bodo borili proti fašističnim državam.

Večina dijakov ni sprejela teh pogojev. Tisti pa, ki so nadaljevali s šolanjem, so kmalu postali naši izdajalci.

Zavedni dijaki so postali člani SKOJ-a, Osvobodilna fronta pa je za izključene dijake ustanovila tajno gimnazijo," je dejal tovariš Šavelj.

Zapisal Rafko Kapš,
1. gimnazija

GIL : Gioventu Italiana del Litorio

Italijanska liktorska mladina, fašistična organizacija šolske mladine.

Italijanski okupatorji so jo širili tudi pri nas. Silili so šolsko mladino, da bi se vpisala vanjo, da bi preko nje širili svojo propagando o zmagi fašizma v Evropi.

Pri nas se je ta organizacija imenovala

GILL : Gioventu Italiana del Litorio di Lubiana /v Ljubljanski pokrajini/.

SKOJ : Savez komunistične omladine Jugoslavije

Zveza komunistične mladine Jugoslavije

Ustanovljena okrobra 1919.

Pred vojno je bil SKOJ vodilno jedro naprednega mladinskega gibanja v Jugoslaviji. Leta 1940 je štel 30.000 članov.

Med NOB je povezoval vso domoljubno mladino Jugoslavijo za boj z okupatorji in za osvoboditev domovine.

PRVA ILEGALNA GIMNAZIJA V OKUPIRANI EVROPI

Ko so zaradi demonstracije izključeni dijaki odhajali iz novomeške gimnazije, jih je pred šolo čakalo presenečenje:

pred njo so stali italijanski detektivi s psi. Hoteli so si ogledati te mlade komuniste, da bi jih kasneje lažje spoznali.

OF pa je za te dijake organizirala tajno gimnazijo. Začela je delovati januarja 1942. leta. Bila je prva taka gimnazija v tedanji okupirani Evropi. Po pet do sedem dijakov se je zbralo po privatnih sobah, poučevali so jih pravi profesorji /begunci iz Štajerske, brezposelni in simpatizerji OF/. Ti dijaki in profesorji so bili v stalni nevarnosti, da jih odkrijejo. Kmalu

so sledile preiskave, zasliševanja in po treh mesecih je gimnazija zaradi takih razmer prenehala z delom.

V to gimnazijo so hodili tudi tovariš dr. Tone Šavelj ter tovarišici Sonja Robič in Nada Jakovljevič, ki so nam o tem tudi pripovedovali.

Zapisala

Marjeta Derlink,

7.c

TROSILNE, NAPISNE IN DRUGE AKCIJE NOVOMEŠKIH MLADINCEV MED OKUPACIJO

„Tudi mi trije smo kmalu postali člani OF, čeprav je bilo to takrat zelo nevarno,“ je dejal tovariš dr. Šavelj. „Najprej smo prenašali Slovenskega poročevalca. Pravilo je bilo: „Preberi in daj ga naprej!“ Poročevalec, ki smo ga dobivali v Novo mesto, so skrivaj tiskali tudi pri nas, v hotelu Metropol. V njem smo navdušeno prebirali, da so se organizirale prve partizanske enote, ki se s puško v roki borijo proti sovražniku. Tudi nekateri dijaki naše gimnazije so že odšli mednje, npr. Janko Stariha, kasnejši narodni heroj.

Poročevalca sem dobival v Koširjevi trgovini v zavitku. Pri prenašanju Poročevalca se mi je nekega dne zgodilo tudi tole: Italijani so me ustavili in začeli preiskovati, iskali so namreč orožje. Zavoj s Poročevalci sem držal v dvignjenih rokah, na zavoj pa niso bili pozorni.

Ena izmed oblik našega dela so bile napisne akcije. Po zidovih hiš, ograjah in plotovih smo pisali: OF, ŽIVELA KP, DOL Z OKUPATORJEM ipd. Med sovražnike smo tako vnašali preplah, zavedne Slovence pa navduševali za boj proti okupatorju.

Pomenbrne so bile tudi „trosilne“ akcije. Po mestnih ulicah, vežah in dvoriščih smo trosili lično izdelane listke, na katerih so bile napisane parole OF ali pa domoljubni verzi.

Za 8. februar, dan Prešernove smrti, smo trosili listke z napisi: „Največ sveta otrokom sliši Slave!“, „Manj strašna noč

je v črne zemlje krili, kot so pod svetlim soncem sužni čnovi!" Listke smo dobili že tiskane na stroj, izdelali pa smo jih tudi sami. Nanje smo z radirko vtisnili peterokrako zvezdo."

Tovarišica Robičeva se spominja, da sta šli nekega dne v trosilno akcijo dve mladinki. Slovenske in jugoslovanske zastave sta morali raztrositi v vojaško kasarno Italijanov pred nos. Ena je s pogovorom zamotila stražarja, druga pa je medtem opravila akcijo.

Mladinci so prenašali tudi orožje. Z Marofa je bilo treba nekega dne prenesti pet pušk za partizane.

"Puške smo skrili v seno in jih hoteli prepeljati čez blok. Ker nas je nekdo obvestil, da ne moremo čez, smo jih skrili v Seidlovi žagi. Italijanski komisar je akcijo odkril, aretiral tri novomeške fante in jih odpeljal v zapor. Zaprti niso ničesar priznali, zato so jih izpustili."

Med njihove akcije je spadalo tudi rezanje telefonskih žic in podobne akcije.

Mirjam Grašič,
7.c

KULTURNI MOLK Oktobra 1941 je Osvobodilna fronta razglasila "kulturni molk", ki je imel namen pokazati okupatorju naš odpor zoper okupacijo.

Nihče naj ne obiskuje kina, gledališč in drugih predstav, pisatelji naj ne objavljajo svojih del v tem času.

KULTURNI MOLK IN PRVI NOVOMEŠKI PROCES

Pozivu OF so se odzvali tudi novomeški mladinci. Tovarišica Robičeva nam je o tem pripovedovala takole:

„Mladinci nismo več hodili na nobene predstave, tudi radia nismo poslušali. Drugače pa so ravnali člani GILL-a. Tem so fašisti vrteli filme, s katerimi so jih hoteli prepričati, da bodo Italijani zmagali.

Morali smo ugotoviti, kdo so člani GILL-a in to sporočiti OF.

Izvedli smo „preštevno“ akcijo, a so nas odkrili in nas čez tri dni zaprli v sedanjem domu JLA, kasneje pa v mestnih zaporih. Iz novomeških zaporov so nas odpeljali v Ljubljano, v Sodnijske zapore.

Tu so nas najprej popisali, nato pobrali vezalke, pasove in podobne stvari, da ne bi kdo poskušal narediti samomora. Tako so nas odpeljali v celice.

Pod nami so bile celice, v katerih so bili na smrt obsojeni in so jih kasneje streljali v Granozni jami. Vrata celic so bila odprta, tako da smo jih lahko videli.

Proces pred vojaškim sodiščem proti novomeškim dijakom se je začel v začetku maja. Proti nam je prišel pričat izdajalec v fašistični uniformi, ki je bil leta 1943 ubit.

Na procesu je iz slovenščine v italijanščino prevajal italijanski vojak, Slovenec, ki je bil doma iz Gorice. Ta je prevajal po svoje. Advokat mi je na koncu dejal:

„Zahvalite se njemu, da se vam ni zgodilo kaj hujšega!“

Razsodba se je glasila:

„Zaradi pomanjkanja dokazov pet oproščenih, dva obsojena.“

Oba so poslali v zapore v Italijo, kjer sta bila do italijanske kapitulacije.

Iz zaporov sem bila izpuščena sredi junija 1942.“

Zapisala Metka Gal,
7.c

BILA JE ZAPRTA TAKRAT KOT TONE TOMŠIČ

Tovarišici Robičevi je bilo komaj 16 let, ko je okusila zapore, ker je ljubila svojo domovino.

V ljubljanskih zaporih pa je doživela nekaj takega, kar se ne da pozabiti. Takole je o temu pripovedovala:

„V celicah smrti so bili med drugimi zaprti tudi Tone Tomšič z ženo Vido in Edvard Kardelj z ženo Pepco. Obsojeni so bili: Tone Tomšič na smrt z ustrelitvijo, ostali trije pa na dolgoletno ječo. Ti zaporniki so se držali tako pogumno, da na njihovih obrazih nisi mogel opaziti kakega trpljenja ali malodušja.

21. maja, ko so odpeljali Toneta Tomšiča v smrt, je vsa jetnišnica pela Internacionalo. Stražarji so bili nemočni. V znak žalovanja za organizacijskim sekretarjem KPS drugi dan nismo hoteli iti na dvorišče in tudi hrano smo odklonili.”

Zapisala

Andreja Žveglič,

7.d

ILEGALNA TEHNIKA

Delo v tajnih tiskarnah, v katerih so komunisti skrivaj tiskali časopise, letake, brošure in drugo.

Ilegalna tehnika je delovala skrivaj tudi med NOB.

ILEGALNA TEHNIKA V NOVEN MESTU

Za propagiranje narodnoosvobodilne borbe je vodstvo OF Slovenije izdajalo glasilo Slovenski poročevalec, propagandne letake, brošure in obvestila.

Ker tega materiala ni bilo mogoče tiskati v tiskarnah, ki so bile pod nadzorstvom okupatorja, se je to tiskalo s ciklostilno tehniko in šapirografsko tehniko.

Za Dolenjsko in Belo krajino je od decembra 1941 obstojala ilegalna ciklostilna tehnika v Novem mestu. Bila je najprej v Oblakovi hiši na Glavnem trgu, nato pa v hotelu Metropol, nekako od marca 1942 pa v sedanji Koštičevi ulici številka 1 v prizidku hiše, kjer je bila sušilnica za perilo. S papirjem je to tehniko preskrbovala knjigarna Vinka Kosa, ki je bila v prostorih sedanje prodajalne Novotehne - Avtodeli. Matrice in vsebinski material je prihajal iz Ljubljane, pozneje pa tudi iz Novega mesta. Ilegalna tehnika se je morala večkrat seliti, ker so bili okupator in njegovi domači pomagači stalno na preži.

Okupator je, kot izgleda, zasumil, da se v hiši nekaj dogaja, ker so bile večkrat hišne preiskave, toda nikoli jih pot ni zanesla v sušilnico perila.

Spominjam se, kako so nekako v sredini februarja 1942. ob prvem svitu prišli italijanski karabinjerji pod vodstvom njihovega policijskega agenta. Preiskali so stanovanje, toda našli niso ničesar. Lesen kovček s ciklostilom je bil v spalnici sestre pod žimnico, sestra pa je sedela na postelji in se pogovarjala z agentom. Tube s tiskarsko barvo so bile varno zaprte v jekleni škatlji in skrite v hlevčku za domače zajca. S karabinjerji sem moral hoditi po vrtu in z rovnico kopati, kjer so mi ukazali. Ciklostilna tehnika je tedaj šele prišla v hišo, zato ni bilo še nič tiskanega materiala in ciklostilnega papirja.

Kmalu smo pričeli s tiskanjem Slovenskega poročevalca in drugih letakov. Prihajali so zanesljivi mladinci in odnašali razmnožene materiale. Nekoč v aprilu proti mraku, ko smo menda natisnili prvo številko Dolenjskega partizana in so mladinci

odnesli razmnožene številke, sem pospravljaj uničene matrice, izpraznjene tube s tiskarskim črnilom in neuporabne kopije, sem zaslišal pred sušilnico na Osojni poti neko copotanje in italijanske komande. Pogledam skozi špranjo polknic in zagledam tik pod oknom sušilnice italijanskega karabinjerja v polni vojni opremi s čelado na glavi. Urno sem porinil pole ciklostilnega papirja pod tram strošne konstrukcije, ostali material pa sem vrgel v zaboj za smet in ga pokril s pepelom, ki ga je stranka v hiši hranila od zime za spomladansko gnojenje vrta. Čez kakšno uro sem se izmuznil iz sušilnice v drvarnico, ki je bila pod sušilnico, od koder sem prinesel drva v hišo. Italijanski stražarji so se sprehajali do policijske ure okoli hiše, potem pa so se ponaknili dalje proti koloniji in Cankarjevi cesti.

Nekaj časa nisno več tiskali. Zdi se mi, da so zadnji izvodi ilegalne tehnike izšli sredi junija, ko se je tehnika preselila na osvobojeno ozemlje v Dolenjske Toplice.

S 1. julijem 1942 sem bil aretiran in nato interniran v Italijo. Začela se je velika italijanska ofenziva. Novo mesto so okupatorji obdali z utrdkami in bodečo žico, tako da skoraj ni bilo mogoče prenašati literaturo preko blokov.

Zaradi vse hujšega okupatorjevega terorja in propagande bele garde se je pokazala potreba po obnovi ilegalne tehnike v Novem mestu. Začelo se je zopet na starem mestu, vendar z večjo previdnostjo. V njej so delali predvsem mlajši mladinci, ki so po zvezah konspirativno dobivali potrebni material in navodila z osvobojenega ozemlja in iz Ljubljane.

Po pripovedovanju brata, ki je delal v njej, so neko jutro sponladi ali poleti leta 1943 Italijani pričeli s hišnimi preiskavanji in racijami, še preden se je zdaniilo. Zavil je zaboj s ciklostilom v vrečo in jo nesel k sosedom, ki so imeli prevoznitvo s konjsko vprego. Izročil ga je njihovu hlapcu in ga prosil, naj ga da na vprego, ko bo peljal material na železniško postajo in mu lahko služi tudi kot sedež. Hlapec ni vedel, kaj je v njej. Nazajgrede naj ga izroči v pisarni socialnega zavarovanja, kjer je bil oče šef ekspoziture. Stvar je odlično uspela. Voznik je rad izvršil to uslugo, Italijanom pa

ni bil sumljiv. Pri hišni preiskavi pa seveda niso ničesar našli.

Nekaj časa se je razmnoževalo na ta ciklostil takorekoč pred nosom italijanske divizijske in civilne komande, ki je bila na sedanji občini in otroškem vrtcu na Ljubljanski cesti.

Ko sem se vrnil iz internacije in so v Novem mestu domobranci in Nemci izvajali svoje nasilje, so domobranci izvršili hišno preiskavo. Stanovanje je bilo opustošeno in delno izropano, saj so v njem po nemškem vdoru gospodarili pripadniki turkestan-ske divizije, ki so jo sestavljali bivši ruski vojni ujetniki, ki so prisegli zvestobo Hitlerju. Pri urejevanju stanovanja sem naletel na ostanke ciklostilne tehnike. Nekatere stvari sem sežgal in uničil, ker sem pričakoval hišno preiskavo. Res so se nekako v sredini novembra pojavili domobranci. Preiskovali so stanovanje, posebno pa še ostale hišne pritikline. Verjetno so dobili podatke, da je bila v hiši ilegalna tehnika. Ko niso ničesar našli, so zahtevali, da jim pokažem še klet, ki je bila vložena in skoraj prazna. Trkali so po zidovju, gledali v odtočni jarek, potem pa se je eden od domobrancev, očitno vodja, sklonil z dolgim italijanskim bajonetom pod zaboj za krompir. Tja nikoli prej nisen pogledal. Na moje veliko začudenje je zagledal sveženj Slovenskih poročevalcev z rdečo zvezdo. Kri mi je zledenela v žilah. Domobranec je z bajonetom planil proti meni in me pričel obsipavati z najhujšimi psovkami in vpitjem. Hotel je vedeti, kako je material prišel v hišo. Na hitro sem z očmi preletel po svežnju časopisov in ugotovil, da so datirani z letnico 1943, to je v času, ko sem bil v internaciji. Odgovoril sem, da nimam pojma, saj od julija 1942 sploh nisen bil doma. To je potrdil tudi domobranec, ki je bil z njim in me je poznal z novomeške gimnazije.

Vodja domobrancev je pobral materiale in zahteval, da grem z njim na komando. Uprl sem se. Odpel je puško, mi jo nastavil na prsi in šel sem z njim na zaslišanje v gimnazijo in potem v domobranski zapor v Bevčevi kleti v Ulici talcev pod gimnazijo. To pa je že druga zgodba.

Pozneje, po osvoboditvi, ko se je brat vrnil iz vojske, mi

je pripovedoval, da je hranil vsak izvod Slovenskega poročevalca in druge letake, ki jih je tiskala ta tehnika od februarja 1943 do septembra 1943, to je do kapitulacije Italije, ko se je tehnika reorganizirala in tako prenehala obstojati v Novem mestu.

Franc Moretti

TUDI ON JE DELAL V ILEGALNI TEHNIKI

Med NOB so tudi novomeški študentje, tako kot mnogi drugi, v ilegali tiskali časopise in letake. O tem smo se pogovarjali s tovarišem Oblakon.

„V ilegalni tehniki, ki je bila izredno pomembna za vso novomeško okolico, sem sodeloval od decembra 1941. Začetek je pomenil prihod tovariša Viktorja Avblja v Novo mesto. Ta je prišel kot ilegalec k tovarišu Komelju, ki mu je preskrbel stanovanje pri nas. Tovariš Rudi je organiziral advokata Staneta Pečarja, Ludi Midorfer, Zdravko Ape in mene. Ves material smo imeli v advokatski pisarni. Razmnoževali smo vso literaturo OF od Slovenskega poročevalca do radijskih vesti, letakov in parol. S stroji, ki jih je naredil Andrej Viršček st. smo oskrbovali tudi druge kraje. Mislim, da smo razposlali štiri razmnoževalne stroje, enega v Šentjernej, za ostale pa se ne spomnim. Razmnožili smo vsake številke po 5000 izvodov. Jaz in tovarišica Ape sva tipkala matrice.

V tistem času je delovala v Novem mestu še ena, manjša tehnika, v kateri sta delovala Marjeta Vašič in Ciril Polajnar. Bila je odkrita, oba so zaprli in obsodili. Tehnika je nato delovala pri Morettiju.

Časopise smo predajali v trgovino, kjer sta jih tovarišica Betka, trgovka, in tovariš Boris Beretič, trgovski ponočnik, določenim ljudem dajala, da so jih nato raznašali.

Delali smo nemoteno in nam niso prišli na sled, saj je bilo že to, da je bil tovariš Pečar advokat, dovolj velika krinka.

Tako smo tiskali do junija 1942, nato smo se razšli, tiskar-

no pa predali ženi Pavleta Splichala.

Kasneje so delo najbrž nadaljevali, kaj natančnejšega pa vam ne bi mogel povedati.

Tovariš Avbelj je šel na osvobojeno ozemlje, advokata Pečarja so zaprli in po nekaj letih je umrl v nemškem taborišču. Ludi in Zdravka sta se pridružili partizanom, mene so tudi zaprli, po kapitulaciji Italije pa sem odšel v partizane."

Lea Cvitkovič,

8.c

ZARADI NAPISANE PAROLE - ENAINTRIDESET ZAPOROV

"Leta 1941, še preden je okupator zasedel Novo mesto, sem bil zaposlen kot paznik v novomeških zaporih.

Že istega leta pa so zasedli naše mesto Italijani, ki so začeli zapirati ljudi, medtem ko so se Nemci umaknili do Otočca. Največ je bilo zaprtih komunistov.

Že takrat sem začel delati za partizane. Ko sem nekoč pisal parolo z rdečo barvo po nekem poslopju, sta me zagledala dva Italijana. Imel sem srečo in sem se v ozkih ulicah izmuznil, da sta me izgubila izpred oči. Tisto barvo sem vrgel na najbližji vrt. Že sem se oddahnil, ko pa sem nenadoma zagledal rdeče madeže na rokah, sem spoznal, da ni rešitve. Prav tedaj sta se prikazala Italijana in me aretirala in odpeljala. Tam so me tako pretepli, da ni bilo več zdrave kože na mojem telesu. Potem so me odpeljali na Sušak, kjer sem bil obsojen na tri leta in pol zapora. Nekaj časa sem bil v Manjaripoli v Italiji. Sicer pa sem v vseh treh letih premenjal enaintrideset zaporov.

V nekem taborišču, tega ne bom nikoli pozabil, sem se seznanil s slovenskim pisateljem Jušom Kozakom. Imel sem ga zelo rad, kajti bil je nad vse dober in miren človek.

Moram pa priznati, da so Italijani dosti bolj človeško ravnali z nami, Nemci pa sploh niso imeli srca," nam je pri-

povedoval tovariš Podržaj.

Vivina Gazvoda,
8.b

DELEŽ ŽELEZNIČARJEV V NOB

Nekega sončnega dne smo obiskali tovariša Zupančiča, ki je bil prej v službi na železnici. Zaposlili smo ga, naj nam pove kaj zanimivega o železnici in delu na njej med NOB. Začel je:

„Ob začetku vojne je bil velik nered na postaji. Transporti so tu zastali, ljudje so material pobirali in ga nosili domov.

Iz Ljubljane so se proti Novemu mestu začeli voziti prostovoljci. En transport je prišel tudi sem. V Ljubljani je bilo naročeno, da se tu oborožijo. To so bili predvsem komunisti in napredna mladina. Do oborožitve ni prišlo. Nekateri železničarji so jih sprejeli na domove, drugi pa so se razšli.

Ob prihodu Italijanov je bilo delo na železnici zelo težko. Povsod so nadzorovali delavce, na vsakem delovnem mestu sta bila po dva Italijana.

Začeli smo se organizirati. Ob napadu na Sovjetsko zvezo, 22. julija, smo ustanovili OF, v kateri so bili predvsem komunisti, ti pa so pritegnili še druge. Naloge smo dobivali iz Ljubljane. Zbirali smo denar za podporo ljudem v internaciji in za partizane. Organizirani smo bili v trojkah, to pomeni, da smo bili po trije v akcijskih celicah. Sestanke smo imeli na prostem. Pogovarjali smo se o delu, o partizanih, o zbiranju denarja in orožja, predvsem pušk in municije. Naša naloga je bila tudi pridobivati ljudi za partizane.

Leta 1941 smo predvsem skrbeli za opremo in orožje, leta 1942 pa smo začeli resno sodelovati z Ljubljano. Dobivali smo veliko materiala in ga odvažali. Največ ga je bilo v paketih na lokomotivah. Med materialom je bila tudi pošta. Prenašali smo jo v kantah za olje, ki so imele dvojno dno. Spravljene so bile

v skladišču. Material smo spravljali v snežne pluge, s katerimi smo plužili tračnice. Ponoči smo to odvažali. S prometno službo smo bili zmenjeni za prevoz. Največ materiala so poslali naprej tisti, ki so imeli nočno službo.

Imeli smo tudi zvezo s partizani. Pakete smo oddajali v mlinu v Potočni vasi. Potiskali smo vlak, nato material zmetali na svinjak in o tem obvestili gospodarja. Ta je šel takoj naprej, poiskal voznika in odpeljal material. Največ so ga odpeljali proti Trški gori in Straži.

Povezani smo bili tudi z mestom. Predstavniki Gerbec, Kastolic in Avbelj so večkrat prišli na naše sestanke. 15. septembra 1942 smo ustanovili Železniški komite na Karlovcih nad Ždinjo vasjo pri nekem kmetu. Tega dogodka se še sedaj spominjamo in imamo vsako leto tam proslavo.

Ob italijanskem razpadu smo se razšli, podrli mostove in postajo, vagone zmetali v Krko in odšli v partizane. Material smo odpeljali v Kočevski Rog in tam ostali do 20. oktobra 1943, ko so vdrli Nemci. Kurir nam je povedal o njihovem vdoru in takoj smo se umaknili.

Kasneje sem bil zopet na železnici. Tam smo bili določeni za različne stvari /za sabotaže, za stroje .../. Leta 1943 so bili minirani pri neki lokomotivi cilindri in tako je ta ostala doma pred stare kurilnico.

Vse do konca vojne smo delali take stvari in ni mi žal!"

Mirjam Kotnik,
8.c

NOVOMEŠKA BOLNICA MED NOB

/Pogovor s tov. Senico/

„Leta 1939 je Hitler rapadel Češko, Poljsko in Avstrijo, kjer je bilo zaposlenih tudi mnogo naših zdravnikov in bolničarjev. Ti so se morali vrniti. Pripovedovali so o zločinih Nemcev, ki so vse umorili, s katerimi se niso mogli okoristiti, ubili. Prav tako so ubijali tudi neozdravljivo bolne. Nekatere so zastrupili, da jim niso bili v balast, kakor je rekel Hitler.

9. in 10. aprila 1941 so se Nemci znašli tudi pri nas v Novem mestu. Zdravniki so bili mobilizirani.

Ob 8. uri so zvedeli za kapitulacijo Jugoslavije in zdravniki iz vojaške bolnišnice na Grmu so se razbežali. Nekateri so ostali in material rešili ter ga prepeljali v bolnišnico. Vse zdravnike so angažirali vanjo. Ves ta saniteten material nam je pozneje prišel prav za partizanske enote.

Prve čete Nemcev so bile še kar dostojne. Iz strahu pred zastrupitvami so si kuhali sami. Ti prvi Nemci so odšli dalje in prišli so novi, že bolj kruti. Nemci so zaprli vso inteligenco -- učitelje in duhovnike.

Zapirali so vse od kraja. Na prsa so jim obesili tablice, na katerih je pisalo, kdo so in morali so kopati jarke.

Italijani niso zapirali inteligence, ampak samo partijce in vse sunljive ljudi.

Italijani in Nemci so se končno sporazumeli o razdelitvi Jugoslavije. Ljubljansko provinco je ločevala Sava in tu je bilo tudi Novo mesto.

Bivši jugoslovanski oficirji so pribežali k nam v bolnišnico, naj jim pomagamo. Preoblačili smo jih v bele obleke. Orožje smo skrili v premog ali v bunker ob Krki. Uspelo nam je rešiti vse oficirje.

Z 21. junijem se je začelo v bolnišnici organizirano delo proti Italijanom.

Bolne iz zaporov je bilo treba zdraviti. V bolnišnici so

Italijani organizirali poseben oddelek za ujetnike. Karabinjerje, ki so jih stražili, smo zlahka prinesli okrog.

Zunaj so se začele formirati partizanske enote.

Ker Italijani osebju bolnišnice niso zaupali, so poslali svojega ravnatelja, sedem naših bratov pa so odpeljali. Italijanski vojni kurat - kaplan ni imel zdravnikov in strežnikov za sumljive in smo lahko na lep način od njega zvedeli, kdo bo zaprt, kdo naj se umakne, koga bodo odpeljali na sojenje ali v taborišče.

Italijanski zdravniki so imeli kontrole in kadar smo jih pričakovali, smo bolnikom menjavali izvide, da je izgledalo, da še niso zdravi.

Za Lušina so odredili smrtno kazen. Župnik je želel, da ga zdravniki in osebje prepričamo, da bi se spovedal. Jaz sem to sporočil in pripravili smo pobeg. Prvi ni uspel, drugega pa smo mu razložili do potankosti in tako je uspel. V Portovalu so ga čakali OF-ovci. Lušin je šel k maši in iz vrste smuknil skozi stranska vrata. Pobeg je uspel. Ko so prišli od maše, so Italijani opazili pobeg in to javili komandi. Ti so takoj zasedli položaje. Vse so zasliševali. Osumljen sem bil tudi jaz in 6. decembra so me odgnali v Italijo.

Bolnica je delovala naprej. V njo so ilegalno sprejemali tudi partizane.

Septembra 1942 so pripeljali še nekega tovariša Kazimirja v isti kraj kot mene. Takrat sem delal v umobolnici in imel 350 pacientov. Tovariša Kazimirja, ki je prišel v Italijo, so dobili tako, da so se preoblekli v partizane in poklicali zdravnika. Ta je prišel in aretirali so ga.

Mene so pogojno izpustili. Odšel sem v Novo mesto.

Nekoč so morali študentje prevzeti material in ga oddati terencem. Ravnatelj gimnazije jih je izdal. Komandant pa se je prihajal k nam obsevat. Vedno je imel s seboj torbico. To sem videl in pogledal vanjo. V njej je bil list o aretaciji študentov. Za trenutek sem se vrnil h komandantu, nato pa zopet odšel, prebrskal torbico in na ta način preprečil aretacijo študentov.

Terenci so prihajali po material v bolnico. Ob vходу v mesto so vsakega ustavili. Tako so terenci prihajali z dovolilnicami, češ da prinašajo hrano in mleko v bolnico.

V bolnici smo imeli znak za razpoznavanje. Kdor ga ni poznal, ni mogel dobiti materiala.

Enkrat je v bolnico prišla ženska iz Slatnika. Že petič je šla tisti dan čez blok. Zunaj so prosili za rjuhe in tri je imela ovite okrog sebe. Na nesrečo so jo Italijani pregledali, ko se je vračala. Zvezali so jo in odpeljali na upravo. Ženska je rekla, da je rjuhe ukradla. Upravitelj ji je oprostil, a ji prepovedal še kdaj priti v bolnico.

Velikokrat je bilo treba nositi pakete in jih peljati zapornikom v bolnico in obratno.

Pomagali smo tudi pri zasliševanju oseb, ki so bile sumljive in Italijani so ne vzeli tudi za tolmača. Večkrat sem prevajal kar po svoje in tako pomagaj iz zagato.

Včasih smo morali ilegalno sprejeti v bolnico partizane. Vsi ti so imeli tuja, lažna imena, ker bi se Italijani maščevali nad njihovimi družinami.

V tem času so se Amerikanci že nevarno približali Rinu in Italijani so bili zelo vznemirjeni."

Tovariš Senica je malo pomislil, nato pa nadaljeval:

„Med drugimi je v bolnišnici delal tudi dr. Pavlič. Nekega dne leta 1942 se je v prostorih bolnišnice zgrudil z zelo razširjenim rakom na pljučih. Italijani mu niso dovolili iskati pomoči kje drugje.

Nekoč smo zvedeli, da nekdo ovaja. Odkrili smo, kdo je to in strežniki so ga pošteno prebuhali. Seveda jih je zatožil, a ni bilo nič.

Leta 1943 so Italijani začeli popuščati. Bližala se je kapitulacija.

Enkrat sem dobil nalogo, da ukraden štampiljko. To mi je tudi uspelo. Takoj sem jo izročil naprej. Te so bile zelo potrebne.

8. septembra 1943 so Italijani kapitulirali. Prišli so Nem-

ci. Ti so Novo mesto večkrat bombardirali. Po drugem bombardiranju je bilo toliko ranjenih, da smo morali devet dni in noči operirati.

Po tretjem napadu je bomba padla na stavbo porodnišnice in bolnice za ženske. Ubitih je bilo 16 bolnic in doktor. Vse ostale poškodovance so operirali celo noč. Bolnica je bila po tem napadu neuporabna.

Organiziran je bil tudi prevoz težkih ranjencev v Srebrniče. Tam smo organizirali bolnico za težke ranjence.

20. novembra 1943 je neki tovariš preplaval Krko in nas obvestil, da bodo vse ranjence pobili in da naj jih umaknemo. Odpekljali smo jih v Kočevski Rog. Z njimi sem odšel tudi jaz.

Kmalu so po Novem mestu rohneli Nemci. Tovariš Tonček Draginc je uspel zažgati ves arhiv. Vse pokretne bolnike je rešil. Ob velikih aretacijah bi morali aretirati tudi mene in moral bi biti obešen. Na srečo pa nisem bil ujet od Nemcev in se to ni moglo zgoditi."

S tem je bil naš razgovor končan. Tovariš Senica nam je povedal še nekaj zanimivosti, ki pa niso bile v zvezi z bolnico. Zahvalili smo se mu za razgovor in še pod vtisom pripovedovanja odšli domov .

Vesna Pečavar,
8.b

POBEG IZ BOLNICE

V novomeški bolnici je ležal ranjen eden izmed komunistov, ki je sodeloval pri neki akciji. Ker so Italijani vedeli, da je komunist, je italijanski vojni svet v Ljubljani izdal ukaz, da ga kaznujejo s smrtjo. Ustreliti pa ga morajo takoj, ko se vrne iz bolnice. Ko je zdravniško osebje zvedelo za to, so sklenili, da mu pomagajo pobegniti.

Imel je le najjšo poškodbo, zdravniki pa so skovali taklo načrt: simulirati je moral napad slepiča, dali pa so mu tudi

zdravila proti malariji, po katerih je postal rumen.

Italijani so zvijači nasedli, zlasti še, ker so jim zdravnik pokazali lažne izvide, zato so privolili v operacijo. In res so napravili navidezno operacijo. Po dveh dneh je pobegnil čil in zdrav. Nihče, razen zdravnikov, pa ni vedel kam.

Seweda k partizanom!

Irena Žlogar,
8.b

NEMCI NISO UPOŠTEVALI ZASTAVE RK

Nekoga sončnega dne je šla moja stara mama Magda Rifelj, otroška negovalka, v bolnico. Nenadoma je zaslišala glas avionov. Skrila se je v parku blizu bolnice. Zelo je bila prestrašena, ker so bili avioni nemški. Bombardirali so mesto in bolnico, čeprav je bila na strehi bela zastava z rdečim križem.

Ko so avioni odleteli, je stekla v bolnico in pričela reševati bolnike izpod ruševin. Pri reševanju bolnikov iz porušene bolnice so pomagali vsi zdravniki in medicinske sestre, na pomoč so jim pritekli tudi drugi Novomeščani.

Čeprav je bila zastava na strehi bolnice zelo velika in daleč vidna, Nemci niso upoštevali mednarodnega znaka Rdečega križa.

Špela Dular,
2.c

RDEČA POMOČ

Ta organizacija je skrbela predvsem za tiste družine, katerih svojci so bili v partizanih, da bi lažje preživele vojno. Okupator jim ni dal nobenih sredstev ali hrane, večinoma niti živilskih nakaznic. Bile so povsod zapostavljene.

Tisti, ki so imeli dokaj dobre pogoje, so jim živilsko na-

kaznice odstopili. To je seveda organizirala Osvobodilna fronta. Za vsako partizansko družino je bil določen član, da je poskrbel zanje na kakršenkoli način, le da je družina dobila osnovna živila, seveda brezplačno.

Tako so bile na področju Novega mesta preskrbljene vse partizanske družine.

Povedal Vane Murn,
zapisala Vivina Gazvoda,
8.b

ZIMSKA POMOČ

Posebno v prvih letih vojne je Osvobodilna fronta skrbela za preskrbo vseh partizanov. V zimskih mesecih so pogrešali predvsem topla oblačila in obutev, zato je Osvobodilna fronta pristopila k zbiranju potrebnih stvari. Zaupni člani so jih zbirali doma in pri zavednih ljudeh. Zbirali so moško obleko in perilo, smučarsko opremo, posebno pa obutev. Vse to blago je prišlo med partizane. Nekateri šivilje pa so jim šivale posebne telovnike iz časopisnega papirja, da so se borci zavarovali pred mrazom.

Proti koncu leta 1944 in v letu 1945 ta akcija ni bila več potrebna, ker so edinice NOV že prejemale pomoč zaveznikov.

Povedal Vane Murn,
zapisala Vivina Gazvoda,
8.b

Začeli so se množični izgoni zavednih Slovencev

V IZGNANSTVO

Da, hudo je bilo med vojno. Hudo je bilo, če si bil v partizanih, če so ti požgali dom, če si bil v izgnanstvu ...

Nekaj spominov iz izgnanstva nam je povedal tovariš Galič, direktor podjetja Gorjanci iz Novega mesta. Takole je pričel s pripovedjo:

„Bila je mračna jesen 1941. leta. Star sem bil 14 let. Doma sem iz Brežic, ki so bile v tistem času pod nemško okupacijo. Slovence so izselili iz obmejnih krajev Nezavisne države Hrvatske. Selili so na dolenski in štajerski strani z 20 m obrežnega pasu vse prebivalce.

Naša sedenčlanska družina niti slutila ni, da bo morala zapustiti dom in rodno zemljo. Leta 1941 so nas izselili.

Bila je zima. Zjutraj je na vrata potrkal nemški vojak in rekel:

„Do 12^h morate biti pripravljeni za odhod!“

Ni mogoče povedati, kaj se je porajalo v teh urah v mislih otrok in staršev. Vendar za tako premišljevanje ni bilo veliko časa.

Pripravili smo skromno prtljago, vsem pa se nan je tožilo, ko smo se spomnili, da bomo morali zapustiti hišo, inetje, polno shrambo, kajti ravno to leto je bila letina zelo bogata.

Odšli smo v zbirno taborišče Rajhenburg, današnjo Brestanico. Tu so bile improvizirane barake, zbirališče za izseljence iz Posavja. Življenje v tem zbirališču je bilo obupno. Jok, stokanje odraslih, bolnih, starih in otrok.

Tam smo bili teden dni. V tem času pa so pripravili transport. Okoli 50 družin so naložili na vlak.

Živo pa se spominjam, kako so pred odhodom vlaka ljudje padali na kolena in poljubljali slovensko zemljo, ki so jo zapuščali. Vozili smo se skozi Štajersko, Avstrijo in tako smo prispeli v zahodno Nemčijo, ki je bila naš cilj.

Nastanili so nas v taborišče ob Badenskem jezeru. Tu sem prvič v življenju občutil strašno domotožje, čeprav smo bili s starši skupaj. Vse, ki smo bili stari nad 14 let, so ločili. Fantje smo bili posebej, dekleta pa zopet posebej. S starši smo se videli le ob delitvi hrane, to je bilo zjutraj in zvečer.

Vsi, ki smo bili stari nad 14 let, smo morali takoj na delo. To delo seveda ni bilo plačano. Imeli smo le hrano in stanovanje v taborišču.

Seveda pa smo vsak dan razpravljali in govorili le o domu. V taborišču smo bili sami Slovenci. Morilo nas je le eno vprašanje, na katerega ni vedel nihče odgovora: „Do kdaj bomo tu in ali bomo sploh še kdaj videli domovino in zapuščene domove?“

Tako je teklo življenje v taborišču štiri leta. Težko smo čakali dan, ko bo vojne konec in se bomo lahko vrnili domov.

Leta 1945 so kraj, kjer smo bili zaprti, okupirali Francozi. Živo se spominjam, kako prijazni so bili z nami, saj so tudi oni preživeli drugo svetovno vojno podobno kot mi. Skrbeli so za nas in nam dajali hrano.

Domov se nismo mogli takoj vrniti, ker so bile slabe zveze. Porušene so bile železnice, ceste, mostovi ... Vrnili smo se šele v septembru 1945. leta.

Ko smo srečni prišli domov, smo ponovno občutili grozote vojne in opustošenje domovine, saj so Nemci, ki so bili v tem času naseljeni v naši vasi, opustošili marsikaj. Posekali so vinograd, ker z njim niso znali ravnati. Tako so naredili veliko škodo, ker je v naših krajih to največji vir dohodka.

Hiša je bila prazna, nismo imeli orodja in živine za delo in popraviljanje doma. Vendar smo s pomočjo, ki smo jo dobili od družbe, in z lastnimi napori začeli novo življenje in tako so bile te hude rane počasi spet ozdravljene.

Teh nekaj misli sem povedal zato, ker šele danes ven prav ceniti, kaj pomeni domovina, svoboda in kaj pomeni biti doma, med svojimi ljudmi," je zaključil tovariš Galič.

Andreja Žveglič,
7.d

TABORIŠČE RAB

Za pogovor sem prosila tovariša dr. Bogdana Škerlja. Ko sem mu povedala, kaj želim vedeti, je začel pripovedovati:

„Kot vsi zavedni rodoljubi sem se tudi jaz v začetku okupacije naše domovine povezal z osvobodilnim gibanjem, zaradi česar so me v poletju 1942 na ovadbo nasprotnikov OF aretirali in me po tritedenskem zaporu v Novem mestu odpeljali v internacijo še z nekaterimi drugimi Novomeščani. V Novem mestu so nas pod močno stražo italijanskih karabinjerjev in vojakov stlačili v živinske vagone in nas zaklenili, da sploh nismo vedeli, kam nas peljejo. Tako smo prišli na Reko, kjer so nas strpali na ladjo ter nas odpeljali v za nas neznano smer. Šele ko smo se izkrcali na nekem otoku, smo spoznali, da smo na Rabu. Sprva smo se razveselili, saj smo mislili, da se bomo lahko tu svobodno gibalili. Naši upi so se razblinili, ko so nas pod stražo odpeljali v notranjost otoka. Po nekajurni hoji smo zagledali z reflektorji razsvetljena taborišča, z močno bodečo žico ograjene prostore, v katerem so drug pri drugem stali vojaški šotori.

Sredi noči so nas strpali v takozvano sprejemno taborišče, kjer so nas do golega ostrigli ter nampreparili obleko, kar naj bi pomenilo razkuževanje, v resnici pa je tam vsak dobil uši. Nato so nas razporedili v šotore v glavnem taborišču za moške, nedaleč stran pa je bilo drugo taborišče za ženske in otroke ter za nad 60 let stare moške.

Ob mojem prihodu je bilo tam nekaj sto ljudi, kasneje pa so jih samo v naše taborišče stlačili nad 7000. To je bilo v začetku avgusta, v največji sončni pripeki. V vsem taborišču ni bilo niti ene sence, pod šotori pa je bilo tako separeno, da nisi mogel biti v njem. Hodili smo bosi in sonce je tako razgrelo zemljo in kamenje, da sploh nismo mogli stati na enem mestu, temveč smo se prestopali z noge na nogo.

Hrana je bila tako slaba, da bi še tako zdrav človek brez kakršnekoli pomoči od zunaj ne vzdržal dalj časa. Ker nas je bilo veliko, so na delo hodili le prostovoljci, ki so zato dobili kakih 5 dkg kruha na dan več kot drugi.

Sprva Italijani internirancem niso dostavljali pošiljk, če-tudi so jih svojci pošiljali. Šele ko so zavezniki v jeseni 1942 pregnali Italijane iz Afrike, so se nekoliko zbal. Tako so nam naenkrat dostavili vsa v prejšnjih mesecih poslana živila in sem v decembru prejel kar pet škatelj. Obenem se je tudi dnevni obrok hrane povečal za kako žlico riža ali makaronov, saj smo prej dobivali le „čorbo“. Tako je v teh jesenskih mesecih umiralo zaradi podhranjenosti 60 do 80 ljudi dnevno. Skratka, razmere so bile tu tako težke, da se jih le nerad spominjam, saj je vsak, tudi če je kaj dobil od doma, imel to zase in za ožji krog znancev in še to ob strogo racionalni razdelitvi dnevnih dodatkov. Kdor si še tisto malo, kar je dobil od doma, ni znal razdeliti, mu je to več škodilo kot koristilo. Poznal sem ljudi, ki so se zvečer po prejemu paketa do sitega najedli, zjutraj pa se niso več zbudili, ker prebavila niso prenesla obremenitve.

Razmere v letu 1943 so se izboljšale in so zlasti žene in otroke premeščali v druga taborišča. Jaz sem bil izpuščen na prošnjo matere in žene sredi avgusta 1943, taborišče samo pa je

"razpadlo ob kapitulaciji Italije septembra 1943. leta," je svoje pripovedovanje zaključil dr. Škerlj.

Mirjam Grašič,

7.c

TAM JE TRPEL TUDI MOJ STARI ATA

Neko popoldne mi je pripovedoval:

"Na Rabu sem bil od leta 1942 do 1943, torej do leta, ko je Italija kapitulirala. V taborišču nas je bilo več tisoč, ne spominjam se več dobro. Trpeli smo hudo lakoto, saj smo dobili za kosilo malo vode, v kateri je plavalo nekaj koščkov kruha ali makaronov. Žene so nam pomagale tako, da so nam pošiljale suho sadje, saj so tudi v domači vasi stradali, ker jim je sovražnik vse pobral. Toda te pošiljke so največkrat ostale kar v rokah Italijanov, saj so bili lakomni na vse stvari. Tako je veliko internirancev končalo svoje življenje od lakote ali pa so utonili med poplavi, ki so spomladi grozile lesenim barakam, ki so stale ob bregu reke. Le tisti, ki je imel močno voljo do življenja, je lahko zdržal."

"Kaj se je zgodilo leta 1943?" sem vprašala.

"Tega leta, kot veš, je Italija kapitulirala. Zato so bila vsa taborišča na Rabu osvobodjena. Kar nas je ostalo živih in kateri smo bili sposobni za borbo, smo odšli v Rabsko brigado in se z njo borili do osvoboditve."

Dejal je še: "Ne veš, kako krvava je bila pot do osvoboditve in svobode, katero sedaj uživamo!"

Marjana Bečaj,

8.b

BILO JE STRAŠNO

„Bilo je leta 1942 pri izkopu vaške cisterne na Uršnih solih. S kamioni so se pripeljali Italijani in nas pobrali z izgovorom, da gremo na zaslišanje,“ je dejal stari ata. „Z vlakom so nas odpeljali na novomeško sodišče, kjer smo ostali sedem dni. Po sedmih dneh so nas odpeljali na postajo v Bršljin. Tam so nas naložili na živinske vagone, kjer nas je bilo okoli 20, in odpeljali so nas proti Ljubljani. V starem delu Ljubljane so povedali, da nas peljajo na Reko.

Vožnja je bila zelo naporna. Mnogo jih je v vagonu zgubilo zavest. Ko smo prispeli na Reko, so nas naložili na ladje. Dejali so nam, da gremo obdelovat vrtove na Rabu, a so nas odpeljali v taborišča 20 minut od luke.

Tam je bilo že veliko šotorov. Interniranci, ki so že bili tam, so bili večinoma iz Prezida in Babjega polja. Bila je huda vročina, katere nismo bili vajeni. Hrana je bila zelo pičla. Na dan so bili trije obroki: zjutraj je bila črna kava oziroma brozga; ob 9. uri smo dobili 7 dkg kruha, ki smo ga imeli za cel dan; opoldne pa kuhane buče, včasih pa tudi košček govedine ali sira v obliki koščka sladkorja; zvečer so bile zopet kuhane buče, ki so ostale od kosila.

Nad taborom je bila bivša osnovna šola. V njej je bila italijanska komanda. Vsako jutro so na poslopju razobesili zastavo. Vsak interniranec je moral pod pritiskom okupatorja stopiti iz šotora in jo pozdraviti z roko.

Na Rabu je bilo približno 12000 internirancev iz raznih krajev Jugoslavije. Velika vročina je povzročila hudo žejo. Bila je hujša od lakote. Čez čas so vendar pripeljali vodo. Takrat je nastal velik naval. Ko je vojak odprl pipo, je nastala velika gneča. Ker je vsak hotel priti do vode, smo se prerivali, da jo je 90% steklo po tleh.

Po nekaj dneh so se po taboru razpasle uši. Nekateri so zaradi podhranjenosti in uši začeli otekati po obrazu in telesu. Začelo se je množično umiranje. Vsak dan jih je umrlo 42 do 47. Mrtvece so odpeljali s kamioni na pokopališče ob lu-

ki. Tam je bilo zaposlenih okoli 100 ljudi.

V taboru je bilo veliko majhnih otrok, ki so jih vodile italijanske učiteljice na sprehod izven taborišča. Ti otroci so bili na začetku zelo razigrani, čez teden dni pa so postali slabotni in izčrpani.

29. septembra 1942. leta je nastal ponoči okoli 22^h velik vihar z dežjem in debelo točo. Ker so bile na ravnini žene in otroci, je mnogo otrok in žena odnesla voda. Odnášala je šotore, odejo - vse, kar je bilo v taboru. Nastal je hud preplah, krik in jok. Žene in otroci so tekali proti moškemu taboru, ker je bil ta višji.

Drugi dan je bil na žensko taborišče grozen pogled. Preden so ga obnovili, je trajalo dolgo, zato so vabili delavce. Prosili so prostovoljce, če gredo pomagat, za nagrado pa bodo dobili boljšo hrano. Razumljivo je, da je vsak hotel imeti boljšo hrano, zato se jih je javilo kar lepo število.

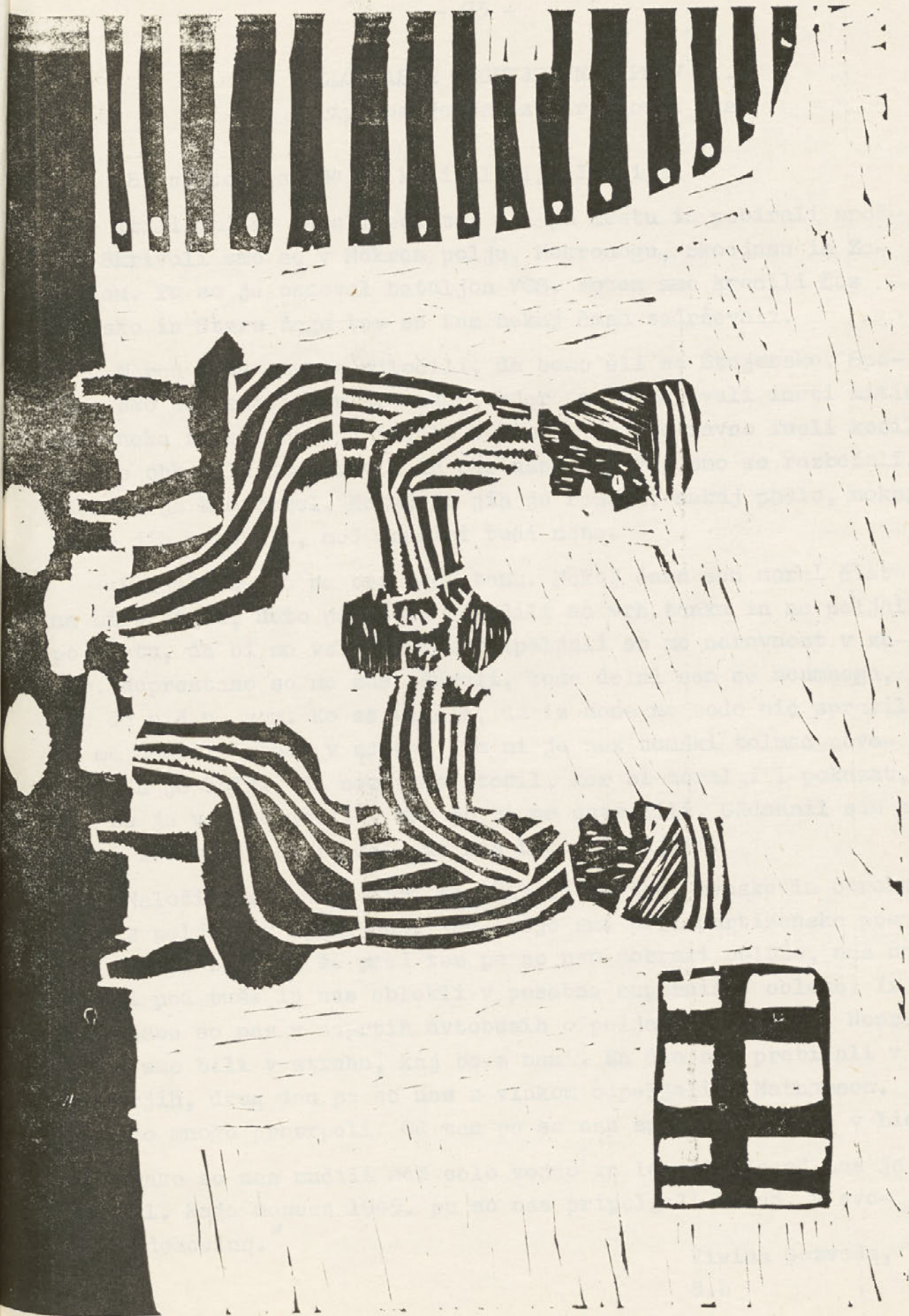
Na pobudo KP nismo interniranci hoteli več delati za Italijane. Ko je italijanska komanda to zvedela, je komandant taborišča izdal poziv, da se zberemo vsi interniranci na sredino tabora. Prišel je s prevajalcem in zahteval, da se morajo vsi delavci odzvati in iti delat.

Do kapitulacije Italije je na Rabu umrlo 4000 ljudi, nekatere so na prošnjo svojcev odpustili domov, druge pa so odgnali v Italijo v mesta Visco in Gonars."

Stari ata se je vrnil iz tega taborišča smrti in takoj odšel v gozd med partizane. Pomagal je osvoboditi našo domovino, pomagal je tudi meni, da mi je sedaj lepo.

Andreja Mazele,

7.d

V ZLOGLASNE BEGUNJE IN NAPREJ ...

/Pripoveduje Janez Fir, Gctna vas/

„8. septembra 1943 - kapitulacija Italije.

Italijani so begali sem ter tja po mestu in pobirali orožje. Skrivali smo se v Mokrem polju, Mekronogu, Škocjanu in Zagradcu. Tu se je osnoval bataljon VOS. Potem smo krenili čez Sotesko in Stare žage ter se tam nekaj časa zadrževali.

Marca 1944 smo se odločili, da bomo šli na Štajersko. Spetoma smo se ustavili v Trebnjem, kjer smo nameravali imeti miting. Toda neka ženska nas je izdala belim in ko smo ravno imeli kosilo, so nas obkolili domobranci in nas napadli. Vsi smo se razbežali, kdor se je kam mogel. Nekaj se jih je rešilo, nekaj padlo, nekaj pa so jih polovili, med drugimi tudi mene.

Peljali so me na trg pred tank. Nekaj časa sem moral čisto na miru stati, nato pa so me posadili na vrh tanka in me peljali po mestu, da bi me vsi videli. Pripeljali so me naravnost v zapor. Neprestano so me zasliševali, toda delal sem se neumnega, kot da nič ne vem. Ko so videli, da iz mene ne bodo nič spravili, so me nagnali zopet v zapor. Tam mi je nek nemški tolmač povedal, da je bolje, da sem tako storil, ker bi moral iti pokazat, kje se je vse to godilo, tam pa bi me ustrelili. Oddahnil sem se. Kmalu zatem pa sem zvedel, da nas bodo odpeljali.

Naložili so nas na tri tovarnjake, moške, ženske in otroke in nas peljali v Ljubljano. Med potjo sme peli partizanske pesmi. Tam so nas zaprli, še pred tem pa so nam pobrali obleko, nas napolnili pod tuše in nas oblekli v posebne zaporniške obleke. Iz Ljubljane so nas v zaprtih avtobusih odpeljali v Begunje. Neprestano smo bili v strahu, kaj bo z nami. En dan smo pretičali v bunkerjih, drug dan pa so nas z vlakom odpeljali v Mathausen. Tam smo mnogo pretrpeli. Od tam pa so nas spet prepeljali v Lienz.

Tako so nas mučili med celo vojno in le malokdo od nas je vzdržal. Maja meseca 1945. pa so nas pripeljali nazaj, v svobodno domovino."

Vivina Gazvoda,
8.b

V TABORIŠČU

Tovariš Janez Penca mi je povedal, kako so ga odpeljali v italijansko taborišče in kako je bilo tam:

„Leta 1941 so prišli v Novo mesto Italijani. Zavedni Novomeščani so odšli v gozdove in napadali fašiste. Da se partizanom ne bi priključili dijaki in študentje, so 1. julija leta 1942 Italijani zgodaj zjutraj napravili policijsko preiskavo po hišah Novega mesta. Mlade ljudi so zaprli v jetniške sobe, kjer je zdaj novomeško sodišče. 20. julija pa so nas nenadno odpeljali v živinskih vagonih proti Italiji. Na vsaki postaji so nas Italijani zmerjali, nam grozili in nam kričali: „Ribelli!“ /Ujetniki/ Pripeljali so nas v taborišče Monigo pri Trevisu. Največ nas je bilo študentov, dijakov, učiteljev in profesorjev. V taborišču so bile velike vojaške kasarne, obdane z visokim zidom in bodečo žico. Na stražarskih stolpih pa so stali stražarji z žarometi in strojnicami.

V začetku je bilo tu še malo Slovencev, kmalu pa se jih je zbralo več tisoč. Med ujetniki pa so bile tudi cele družine iz Čabra. Hrana je bila slaba in jo je bilo malo: zjutraj 10 dkg kruha in malo črne kave; opoldan 1 liter juhe z nekaj makarνοčkami; zvečer spet juha, vendar malo. Močno smo oslabili, shujšali in zboleli. Meglilo se nam je pred očmi od lakote.

Vsak mesec pa smo lahko pisali domov in prosili za hrano. Nekaj tednov Italijani niso hoteli dajati pisem, zato od doma nismo dobili nič hrane. Ko pa smo jo dobili, smo jo tovariško delili s tistimi, ki od doma niso nič dobili. Ker je bila hrana, ki so nam jo dajali Italijani, slaba, smo se pogovarjali, kako bi pobegnili.

Najbolj veseli smo bili takrat, ko smo zvedeli kaj o partizanih in zaveznikih.

Nekoč sem od Čabrancev kupil četrt kg koruzne moke, ki so jo imeli s seboj. Hotel sem jo skuhati, ker sem bil zelo lačen. Nabral sem skrivaj po taborišču trsk. V skritem kotu dvorišča za kasarno sem zakuril ter pristavil vodo. Dobil pa ne je

karabinjer Sultan, ki je bil zelo strog. Privezal me je h kolu sredi taborišča, kjer sem moral stati dve uri na vročem soncu v opomin, da si drugi ne bi upali narediti kaj takega.

V taborišču sem bil trinajst mesecev. Zelo smo trpeli, a med seboj smo bili vsi zelo tovariški. Ko pa je Italija propadla, sem se vrnil v Novo mesto. En mesec sem ostal doma, nato pa sem odšel k partizanom v gozdove, kjer sem bil do osvoboditve."

Sanda Progar,
3.a

Okupatorju so se pridružili
domači izdajalci

KONTRAREVOLUCIJA - protirevolucija, ki naj bi ponovno vzpostavila družbeno in politično ureditev, ki je bila z revolucijo zrušena.

BELA GARDA - izdajalska politična in vojaška organizacija slovenskega reakcionarnega meščanstva med narodnoosvobodilnim bojem.

Prvič se je pojavila v boju proti NOV na Dolenjskem /Ljubljanska pokrajina/ leta 1942 v takozvani „roški ofenzivi“.

Končni obračun z njo je opravila Prešernova brigada septembra 1943 na Turjaku.

PLAVA GARDA - takoimenovana „jugoslovanska kraljeva vojska“ v Sloveniji.

Med NOB je sodelovala z okupatorjem proti enotam NOV. Partizani so jo uničili septembra 1943 v Grčaricah.

POJAVI BELE GARDE V NOVEM MESTU /Pripovedovanje tovariša V. Murna/

Začetnik organiziranja bele garde je bil šmihelski kaplan Volbank. A tudi ta je uspel samo deloma in to pri dekletih. V svojo mrežo je zajel predvsem pobožna dekleta. Uporabljal jih je predvsem za službe obveščanja. Aktivne so bile le tisti čas, ko so bili belogardisti v Šentjoštu.

Na našem področju ni bela garda pridobila aktivnega članstva v svoje vrste. V svoje vrste so pridobivali v glavnem zapornike, da bi se rešili internacije. Belogardisti Novega mesta so se v malem pokazali ob kapitulaciji Italije, ko so se Itali-

jani umikali. Pa tudi tedaj so bili zelo maloštevilni. V večjem številu so se pojavili v času Nemcev. Ti so bili tu iz cele Dolenjske.

Suzana Gutman,
8.b

O DRUŽINI PREŽELJ IN ŠE O MARSIČEM

V Novem mestu je živela družina Preželj. Imeli so več fantov in deklet. Vsi so bili naprednih misli, levičarsko usmerjeni. Ena izmed hčera, Marija, se je celo poročila z levičarjem in odšla v Rusijo. Sin Jože je odšel med prvimi v partizane. Težko je bil ranjen v trebuh, z ilegalno ponarejenimi dokumenti je prišel k prof. dr. Lavriču in tovarišu dr. Bergancu, ki sta bila zdravnika.

„Tu, čez ta hrib,“ se je živo spominjala Grosova in pokazala z roko, „tu je stal gradiček Graben, kjer so živeli Krautovi. Imeli so dve hčerki, ki sta bili izredno hrabri. Noč in dan sta delali za partizane.

Moj mož je bil takrat odpeljan na Rab v internacijo. V hišo sem vzela begunce, brezdomce. Vzela sem tudi svojo sošolko Trudičovo s tremi otroki. Neko noč smo zaslišali, da me zunaj nekdo kliče. Prestrašila sem se, saj tabelih ni manjkalo toč naokoli. Pa vendar sem zbrala pogum in odšla pogledat, kdo je. Bila je Jelka Krautova. Povedala mi je, da ima s sabo Prežljevega Joža ter da ga hoče spraviti ilegalno čez mejo nazaj v partizane.

Veste, to je bilo izredno težko. Na hribu za našo hišo je bila meja z italijansko stražo. Takrat ni mogel nobeden priti čez. Odprla sem jima vrata in ju spustila v hišo. Ta je bila prenatrpana z ljudmi. Moj sin je bil takrat star 12 let. Vznemirjen in silno radoveden je bil zaradi tega ranjenega partizana. Drugi dan ga tudi v šolo nisem pustila, da ne bi komu nehote kaj ne povedal.

Ponoči je šla Jelka iskat zvezo. Vrnila se je zjutraj ža-

lostna in obupana. Ni je našla. Naslednji dan proti večeru se ji je posrečilo dobiti zvezo, da prepelje Jožeta čez mejo ilegalno. Proti večeru je prišel z motorjem. Jaz pa sem bila strašno vznemirjena. Bala sem se za Jelko, bala sem se za ranjenca, bala sem se, kaj bo z mano, kaj s sinom, kaj z begunci! Fant z motorjem me je potolačil:

„Nič se ne bojte, vse bo v redu.“ Jelka je jokala. Zdelo se mi je, da je imela Jožeta rada. Ranjenca sem zavila in mu okoli vratu zavezala možev šal, na glavo pa sem mu dala lovski klubuk. Zelo težko je sedel na motorju, kajti rana v trebuhu je bila huda. Jelka mi je ob slovesu rekla, da bo ona tista, ki se bo prva vrnila čez mejo. Nato so se odpeljali proti meji na Drski. Obrnili so se, še preden so prišli do bloka, kajti prehod je bil nemogoč. Odpeljali so se v Šmihel. Tudi tu je bil prehod nemogoč. Ranjenca sta lahko odpeljala na kozolec v smeri proti Cikavi. Jelka je odšla domov in hlapca prosila, da je preskrbel odejo.

Jelko so Nemci kasneje leta 1943 ujeli in odpeljali v Nemčijo. O njej nisem ničesar vedela. Hudo mi je bilo zanjo. Kako je bila hrabra! Cele noči sta s sestro pekli kruh za partizane. Ničesar se ni ustrašila. Vedela je, da mora pomagati, da se mora boriti, da mora pomagati partizanom.

S sinom sva takrat pobegnila po ilegalni poti v Ljubljano, kajti zvedela sva, da sva na spisku za likvidacijo. Ravno takrat so pogosto streljali svoje partizanov. V Ljubljani sem šla k moji znanki iz Gotne vasi, Ani Štihovi. Tam sem srečala nečakinjo Štihove in našo sosedo Sedlarjevo. Nečakinja Štihova mi je povedala, da je bila Jelka Krautova ubita pri Dresdenu. Povedala je, da sta bili skupaj zaprti. Prihrumeli so avioni, Jelka je stekla k oknu in gledala. Ona se je skrila v omaro. Tudi Jelko je prosila, naj se skrije, vendar se ni hotela. Stavba je bila bombardirana in s steno vred je Jelka zgrmela na dvorišče in se ubila. Štihovo pa je z omaro vred vrglo ven, vendar je ostala živa.

V Novem mestu, v naši hiši, je ostala poleg beguncev še Anica Tvrđi. Bila je tuberkulozna. K nam je prišla iz Srbije s tremi otroki. Dekletce je bilo staro 14 let, en fankte 9 in

eden 7 let. Primarij Perko je vzel na mojo prošnjo za nekaj časa Anico v bolnico, jo zdravil in skrbel zanj. Njeni otroci so bili izredno pridni. V hiši so se naselili poleg petih begunskih družin še Nemci in mi grozili z ustrelitvijo, dokler se mi ni posrečilo priti v Ljubljano. Po mojem odhodu so spravili domobranci vse begunce iz hiše, sami pa so hišo spremenili v domobransko bolnišnico.

Spomladi leta 1944 se je iz italijanskih ječ vrnil v Ljubljano moj mož. Nemci so ga takoj zopet zaprli.

Svobodo sem dočakala v Ljubljani na Dolenjski cesti. Prvega partizana sem videla tu. To je bil begunec iz naše hiše, tovariš Kovše, ki je od nas odšel v partizane. Stekel je k meni in objela sva se. Iz oči so mi vrele solze. To je bil nepozabni trenutek, ko dočakaš svobodo, katero smo čakali težko in dolgo štiri leta in ko se objameš s človekom, ki je živel pod mojo streho," se živo spominja Grosova.

"Za zaključek pa naj povem še to, kar ne sodi tu zraven," je rekla tovarišica Grosova. "Poznala sem tudi Dušana Jeroba. Bil je naš prijatelj. Ob začetku vojne je večkrat prihajal v našo hišo gléde organizacije OF. Škoda, da ga niste poznali! To je bil čudovit človek, resnično! Humanist, socialist, res, edinstven je bil," je rekla resno, preudarno. Njene oči so gledale skozi okno, njen obraz je bil resen, plenanti.

Mojca Novak,
1. gimnazija

TIŠTO NOČ SO POBILI VALANTIČEVO DRUŽINO

Ko sem zadnjič zopet prosil staro mamo, naj mi pove kaj iz vojne, je takole pripovedovala:

"Veliko večerov sem med vojno sama preživela doma. Vsa v strahu sem poslušala bombardiranje in streljanje iz avionov. Neke noči pa zaslišim streljanje čisto od blizu. Ker je bilo po 8. uri prepovedano iti na cesto, se mi je to zdelo zelo

čudno. Zjutraj pa sem izvedela, da so sovražniki pobili Valantičovo družino in jih nato na vozu odpeljali v Krko.

Ker sem osebno zelo dobro poznala gospo in hčerko, se mi je ta dogodek zelo globoko urezal v spomin. Od tistega večera smo vsi vedno trepetali v strahu, kdaj bo po nas.

V spomin na ta dogodek se imenuje ulica, kjer stoji njihova hiša "Valantičeva ulica". Tako mi je pripovedovala stara mama Anica Koncilja.

Damjan Kozjan,
2.c

PO POKOLU VALANTIČEVE DRUŽINE

Na Grmu so pobili družino Valantič. Ob tem dogodku je bilo vse mesto pretreseno.

Tovarišica Beletova, ki je takrat stanovala na Grmu, je pripovedovala:

"Bilo je leta 1943. Tukaj so bili še vedno Italijani. Z njimi je bila povezana črna roka. To je bila skupina domobrancev, katerih znak je bila črna roka. S temi znaki so označevali hiše in tista, ki ga je imela, je bila obsojena na nekaj strašnega.

Tako se je zgodilo tudi z družino Valantič. Oče je bil pleskar. Poleg žene je imel še 22-letno hčer Almo in 11-letnega sina Lojzka. Druga hči Vida pa je bila takrat v partizanih.

Pripadniki črne roke so ponoči vdrli v hišo, družino odvlekli v klet in jo tam zverinsko poklali. Potem so jih na vozičku odpeljali in vrgli v Krko.

Drugi dan se je to hitro razvedelo. V hiši so bile mlake krvi, družino pa je nekaj dni kasneje naplavila reka.

Po tem dogodku smo bili vsi preplašeni. Bilo nas je grozno strah. Vrata smo vsak dan zaklepali, se zabarikadirali in ko je prišla noč, se ni nihče upal zapustiti hiše in še luči si nismo upali prižgati. Ves čas nas je preganjal strah, tako da še zaspati nismo upali.

Potem, ko so leta 1943 prišli v Novo mesto Nemci, smo se oddahnili, ker smo bili rešeni črne roke. Obenem pa smo dobili nov strah - SS-ovce.

Od Valantičeve družine ni ostal nihče živ. Tudi hčerka Vida je leta 1945 padla v partizanih.

Z grenkobo v srcu se spominjam tistih težkih dni, posebno tistega dne, ko so pomorili Valantičeve," je dejala tovarišica Mimi Bele.

Mirjam Kotnik,
8.c

ZASLIŠEVANJE V VALANTIČEVI HIŠI /Pripovedovanje tovariša Murna/

Ker sem imel stalno zvezo s partizani, so domobranci to nekako zvedeli in to posebej komandir 2. čete, poročnik Mave.

S tem v zvezi so me domobranci nekako spomladi leta 1944 aretirali. Odpeljali so me v komando 2. čete v Valantičevo hišo. Takoj se mi je zdelo, da ne bo nič dobrega, ker me niso odpeljali na policijo. Bal sem se tudi zaradi tega, ker sem vedel, kaj se je v tej hiši pred meseci dogodilo, da so pomorili vso Valantičevo družino.

Osumljen sem bil, da imam zveze s partizani in vedeli so, da sem pred dnevi poslal preko bloka partizanom razno blago.

Takoj sem vedel, da če bom količjaj priznal, da bom izgubljen. Zasliševal me je poročnik Mave, doma iz Mirne peči. Priznal nisem ničesar, zato je začel s pretepanjem. Imel je en meter dolgo, okroglo vzmet, debeline gumi plašča za kolo. Pri zamahu se je vzmet raztegnila, po udarcu pa skrčila, da so bile bolečine izredne. Udarjal je predvsem po hrbtu. Ne vem, kako bi se vse končalo, če ne bi moja žena sledila, kam so me odpeljali. Na nasvet znancev je odšla na komando policije in jih seznaniila, kaj je z mano. Še v praven času je prišel kurir z naročilom, da v kolikor sem kriv, naj me takoj izroče policiji, v nasprotnem

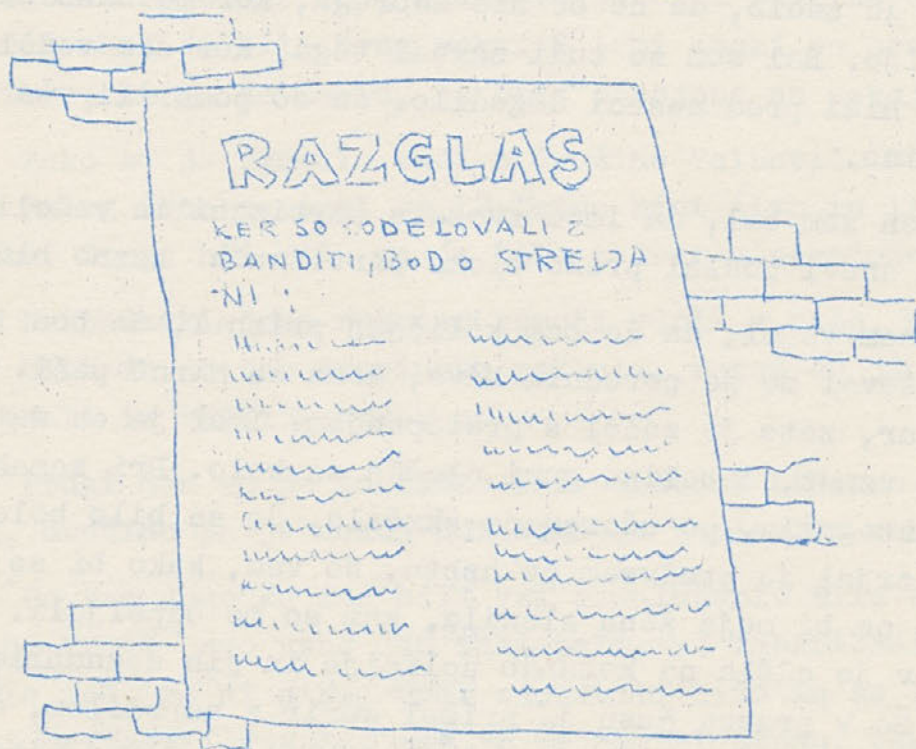
primeru pa izpuste.

Čeprav nejevoljen, me je komandir izpustil z opozorilom: Če bom govoril, kaj se je z mano dogajalo, bo prišel po mene in naj se zavedam, kaj me potem čaka.

Suzana Gutman,

8.b

Fašistično nasilje
ne pozna meja

ZLOČIN JE VSE PRETRESEL

Po hudem bombardiranju 1943. leta so čez nekaj dni Nemci vdrli v mesto. Bilo je skoraj prazno, ostalo je le nekaj moških, katere so ujeli in jih obesili na Ločenski cesti na vrtno ograjo gostilne Košir, ker so pri njih našli orožje.

Koncem decembra 1943 so domobranci na Glaven trgu, nasproti Rotovža, postavili vislice. Tam, kjer stoji danes spomenik, so obesili dva mlada partizana in to Alojza Hacina in Franca Janča. Vsi dohodi na trg so bili zastraženi in tako, da ni nihče mogel s trga. Domobranci so hodili po trgovinah in pisarnah na Glavnem trgu in zahtevali, da se prostori zapro in vsi odidejo na trg. Tudi z ulic so podili ljudi na trg, tako da je bilo nekaj prisilno navzočih, ker se je vsak temu obešanju ognil, če se je le mogel.

Vsi Novomeščani so bili zaradi tega dogodka tako prizadeti, da tisti dan skoraj nisi videl človeka na trgu, naslednje dni pa le, če so imeli opravke.

Pripovedovala Štefka Krampelj,
zapisali Metka Gal, 7.c in
Suzi Rugelj, 8.b

MOJ STRIC JE BIL OBEŠEN NA GLAVNEM TRGU

Leta 1942 je moj stric Alojz Hacin odšel v partizane. Bil je železničar. Preje je vozil na progi Novo mesto - Karlovac. Delal je kot aktivist, ker je imel zelo veliko možnosti za zvezo s partizani.

V silnem boju okoli Kostanjevice je pobil 13 Nemcev. S partizani je bil takrat tudi Ivan Gorše, ki je pozneje pobegnil k belogardistom. Ta je partizane izdal.

Nemci so pri Mačkovcu ujeli mojega strica in še tri druge partizane. Nemški oficir je prišel povedat moji stari mami :

"Ujeli smo vašega sina, dajte mu perilo, ker je poln uši."

Tri dni je bil zaprt v Seidlovem hlevu; tam so ga mučili. Od tam so ga premestili v sodnijske zapore. Mama mu je nosila jesti v kanglici, ki je imela dva dna. Tako je ubogi revež lahko pošiljal listke, na katerih je napisal, da ga mučijo.

Dne 30. decembra je hotela mama odnesti kosilo. Dve nemški priležnici sta prišli povedat, da so strica obesili. Takrat so belogardisti prisilili vse Novomeščane, da so gledali ta strašni prizor. Moral je sam izkopati jamo za vislice in napeljati vrv. Ker niso znali obešati, se je mučil 22 minut. Šele ko mu je Nemec dvignil in zvezal noge, je lahko umrl. To je bil strašen prizor.

Ko mi je mamica to pripovedovala, je jokala. Tudi meni je hudo za stricem. Ponosen sem nanj.

Boris Mali,
5.d

HEIZBRISEN SPOMIN

Stari oče mi večkrat pripoveduje dogodke iz vojne. Mislila sem, da so to pravljice. Toda on mi je rekel, da je to sam doživel. Opisala vam bom dogodek, ki se je zgodil v Novem mestu.

Bilo 30. decembra 1943. Stari oče, Janez Hribar, je bil v mestu. Hotel je domov v Šmihel, kjer je stanoval. Toda pri mostu sta ga ustavila dva domobranca. Nista ga pustila naprej. Eden ga je udaril s puškinim kopitom v trebuh. Pačel je. Ko si je opomogel, je odšel nazaj proti Glavnemu trgu. Zagledal je strahoten prizor. Na vislice sta bila obešena dva mlada partizana. Nujnih imen se ne spominja. Spomni se le to, da je bil eden viničar, drugi pa železničar. To je slišal od drugih, ki so bili na trgu.

Čez nekaj ur so lahko spet odšli iz mesta proti domu. Ulice niso bile več zastražene.

Stari oče vsako leto na ta dan položi šopek na vaškem pokopališču k spomeniku neznanim padlim partizanom. Ta dogodek mu bo ostal v trajnem spominu. Vedno pravi: „Slava padlim za našo svobodo!“

Martina Bučar,
3.b

V ULICI TALCEV

Tudi moj stari ata je doživel nekaj strašnih trenutkov. Enega izmed njih mi je pripovedovala mama, ker je stari ata Karl kmalu po vojni.

Po poklicu je bil električar, zato je moral biti vedno na razpolago Nemcem. Doma ga je v strahu, da se mu ne bi kaj zgodilo, čakalo šest otrok in žena. Njihov strah je bil upravičen.

Bilo je leta 1943. Stari ata je ravno plezal na drog, da bi zvezal pretrgane žice, kar takrat ni bila redkost, ko so mimo prišli Nemci. Ravno so nabirali talce. Ko so zagledali starega očeta na drogu, so mu ukazali, naj gre z njimi.

Najprej so ga odvedli v zapor. Tam je bilo zbranih že veliko ljudi. Ko se je Nemcem zdelo, da je talcev že zadosti, so jih prenehali zbirati. Drugi, ki so jih že nabrali, med njimi je bil tudi moj stari ata, so bili zaprti dva dni.

Tretji dan so vse odvedli v današnjo Ulico talcev. Tam so morali poklekniti. Kmalu se je vsem posvetilo, kaj mislijo z njimi.

Prve, ki so bili pri roki, so obesili kar na ograjo. Drugi so morali vse to gledati in čakati, da pridejo na vrsto. Marsikdo si je želel, da bi ga čimprej obesili, da ne bi gledal to grozodejstvo.

Vrsta je prišla tudi na starega očeta. Že so ga privedli pred ograjo, ko se je pripeljal Nemec in rekel, da potrebujejo ljudi za prisilno delo.

Vsi talci, ki so to strahoto preživeli, si od presenečenja niso opomogli. Tudi vstati zaradi tega niso mogli. Šele čez čas so vstali, ko so jih Nemci začeli preganjati. Vsi preživeli so odšli na postajo, kjer so morali raztovarjati vlak.

Po nekaj dneh se je stari ata vrnil domov. Vsa družina je že mislila, da je mrtev. Ko je prišel, so se ga vsi razveselili, obenem pa jim je bilo hudo za nedolžne žrtve.

Elka Bobnar,

7.d

V NOVEM MESTU TAKRAT NI BILO LAHKO

V Novem mestu je veliko ljudi, ki so tu stanovali že med vojno. Obiskala sem tovarišico Virtovo, ki stanuje v naši ulici. Prijazno me je sprejela.

V štedilniku je prasketal ogenj in širil prijetno toploto. Ko sem ji povedala, zakaj sem prišla, ni je začela pripovedovati:

„Med vojno se je dogajalo veliko stvari. Hudo je bilo. Najbolj se spominjam hudih bombardiranj.

Nekega dne sva s hčerko sedeli v kuhinji. Naenkrat se je zaslišal oster žvižg. Nedaleč od hiše je padla granata. Vlegli sva se na tla in najmlajša hčerka je v strahu zavpila: „Mami, na naju bo padlo!“ Stisnili sva se in tolažila sem jo, kakor sem vedela in znala. Kmalu je bombardiranje minilo, vendar nikoli ne bom pozabila strahu, ki sva se ga takrat naužili.

Bombardiranje je bilo potem še večkrat. Spominjam se, da sem nekoč stala za hišo. Na nebu sem opazila nekaj letal. Obstreljevala so se in granate so kdaj pa kdaj padle tudi na tla. Naenkrat sem začutila rahel piš ob nogi. Pogledala sem in opazila drobec granate, ki se je zaril v zemljo. Stekla sem v hišo in povedala, kaj se mi je pripetilo. Nihče mi ni verjel in rekli so mi, da si domišljam. Čez nekaj časa pa je mož šel ven in tudi on opazil skupinico letal. Višel je, da se je drobec granate zaril med drva, ki so bila zložena v skladovnici. Potem mi je verjel.

Najhujšega bombardiranja pa nisem doživela. Z nekaj sosedami sem odšla po jabolka na Potov vrh. Ko smo se vračale, smo naenkrat opazile, da nad Novim mestom krožijo letala. Vogle smo se na tla in čakale, da so odletela. Nato smo pohitele domov in ko smo se bližale Novemu mestu, smo srečevale prestrašene ljudi, ki so nam pravili, da je mesto v ruševinah. Vprašale smo jih, če vedo, ali je bombardiran tudi Grm, pa nam niso vedeli povedati. Šele doma sem se nekoliko oddahnila, ker je naša hiša le ostala cela.

„Kako pa je bilo s hrano v Novem mestu med vojno?“ sem jo

vprašala.

"Pod Italijani smo še dobili nekaj hrane, predvsem makaronov in riža, pod Nemci pa skoraj nič. Hrano smo iskali po okoliških vaseh. Pri mlinarju sem dolgo prosila za kilogram koruzne moke, ker sem imela doma lačne otroke, pa mi je ni dal."

Njihovo hišo so zasedli Nemci in šestčlanska družina se je morala stiskati v majhni sobici.

"Nemci so si prinašali meso in si ga pekli, nam pa niso dali prav ničesar. Iz njihove kuhinje smo dobivali zelo slabo hrano. Pogosto je bila postana, brez koščka mesa. Na podstrešju pa so imeli Nemci več mesa, ki so ga niso upala niti dotakniti.

Med vojno je bil uničen tudi vodovod, kar smo meščani bridko občutili. Po vodo smo hodili v Krko ali pa na Težko vodo. Vso vodo smo morali prekuhati. Nosila sem jo na glavi. Pa tudi to je bilo nevarno. Dobro se spominjam, da sem nekega dne nesla vedro vode. Pot je vodila v hrib, tam kjer je sedaj tovarna IMV. Bila je megla in pračilo se je že. Hitela sem v hrib, naenkrat pa mi je nad glavo zažvižgala krogla. Kmalu za njo še ena, že nekoliko nižje. Vlegla sem se na tla in ravno tisti trenutek je priletela tja, kjer sem prej stala. Po kolenih sem se splazila navzdol in srečno prišla do križišča. Naenkrat sem zaslišala smrten krik. Vedela sem, da prihaja od bunkerjev, ki so bili takrat za rezervoarjem in tam doli do Gotne vasi."

Ura v sobi je enakomerno tikcakala.

"V Novem mestu je bilo vedno veliko letakov, raztrošenih po ulicah, ki so pozivali na boj proti okupatorju. Nekega dne so belogardisti zaprli starejši dve hčerki in še nekaj njunih sošolk in sošolcev. Ukazali so jim, da morajo poiskati storilce. Njim pa to še na misel ni prišlo. Šla sem prosit komandanta, naj ju izpusti, saj je bila ena hčerka bolna in je imela visoko vročino. Ko sem mu to omenila, se je porogljivo zasmejal in rekel: „No to je pa „fajn“, je vsaj ne zebe," in si pomel roke."

Tovarišica mi je povedala, da so mnoge noči prebili v sosedovi kleti, ki so jo s koli podprli, ker so se bali bombnih napadov. Kadar so odhajali v klet, niso vedeli, ali se bodo še

lahko vrnili v to hišo.

Žal mi je bilo, da sem morala zapustiti prijetno kuhinjo, kjer sem izvedela toliko zanimivih stvari. Spoznala sem, da je potrebno, da nam starejši ljudje pripovedujejo o teh dogajanjih, saj se bomo le tako naučili ceniti mir in svobodo.

Mojca Janžekovič,
6.c

JUTRO

Ko zjutraj sonce vstane
in njegovi žarki, škrlatno rdeči, kot ogrinjalo kraljice
se spustijo name,
ponislim na vse tiste mame,
ki so v vojni ostale same.

Ko gledam lipo, ki je še v temi,
se mi zazdi,
da jih vidim,
kako jim solze po licih drsijo,
ko sinovo sliko v rokah držijo.

Ko slišim tiho šumenje vetra,
nežno petje ptic,
se mi zdi,
da čujem zadnje besede kurirja Petra,
da slišim njegov poslednji klic:

„Pojdite, bratje, zdravo!
Potolažite mojo mamo!
Povejte ji, naj nikar ne joče,
pal sem za to, kar domovine hoče:
za svobodo!“

Marjanca Božič,
6.d

Borile so se tudi žene

AFŽ Antifašistična fronta žena

Množična organizacija naprednih žensk, ustanovljena med NOB /6. decembra 1942/ v Bosanskem Petrovcu.

1953, je bila preimenovana v Zvezo ženskih društev Jugoslavije,

1961. pa v Konferenco za družbeno aktivnost žensk.

DELO AFŽ PRI NAS

/Pripovedovala tovarišica Krampljeva/

Tovarišica Krampljeva nam je pripovedovala:

„Ženska zaščita, katere predsednica je bila tovarišica Marjeta Vašič, je izvrševala vse zadane naloge. Simpatizerjev je bilo veliko, da so skoraj vse delale. Poleg zahtevnih nalog, ki so prihajale od zunaj, smo zbirale tudi hrano, blago za izdelavo sanitetnega materiala, obleke, zdravila in kemikalije. Veliko so pomagali pri nabiranju hrane tudi trgovski pomočniki. Sanitetni material smo izdelovali pri zanesljivih ženskah, od tam smo ga nosili v bolnico, da so ga sterilizirali, nakar smo ga poslale v partizane.“

Suzana Gutman,
8. b

MNOGO JE PRETRPELA

/Razgovor s tovarišico Angelo Henigman, por. Sakelšek/

Obiskala sem tovarišico Angelo Sakelšek, rojeno Henigman, ki naj bi obudila spomine na svoje predvojno in medvojno politično aktivistično delovanje.

Vprašala sem jo:

„Ali se spominjate skupščinskih volitev leta 1938?“

„Takrat smo se delili na dve stranki,“ je dejala. „Prva je bila sokolska, druga pa klerikalna. KP je hotela postaviti v Skupščino svojega odbornika - to je bil Mihael Darovic iz Dol. Toplic, zato sta obe stranki sklenili, da predlagata svoja človeka. A ker je delovala KP v strogi ilegali, ni mogla na kandidatno listo postaviti svojega kandidata, temveč smo imeli le simpatizerja. Zmagala je klerikalna stranka.“

„Kako vam je uspelo združiti fante in dekleta in kako je Društvo kmečkih fantov in deklet delovalo?“

„Bila sem članica tega društva, sedež pa smo imeli v vasi Podhosta. Naloga KP je bila, da združi kmečke fante in dekleta. To nam je kmalu uspelo in društvo, ki je delovalo legalno, je bilo ustanovljeno. Prirejali smo razna tekmovanja kmečkih del, kot na primer: fantje so žagali drva, kosili, dekleta so žela, grabila itd. Ko je bilo delo opravljeno, smo se zbrali, priredili kratko proslavo, imeli smo tudi govornika. Na koncu pa smo proglasili mesta in razdelili nagrade. Ko pa se je začela druga svetovna vojna, so vsi člani te organizacije odšli v partizane.“

„Omenili ste že, da ste sodelovali v KP. Ali mi lahko to opišete?“ sem jo prosila.

„1936. leta sem končala osnovno šolo in se začela učiti za čevljarico. Starejši brat me je vpeljal v delo KP. V Dolenjskih Toplicah je bila ustanovljena partijska celica, ki so jo sestavljali: Rudo Zupanc (kasneje član CK), Marija Zupanc, Maks Henigman in Pavel Henigman. Leta 1937. sva bila z bratom Antonom sprejeta v SKOJ in bila začolžena, da sva širila ideje KP med mladino, saj smo delali v strogi ilegali. Midva z bratom sva poma-

gala tako, da sva tiskala letake. Ta tiskarna je delovala od leta 1937. do jeseni 1941. leta. Pozno zvečer sva zatemnila okna in pričela z delom. Bilo je zamudno in dolgotrajno delo, saj sva delala ročno, brez vsakega stroja. Letake smo sprva skrivali pod podom. Ker pa so vsakokrat, ko so bili letaki razsuti, delali hišno preiskavo, smo kasneje imeli skrivališče v bunkerju, kamor se je dalo priti z zunanje strani s strehe, če si odmaknil nekaj strešnikov. Torej niso ob preiskavah našli ničesar in so z dolgimi nosovi odšli, mi pa smo tiskali dalje.

V skupini nas je bilo takrat šest. Od teh so bili štirje partijci, midva z bratom pa skojevca. V Dolenjskih Toplicah so na naše sestanke hodili še: Tone Tomšič, Vida Tomšič /razlagala sta nam Marxov Kapital/, Franc Leskošek in Miha Marinko. Vida Tomšič je menila, da je brez smisla, da sva z bratom skojevca, ostali štirje pa partijci, zato sva bila decembra 1939. leta sprejeta v partijo."

"Kako je bilo, ko se je začela vojna?"

"Ko se je 6. aprila 1941. začela vojna, so karabinjerji hoteli zapreti brata Maksa Henigmana in Ruda Zupanca s pretvezo, naj pride Maks 11. junija 1941 na karabinjersko postajo umeriti čevlje. Ker pa je zvedel za njihovo namero, je tja poslal mene, on pa je z Zupancem odšel v partizane."

"Kaj pa je bilo z ostalo mladino, ali je bila organizirana?"

"Vsa. Pomagala je partizanom ali pa je izvajala razne sabotaže, kajti v Dolenjskih Toplicah so bili Italijani."

"Ali se spominjate katere od sabotaž?"

"Italijani so za vojake kuhali v velikih kotlih, pod kotli pa kurili z drvni, ki so bila zložena v skladovnici. Skupina mladih je jemala drva, jih prelučnjala, vanje so vtaknili razstrelivo, drva pa vrnili na skladovnico. Ko pa so jih Italijani nalagali, je eksplodiralo in tako je s kotli vred poletela vsa hrana v zrak in vojaki so ostali lačni. To je ena od sabotaž. Potem so še na primer rezali telefonske žice in podobno."

"Kako pa je bilo leta 1942?"

"Do maja 1942. leta so imeli Toplice v rokah Italijani. Potem so odšli. Še istega dne so prišli partizani v ta majhen kraj. Priredili so miting in se dogovorili, da bodo prihodnjega jutra izpraznili skladišče in odpeljali hrano v Rog v partizansko bolnico. Rekla in svetovala sem jim, naj hrano in ostalo odpeljajo ponoči, ker se zna zgoditi, da se Italijani vrnejo, a me niso poslušali.

Zjutraj so hoteli nakladat, a so jih prehiteli Italijani, namesto njih izpraznili skladišče in odšli. Vse to pa se je zgodilo po Žvanovi zaslugi, ki je sporočil Italijanom, da so skladišča polna. Po odhodu Italijanov so se zopet vrnili partizani in Žvana prijeli."

"Ali so bili organizirani tudi pionirji?"

"Ko so po nalogu partije morali oditi vsi v partizane, sem v Dolenjskih Toplicah ostala sama s pionirji. Sklenila sem, da jih bom organizirala. Vsi so bili seveda pripravljeni pomagati. Izvajali so tudi manjše sabotaže, zvečer pa smo odhajali v Podturn. Za partizansko bolnico smo nosili zdravila, hrano, obleko. Pri tem so sodelovali pionirji od šestega do štirinajstega leta starosti. Manjše, to so bili sedem in osemletni, smo pošiljali v mesto po kvas, šibice in sok, tja so odnašali ilegalna pisma, nova pa prinašali v Dolenjske Toplice.

Potem so si izdelali lesene puške, mene pa so zaprosili, da jim naredim še titovke. Ko sem dobila blago iz štaba, sem jim ustregla pod pogojem, da jih bodo skrili zunaj hiše in da jih bodo nosili le v nočnih akcijah. Njihovega veselja se res ne da popisati - peli so partizanske pesmi, ki sem jih naučila."

"Kdaj in kako so vas aretirali?"

"13. septembra 1942. so prišli v Dolenjske Toplice partizani po hrano za ranjence in me zadolžili, da s pomočjo pionirjev zberem nekaj hrane in po možnosti tudi zdravil. Vse, kar sem zbrala, sem odnašala v sobo v naši hiši. Potem sem odšla še do bližnjega mlina in dobila 6 kg moke. Na poti proti domu sem zagledala tri Italijane, med njimi pa bivšega komandirja žandarmerije, Leskovca, ki me je poklical, rekoč:

"Mi smo pa namenjeni ravno k vam, gospodična Henigman."

In tako sem bila izdana in so me aretirali. Potem so prepeljali še sesto. Najprej so naju zaprli v Dolenjskih Toplicah. Od tam so naju prepeljali v Novo mesto. Sojenje je bilo v Ljubljani. Najprej so me obsodili na smrt, potem pa pomilostili in dobila sem dosmrtno ječo.

Odpeljali so me v Italijo v zapore v Trstu, pozneje v Benetke, Padovo, Bologno, v Perugi pa sem dočakala kapitulacijo Italije."

Najinega nadvse zanimivega pogovora je bilo konec. Tovarišica se je v spominih vrnila daleč nazaj za 30 in več let. Čisto se je razvnela in njene še tako lepe rjave oči so se kar iskriale.

Andreja Ivanetič,
8.b

MAMICA JE BILA RANJENA

Mamica mi je pripovedovala o dogodkih med vojno. Čeprav je bila še otrok, se marsičesa spominja. Povedala mi je, kako je bila ranjena v nogo.

Ko je Cankarjeva brigada spomladi leta 1944 napadla belogardistično postojanko Trebnje, ji je Gubčeva brigada pomagala. Po uspeli akciji v Trebnjem je brigada odšla v Mirno peč. Imela je nalogo, da tam uniči sovražnikovo utrabo.

Bila je jasna pomladna noč. Partizani so se pritihotapili po hribih nad vasjo in jo tako obkolili. Naslednjega dne so pričeli napadati sovražnika. Vaščani so se zatekli v kleti, kjer so bili varnejši pred granatami in bombami.

Mamica je rada hodila k sosedovim. Tudi takrat je stekla tja. Odšla je v kuhinjo, kjer je njena starejša prijateljica hitela s kosilom. Prav v tistem trenutku pa je padla na streho granata. Prebila je streho in košček granate je priletel mamici v nogo. Močno ji je krvavela.

Sosedovi so poklicali njeno mamo. Takoj ji je nogo obveza-

la, jo položila v cizo in se podala na cesto proti Novemu mestu. Bila je junaška, ta njena mama.

Ko je tako pešala, so ji kroglice švigale mimo nog. Odvezala si je predpasnik, ki je bil svetlejšje barve. Mahala je z njim in klicala: „Ne streljajte, ranjenci smo!“ Partizani so jo verjetno slišali, kajti prenehali so streljati toliko časa, da je prišla pod klanec.

Mamica se je potem zdravila v novomeški bolnišnici. Spominja se zavijanja sira, ki je napovedovala letalski napad na Novo mesto. Vsi so bežali v zaklonišče, ki je bilo v kletnih prostorih. Njo in vse bolnike, ki niso mogli hoditi, so v zaklonišče nesli.

Iz bolnišnice se je vrnila po šestih tednih. Noga je ozdravela, vendar z njo ni mogla več tako hoditi kot prej, še dolgo potem je šepala.

Doma so ji povedali, da so naslednjega dne, ko je ona odšla v bolnišnico, partizani pregnali sovražnika iz njihove vasi. Ko so se sovražne kolone s tanki začele umikati iz vasi proti Novemu mestu, je bil to za Gubčevo brigado velik uspeh.

Marjetka Špilar,
2.c

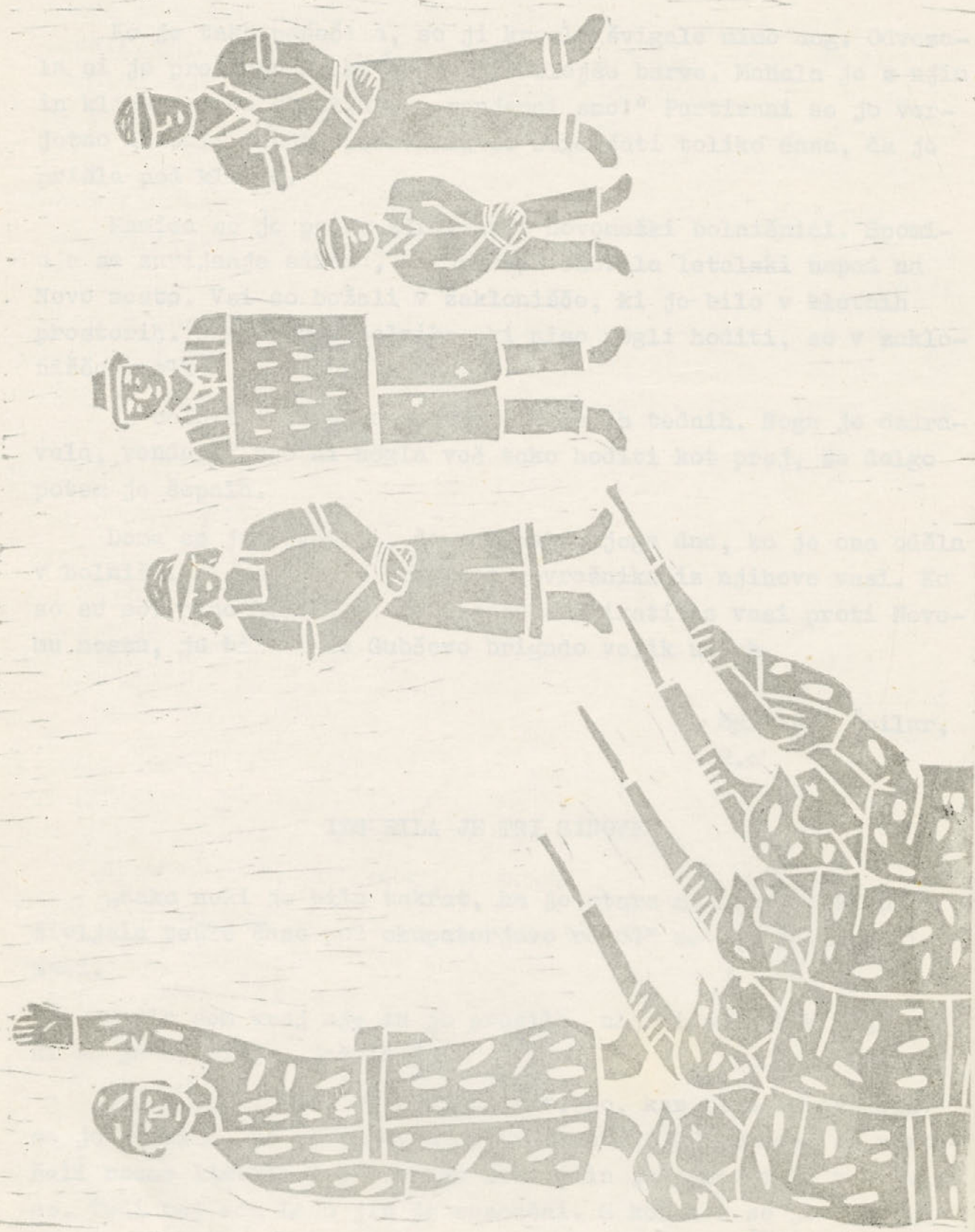
IZGUBILA JE TRI SINOVE

„Kako neki je bilo takrat, ko je stara mama z otroki preživljala težke čase pod okupatorjevo roko?“ me je začelo zanimati.

Sedla sem kraj nje in jo prosila, naj mi pove kak dogodek, ki se ga spominja. Začela je:

„Veš, težki časi so bili takrat. To, kar ti bom povedala, se je zgodilo, ko so v Novem mestu osnovali OF. Otroci so raznašali razne listke, peterokrake zvezde in jugoslovanske zastavice. Tudi moj sin Lado jih je raznašal. S kolesom se je z drugimi fanti vozil po cestah in skrivaj trosil listke.

Nekega dne je hitel domov, na poti pa so ga ustavili Italijani in ga aretirali. Kar zeleni so postali, ko so pri njem našli vse polno listkov z zapisi OF. Nekaj so godrnjali v svoji spakedranščini, potem pa poklicali - zgedalo je - šefa. Ta je ukazal, da ga morajo takoj zapreti.

Tako se je mlad fant znašel med prvimi zaporniki v Novem mestu. V zapor sem mu lahko prinašala le suho hrano, pa še to so prej pregledali. Zgodilo se je tudi, da sem že zgodaj zjutraj odšla od doma, a morala sem stati pred zaporom v vrsti celo dopoldne, vendar še nisem prišla na vrsto, da bi oddala svoj paket sinu, ki ga je težko čakal.

Po dolgem času je bil izpuščen, toda ne za dolgo, saj je bil na seznamu med prvimi, ki so delovali proti okupatorju. Tako je bil ponovno zaprt. Dolgo časa nisem vedela, kam so ga odpeljali iz novomeškega zapora.

Med tem časom sem imela v partizanih dva sina. Oba sta padla kot zavedna državljana za našo svobodo. Sin Frenk je umrl po hudem mučenju v Šentjoštu, sin Roman je bil ubit od nemškega tanka, ko je stal na straži. Končno sme zvedeli še za sina Lada, ki je preživel težke čase, lakoto in mučenje po taboriščih, od koder se ni več vrnil.

Dostikrat se spominam na hude čase med vojno, kako so me preganjali in zasliševali zaradi mojih otrok in moža, ki so delovali proti sovražniku."

Tako se stara mama s solzami v očeh spominja vojne in takretnega trpljenja. Tudi meni je v srcu hudo ob poslušanju tega. Izgubiti kar tri sinove in moža v kratkem času pa je res huda bolečina.

Mojca Belo,

7.d

IZDAJALEC JE KRIV ZA NJENO TRPLJENJE

Tudi moja teta je mnogo pretrpela med NOB. Večkrat mi je pripovedovala, kako je živela v taborišču. Takrat mi ni govorila o teh dogodkih, ampak o tem, kako so po kapitulaciji Italije prenašali iz bunkerjev orožje partizanom.

Bilo je tri dni potem, ko je prišla iz italijanskega taborišča. Ker je Italija kapitulirala, so vojaki za seboj puščali veliko orožja. To sta zvedeli tudi moja teta in njena prijateljica. To sta sporočili še drugim in sklicali so sestanek, ki so ga imeli v njenem stanovanju.

Ponoči so šli v akcijo. Nebo je bilo jasno. Med potjo je srečala udeleženca sestanka in ga povabila, da skupaj nadaljujeta pot. On se ji je izmikal in ji govoril, da mora v službo.

Ko so se vsi zbrali na določenem mestu, so odšli v akcijo. Prišli so do bunkerja in začeli nositi orožje. Hodili so čez polja, travnike in močvirja. Do zore je bilo že vse orožje pri partizanih.

Zelo izmučeni so se vračali domov. Zopet je teta srečala udeleženca sestanka in zopet ji je dejal, da mora v službo. Kar mraz jo je stresel po vsem telesu. Vedela je, da jih je izdal. To je sporočila še drugim aktivistom.

Popoldne je nekdo potrkal na njena vrata. Bili so Nemci. Vklenjeno so jo odpeljali na zasliševanje. Tam se je srečala še z drugimi aktivisti. Na zasliševanju niso nič priznali. Čez en mesec so jih odpeljali v koncentracijsko taborišče.

Moja teta je bila tudi žrtev viva eksperimenta.

Marjan Bogolin,
7.d

VIVA EKSPERIMENT

Med drugo svetovno vojno so Nemci nasprotnike Hitlerjevega režima zapirali v uničevalna koncentracijska taborišča, v katerih so načrtno pobijali zaprte nasprotnike na najbolj strahotne načine. Eden takšnih načinov so bili zdravniški poskusi na živih zapornikih. Na njih so preizkušali, kako človeški organizem prenaša mraz, vročino, malarijo in druge nalezljive bolezni. Mnogi so podlegli, mnogi pa so ostali pohabljeni za vse življenje.

NJEN PRVI „PODVIG“

Z Ireno sva se zmenili, da obiščeva tovarišico Danico Modic-Lakner, ki naj bi nama pripovedovala, kako je bilo 21. oktobra leta 1943, ko so od Brežic proti Novemu mestu prihrumeli Nemci. Njena beseda je stekla tako:

„Bila sem pri rajonskem odboru OF v Novem mestu, ki je imel sedež v Šmihelu.

Bil je zelo lep sončen dan in čeprav je bil oktober, je bilo tako toplo, da sem bila oblečena le v krilo in volneno jopico. Okrog poldneva je pritekel nekdo povedat: „Nemci gredo proti mestu, bežite!“

Pograbili smo to, kar je bilo mogoče vzeti s seboj in zbežali čez gozd proti Birčni vasi na Padož. Tankaj se nas je zbrala večina, ki smo bili zaposleni pri rajonskem odboru, na komandi mesta in partizanski straži Novega mesta.

Noč smo prebili na Padežu. Ker je bilo zelo hladno, smo prezebali in treba je bilo misliti, kako bi prišli do toplih oblek. Nek partizan, Ivo Majcen, je predlagal, da bi šli po obleko v Šmihel v partizansko krojaško delavnico, kjer je bilo precej obleke. Med osmimi, ki so se prijavili za ta podvig, sem bila tudi jaz.

Ponoči smo šli, ne vem, ali je bil to prvi ali drugi dan, ko smo se umaknili v gozd, vem pa, da smo se le tako lahko toplo oblekli. Tankaj smo dobili hlače in volnene jopice, ki sem

jih nosila ves čas, ko sem bila v partizanih, to je 22 mesecev.

To je bil moj prvi partizanski podvig, da sem si upala s skupino osmih partizanov oditi v kraj, kjer so bile že postavljene nemške straže."

Mojca Bele, 7.d

Irena Gradecki, 6.a

ŽIVELA JE V STALNEM STRAHU

Moj stari oče Franc je bil partizan. Pri glavnem štabu je bil šofer komandanta Dušana Kvedra. Stara mama je ostala v Gotni vasi z dvema majhnima otrokoma. Bila je v veliki nevarnosti, kajti sovražniki so partizanske družine sovražili.

Veliko strahu in žalosti je pretrpela. Najbolj se spominja bombardiranja Novega mesta oktobra 1943.

S hribčka je opazovala letala, ki so metala bombe. Slišalo se je zamolklo pokanje in bobnenje. S kraja, kjer je bomba zadela, so se dvigali črni oblaki dima. Prizadeta je bila tudi ženska bolnišnica.

Kmalu po bombardiranju so v Gotno vas prihrumeli Nemci. Domači izdajalci so jim izdajali družine, ki so dajale partizanom zavetišča. Požgali so nekaj gospodarskih poslopij.

Na martinovo nedeljo leta 1943 je bila bombardirana tudi Gotna vas.

Jasmina Dular,

5.d

ZA POMOČ BORCEM JE PREJELA MEDALJO

Rezka Match, rojena Novina, se je rodila leta 1906, v Podturnu. Z devetimi leti, med prvo svetovno vojno, je zgubila očeta, s petnajstimi leti pa je začela hoditi v službo. V drugi svetovni vojni je konec 1941. leta stopila med člane OF. Za partizane je nosila različen material iz bolnice, kjer je delala.

Fašisti so jo imeli dvakrat na sumu, da sodeluje s partizani. Prvič so ji belogardisti preiskali vso hišo. Pisem niso našli, ker so bila skrita v kleti pod kadjo. Drugič pa so jo Italijani odpeljali na kandijsko postajo in jo tam celo noč tepli. Ker ni ničesar priznala, so jo naslednji dan izpustili.

Na Drski, kjer je stanovala, so belogardisti postavili cestno zaporo. Ker je delala v bolnišnici, je lahko hodila čez, obenem pa prenašala tudi skrito pošto. Pri tem ji je pomagal tudi nek belogardist, ki fašistov ni ravno preveč maral. Ta ji je povedal, da so partizani potolkli fašiste in da bodo vsak čas prišli. Bila je zelo zadovoljna in vesela. Tistega dne je pokalo samo še v Gotni vasi, potem pa so se fašisti razbežali, nekaj pa so jih partizani tudi ujeli.

Tako je dočakala svobodo. Dobila je medaljo Zasluge za narod. Sedaj je upokojena in živi v Novem mestu.

Ponosen sem na svojo babico.

Leopold Match,
7.c

BILI SMO PARTIZANSKA DRUŽINA

Nekega dne sem obiskala staro mamo Pavlo Doberdrug in jo začela spraševati, kako je bilo med vojno. Vprašala sem jo, česa se najbolj spominja. Dejala je:

„Prišli so Italijani. Iz naročja so mi izbili hčerko, to je tvojo mamico, in me začeli tepsti. Trdili so, da so v celi družini sami komunisti. Odpeljali so mojega brata Karla in ga po trimesečnem mučenju ustrelili.

Kmalu potem so prišli tudi po starega očeta in ga zaprli v novomeške zapore. V zaporu je bil za talca, a ga niso ubili. Poslali so ga v internacijo, kjer so ga preteпали. V Italiji je ostal do kapitulacije, nato pa se je pridružil italijanskim partizanom. Od tam je prišel na koncu 1945. leta.

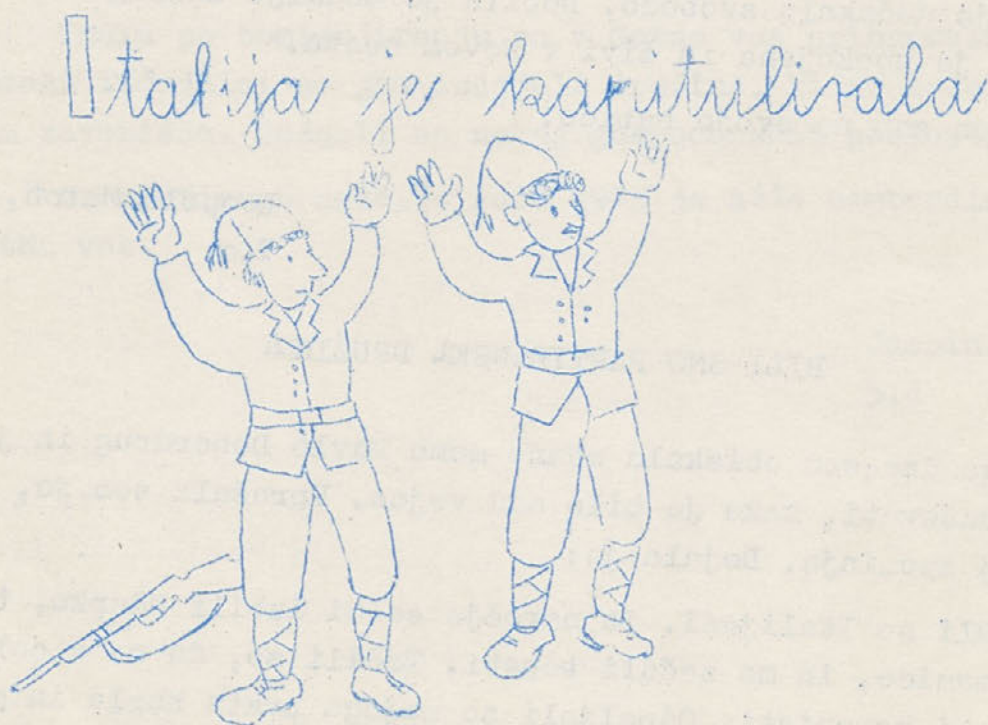
Spominjam se tudi, kako sem prenašala pisma. Sorodnici iz mesta sem prodajala mleko. V kangli z dvojnimi dnom je ta nosila pisma. Na bloku v Bršljaju je stražar pregledal posodi, a ni nič odkril. Nato sva posodi zamehtali in odnesla sem pošto domov. Predala sem jo v zaupne roke. Ta jo je odnesel partizanom.

Že leta 1941 se je brat Karel pridružil partizanom, nato pa še oče in jaz. Oče je bil aktivist, jaz pa sem prenašala pisma, pomagala pri zbiranju orožja, hrane in literature.

V partizane so šli tudi drugi moji bratje in sestre. Bili smo partizanska družina.

Mama se vojne zelo spominja. Bilo je hudo.

Bojana Omerzel,
6.a

Med drugo svetovno vojno /1939 - 1945/ se je Italija skupaj s Hitlerjevo Nemčijo borila proti Amerikancem, Angležem in Sovjetski zvezi ter njihovim zaveznikom.

Italija je odprla bojišče v Severni Afriki, kjer se je spopadla z Angleži, ki so Italijanom odvzeli precej ozemlja, zato so Nemci poslali svojo vojsko v Afriko, da bi od tam pregnali Angleže.

Proti združenim Nemcem in Italijanom so Anglo-Amerikanci izvedli veliko ofenzivo v času od novembra 1942 do maja 1943, ki se je končala s popolnim porazom nemške in italijanske vojske.

Zavezniki so nato začeli napad na Italijo. Junija meseca so se izkrcali na Siciliji in to osvojili.

Bombardiranje italijanskih mest, prodiranje zaveznikov na Apeninski polotok je preplašilo italijanske kapitaliste.

25. junija so vrgli Mussolinija zato, ker je izgubil vojno.

Nova italijanska vlada se je tajno sporazumela z zavezniki in sklenila, da se bo Italija vdala. Vdajo so objavili 8. septembra 1943. leta.

Po izkrcavanju zaveznikov na Sicilijo je Vrhovni štab NOV uvidel, da bo fašistična Italija prepadla, zato je svoje vojaške sile tako razvrstil, da bo z njimi ob kapitulaciji italijanski vojski zaprl pot domov.

Ob kapitulaciji Italije je partizanska vojska razorožila 11 italijanskih divizij in osvobodila vsa ozemlja, ki so bila zasedena od Italijanov. Narodnoosvobodilna vojska je postala lastnik vsega italijanskega orožja in opreme in njena vojska se je povečala na 300.000 borcev in bork.

V Sloveniji so partizani ob kapitulaciji Italije osvobodili vso „Ljubljansko pokrajino“ razen Ljubljane in železniške proge Ljubljana - Trst, ki sta padli Nemcem v roke. Naše ljudstvo je zajelo veliko navdušenje. Na Primorskem se je ljudstvo uprlo Italijanom in se množično pridružilo partizanom.

Ob kapitulaciji Italije sta prepadli dve izdajalski vojaški

organizaciji - bela in plava garda. Plavo gardo je uničila XIV. divizija 8. septembra 1943, belogardisti pa so se razkropili, nekaj jih je pobegnilo domov in so se začeli skrivati, nekaj jih je pobegnilo k Nemcem v Ljubljano, najbolj zagriženi pa so se za-tekli v Turjak. Septembra meseca 1943 je Prešernova brigada po hudih borbah na juriš zavzela grad in belogardiste premagala. Tako je bilo konec plave in bele garde. Nemci so iz pobeglih belogardistov ustanovili oktobra 1943 „Slovensko domobranstvo“, ki je bilo v bistvu nemška vojska. Ta je leta 1944 prisegla Hitlerju zvestobo.

V NOVEM MESTU OB RAZPADU FAŠISTIČNE ITALIJE

S Tomcem sva obiskala tovariša Janeza Draba iz Gaberja, ki nama je povedal o razorožitvi Italijanov v Novem mestu naslednje:

„Čeprav smo že dolgo pričakovali spremembe v italijanski politiki, nas je ta vest tako vzradostila, da smo bili prvi hip kakor otroci, ki od sreče ne vedo, kako bi se obnašali. Več kot dve leti so se Italijani šopirili po naših mestih in vaseh, streljali po hribih s topovi, minometi, požigali, ropali in hajkali, zdaj pa nenadoma - kapitulacija! Vendar moram takoj povedati, da kapitulacija pri nas ni potekala brez zapletov, kakor marsikdo misli.

Italijani nam niso kar tebi nič meni nič nosili orožje v naročje, ampak jih je bilo treba marsikje razorožiti s silo. To pa ni šlo povsod gladko in preprosto.

Povedal vam bom, kako je potekalo razoroževanje italijanske vojske v Novem mestu.

Ko je štab XV. divizije NOB in POJ, ki je bil takrat v okolici Trebnjega, zvedel za kapitulacijo, je takoj sklenil poslati v Novo mesto parlamentarce, med katerimi sem bil tudi jaz. Prostovoljci so se takoj javili, med njimi je komandant izbral 23 najboljših borcev. Oborožili so se z najboljšim orožjem in oblekli najboljše obleke.

Ob petih zjutraj, 9. septembra 1943, je Dore skupaj s četo prostovoljcev odrinil proti Novemu mestu.

Do mestnega omrežja je šlo še kar gladko. Tam so nas Italijani ustavili: pod nobenim pogojem niso hoteli pustiti naše čete v mesto. Pristali so le na parlamentarca /Dore/ in njegovega spremljevalca. Odšla sta sama naravnost na sodnijo. Mi smo ostali zunaj ograde in čakali onadva.

Ob sedmi uri zvečer so prišli v mesto politični aktivisti, ki jih je vodil sekretar Okrajnega komiteja KPS za Novo mesto, Franc Črne - Klement. Stopili so v stik z našimi parlamentarci.

Pred nočjo so se pogajanja končala brez uspeha. Ko me je pozneje, ko smo se že vrnili v štab, tovariš Marneta vprašal, kakšne občutke smo imeli, ko smo šli v Novo mesto na pogajanje, sem mu smeje, toda zaupljivo odgovoril:

„Šli smo res prostovoljci. Toda ko smo se znašli med zeleno množico do zob oboroženih Italijanov, ko smo videli besne belogardiste, ko smo bili med sovražnikovimi tanki, topovi, minometi in strojnici, smo prav malo upali, da se bomo še kdaj vrnili v brigado.“

Pod noč so šle nekatere čete Šlandrove brigade minirat progo Ljubljana - Novo mesto, da se ne bi skušala laška vojska propeljati z vlakom proti Ljubljani. Druge čete pa so delale prepreke in zasede na vseh važnejših prometnih cestah.

9. septembra zvečer so politični aktivisti obiskali Novo mesto in italijansko brigado Isonzo, ki jo je vodil Guido Cerutti.

Med osmo in deseto uro so se borci čete Narodne zaščite že oborožili z orožjem. Do jutra so se oborožile tudi druge čete in začele so kar na lastno pest osvobajati bloke. Do polnoči je ljudska oblast že prevzela hranilnico in tudi mestno in občinsko blagajno.

Čez noč so se sile Šlandrove brigade že prebile do Mačkovca in od tam krenile proti Novemu mestu.

Zjutraj so posamezni oddelki brigade prišli do blokov in začeli s silo razoroževati Italijane. V Bršljinu so se že pola-

stili prvih topov, minometov, strojníc in streliva. Počasi se je razvil boj, ki pa še ni dosegel prav Novega mesta.

10. septembra, na dan, ko so Italijani propadli, je prišel v Novo mesto tudi Boris Kidrič in neki angleški major ter še nekaj višjih funkcionarjev.

Ves dan so oddelki Šlandrove brigade lovili po mestu razkropljene Italijane. Mnogo jih je padlo, veliko pa se jih je predalo, pri čemer je splahnel up generala Ceruttija, ki se je nameraval s svojimi vojaki vrniti v Italijo.

Do popoldan 10. septembra 1943 so klonili še vsi ostali Italijani in meščani so navdušeni pozdravili osvoboditelje. Popoldne istega dne je bil na Glavnem trgu velik miting.

Tako je bila Dolenjska v glavnem osvobojena, le v okolici Turjaka so še divjale borbe med partizani in Italijani.

Igor Zoran in
Alojz Tomc, 8.c

OSVOBODITEV NOVEGA MESTA 1943. LETA

Moj stari ata Vane Murn mi je pripovedoval:

„Bilo je sredi druge svetovne vojne. Zavezniki so na vsch bojiščih zmagovali.

Italijanska vojska je bila izčrpana in njeni voditelji so se zavedali, da so vojno izgubili. Na dan 8. septembra 1943 je Italija kapitulirala.

V Novo mesto so prišli partizani in prevzeli oblast. Italijanom so pobrali orožje in dovolili, da so se vrnili domov.

Prebivalci Novega mesta so se veselili zmage nad Italijani. V vrste partizanov se je prijavilo veliko prostovoljcev. Vojne še ni bilo konec, zato so se ustanovile nove partizanske brigade. Bile so dobro oborožene in odšle so v boj proti Nemcem."

Alenka Gazvoda,
3.a

RAZOROŽITEV ITALIJANSKE DIVIZIJE OD MLADINE NOVEGA MESTA

Italija je kapitulirala. Vojne je bilo Italiji dovolj. Italijanski vojaki so odhajali tudi iz Novega mesta. Odhajala je „slavna“ Soška divizija.

„Boris Kidrič se je z italijanskim komandantom pogajal, ali bo razorožitev ali bo umik z orožjem. Dosegli so prvo. Italijani so v vrstah stali pred Metropolom in na Glavnem trgu, 16 in 17-letna dekleta pa so jim snemale puške z ramen. Branili se niso, niso mignili s prstom. Sicer pa, kdo bi pobiral, kdo bi razoroževal razen deklet? Fante so odgnali v taborišča, drugi pa so odšli v partizane.

Na levem bregu Krke, v Kandiji, je bilo drugače. Tam so čakali zadnje minute belogardisti. To pa niso bili Italijani. Upirali so se in bežali. Bežali so pred lažjo o zmagi. K sreči sta se pojavili dve partizanski enoti: Šlandrova brigada in XV. divizija. Ti so dokončno zatrli odpor belogardistov in odnesli njihovo orožje.

Novo mesto je bilo svobodno le dva meseca, dokler ga niso zasedli Nemci. Kako, to je pa druga zgodba.”

Tako se te razorožitve spominja tovarišica Jakovljevičeva, ki je takrat obiskovala 7. gimnazijo.

Marjanca Božič,
6.d

PARTIZANSKI MITING

„V septembru 1943 so partizani priredili velik miting na Glavnem trgu. Udeležilo se ga je ogromno ljudi. Govorila sta tovariš Kidrič in mlada ruska partizanka. Navzoč je bil tudi angleški major Jones. Po mitingu so peli partizanske pesmi,” je povedala tovarišica Krampljeva.

Suzana Gutman,
8.b

Okupator se je le zamenjal

Na ozemlje, ki so ga zapustili Italijani in so ga zasedli partizani, so začeli pritiskati Nemci, ki so oktobra 1943 začeli z veliko ofenzivo proti partizanom. Nemci so pobili precej Slovencev in požgali mnogo domov.

Partizani so prešli v protiofenzivo in znova vzpostavili osvobojeno ozemlje v Beli krajini, na Dolenjskem in Notanjskem.

Nemška ofenziva se je razširila tudi po drugih pokrajinah Jugoslavije. Niso hoteli, da bi partizani obdržali ozemlje, ki so ga zapustili italijanski okupatorji. Sami so ga hoteli dobiti.

V Novo mesto so vdrli Nemci 21. oktobra 1943. V samem mestu so pobili in pobesili mnogo ljudi. Kogar so zalotili z orožjem, so na mestu ustrelili. Trupla so ležala na Marofu in po mestnih ulicah.

BILO JE TISTEGA DNE

Zelo rada prisluhnem pogovoru starejših, kadar se pogovarjajo, kako je bilo med vojno. Mama mojega očeta je že večkrat omenila, kako je preživela težke dneve vojne, potem ko so ji Nemci ubili moža. Zato sem se odločila, da jo povprašam o podrobnostih tistega najbolj žalostnega dne. Povedala mi je:

„Moj mož, torej očca tvojega očeta, je bil po poklicu krojač in je imel delavnico na Kandjijski 8. Še pred kapitulacijo Italije je bil povezan z OF, posebno še, ker je bil doma na oni strani bloka, v Žabji vasi. Njegova mati je namreč stanovala ob Poti na Gorjance, tik pri gozdu. Danes je tam Drejčetoova pot.

Od 9. septembra do 21. oktobra 1943 je bilo Novo mesto svobodno. Italijanska vojska je kapitulirala, nemška pa mesta še ni zasedla. V moževi delavnici so takrat šivali le za partizane, zato so tudi rekli „Jakopinova partizanska krojaška delavnica.“

21. oktobra 1943 je nemška vojska vdrla v Novo mesto. Partizani so se iz mesta unaknili zadnji trenutek. Tudi naša družina je odšla v Žabjo vas k moževi materi. Mož, sosed Franc Golob in krojaški pomočnik Rifelj so v noči od 21. na 22. oktober prenočili v gozdu. Ko se je pričelo daniti, so se oglasili v hiši, da bi zajtrkovali. Ker zajtrk še ni bil pripravljen, so se odločili, da bodo zložili deske pod kozolecem. Ravno v tem trenutku pa so se iz jutranje negle izluščile postave do zob oboroženih nemških vojakov. Zavpili so: „Halt!“ in vse tri moške potisnili pred cevi mitraljezov.

Druga skupina vojakov je takoj preiskala našo in Golobovo hišo, skedenj in kozolec. Ko so pod skednjem odkrili polne nahrbtnike in orožje, ki je bilo last aretiranih, so takoj ženske in otroke nagnali iz hiš in nas napodili proti Žabji vasi. Obenem so aretirance peljali v smeri proti Gorjancem.

Komaj smo bili kakih petdeset metrov od hiš, je ogenj že zajel vsa štiri poslopja. Nemški vojaki so nas s puškinimi kopti prisilili, da smo se povsem odnaknili od domačij. To se je zgodilo okoli sedme ure zjutraj. Ker nismo vedeli za usodo

aretiranih, se je moževa mati s sosedovo deklico Cvetko odločila, da gre kljub nevarnosti pogledat, kaj je doma. Za vsak slučaj sta vzeli s seboj košarico, da bi se ob primeru srečanja z vojaki izgovorili, da nabirata želod. Oni dve sta tudi odkrili umorjene žrtve, ki so ležale le 150 metrov od požgane domače hiše, na gozdni jasi.

Vojska je odšla proti Cikavi in Šentjoštu. Srce se ni je zlomilo ob pogledu na mrtvega moža, vendar za žalost v tistem trenutku ni bilo časa. Žene same smo morale poskrbeti za prenos in pokop žrtev, saj v vsej Žabji vasi ni bilo moškega, ki bi si upal iti po mrtve v gozd.

Še danes mi je pred očmi slika treh mrtvih, zavitih v bele lanene rjuhe, ki leže v sivem oktobrskem dnevu. Moža sem pokopala na šnihelskem pokopališču.

To je le ena izmed tisočih grozot vojne, ki se mi je najbolj vtisnila v spomin. Zato si vsi želimo in si prizadevamo za mir in ljubezen med vsemi ljudstvi sveta," je otožno dejala.

Nataša Jakopin,
6.a

NAJTEŽJI VOJNI TRENUTKI V NOVEN MESTU

V zinskih počitnicah sem šel k stricu Janezu Kužniku v Dobindol, ki je med vojno veliko doživel in tudi mnogo pretrpel zaradi podivjanosti italijanskih okupatorjev. Med vojo je živel v Novem mestu.

Na zadnjem obisku pa mi je povedal zelo pretresljivo zgodbo o nočnem bombardiranju Novega mesta v letu 1943. Naj vam v kratken opišem njegovo žalostno pripoved!

"8. septembra, po kapitulaciji fašistične Italije, se je Novo mesto znašlo zopet osvobojeno. Ljudje so navdušeno pozdravljali partizane, katerih edinice so bile razporejene po okoljskih vaseh. V sanem mestu je bila mestna zaščita. Vendar je to mirno obdobje trajalo le kratek čas, mislim, da niti cel mesec.

Neke nedelje oktobru sem šel k znancem v Žabjo vas. Bila je lepa sončna nedelja in zato smo sedeli na vrtu. Nekako pred drugo uro popoldne smo slišali v zraku brnenje letal, kmalu smo jih tudi zagledali. Nato smo opazili, da letala nekaj odmetavajo. Čez trenutek smo že začutili prve detonacije bomb. Bili smo strašno prestrašeni, čutili smo močne sunke od eksplozij. Zbežali smo v bližnji gozd, ker smo se bali, da bodo tudi Žabjo vas bombardirali. Približno čez pol ure so letala odletela. Potem je šel stric pogledat v mesto, kaj se je zgodilo.

Že na poti je srečal množico prestrašenih ljudi, ki so z vsem, kar so mogli nesti, bežali iz mesta. Mesto je bilo v ruševinah. Požari so s črnim dimom zakrivali pogled na mesto.

V tej uri so prebivalci mesta doživeli najhujši trenutek vojne. Razrušeni domovi, množica ranjenih in tudi nekaj mrtvih pod ruševinami, to je bil vsem opomin, da vojne še ni konec, da je potrebno še doosti napora in borb do končne osvoboditve."

Marjan Kužnik,
2.c

BOMBARDIRANJE NOVEGA MESTA

"V septembru 1943, po kapitulaciji Italije, so Novomeščani z veliko radostjo sprejeli partizane, ki so prišli v mesto. V času, ko so bili partizani v mestu, je bil okrog poldneva izvršen letalski napad. Najbolj je bil prizadet trg pred pošto in del sedanje Ceste komandanta Staneta. Isti dan proti večeru je bil ponovni napad, ki je bil osredotočen na vojašnico, sedaj zdravstveni dom, na katerega je padla ena bomba.

V začetku oktobra 1943 je bil partizanski miting v Šnihelu v Prosvetnem domu, ki je bil izdan. Spet je bilo silno bombardiranje. Nemški avioni so pomotoma metali bombe na Prosvetni dom v Novem mestu. Doma sicer niso zadeli, ampak okoliške stavbe, žensko bolnico in več hiš na Glavnem trgu. Bilo je veliko mrtvih, posebno še v bolnišnici, povzročil pa je tudi ogromno materialno škodo.

To je bil najhujši napad, čeprav je bilo preje in kasneje več napadov."

Pripovedovala tovarišica
Štefka Krampelj, zapisali
Liljana Kapš, 6.a in
Alenka Suhadolnik, 6.c

BOMBNI NAPAD JIH JE STRAŠNO PRIZADEL

Moja stara mama je bila prav takrat na obisku pri svoji mami. Z njo je bila tudi njena triletna hčerka. Ko sta se vrnili domov, so nenadoma zatulile sirene. Prihrumeli so avioni in bombardirali Novo mesto. Porušenih je bilo mnogo hiš. Med njimi tudi dom moje stare nane. Pod razvalinami pa je ostala njena nana in bratova žena s šestletnim Zlatkom in dva meseca starim Slavkom. Čez nekaj dni ji je v partizanih padel tudi brat. Njihova imena so zapisana na spominski plošči, ki je na stavbi Študijske knjižnice.

Ta dogodek mi je pripovedovala moja stara mama, ki se piše Anica Koncilijsa.

Zoran Ercegovič,
2.c

STRAH PRED BOMBNIKI

Bilo je leta 1943. Moja stara mama je na trgu prodajala go-be in razne stvari.

Okoli 10. ure so pričele tuliti sirene. Mesto je bilo zbe-gano. Ljudje so se zaprli v veže. Prišli so nemški bombniki. Stara mama je hotela domov. Most so zaprli. Povedali so, da lah-ko nanj vržejo bombe in se lahko poruši.

Stekla je v vežo. Letala so samo preletela mesto. Šele čez 5 minut so ljudi spustili čez most.

Stara mama je odšla domov. Mesto je bilo zelo prestrašeno.

Človeških žrtev bombardiranje ni terjalo in tudi stavba ni bila nobena porušena.

Jurček Korasa,

5.d

TUDI ONA SE SPOMINJA TEGA ...

Opisala vam bom dogodek iz vojnih dni. Zgodil se je v Novem mestu. Povedala mi ga je sosedka Karolina Zoranova.

„Bilo je v jeseni leta 1943 ob kapitulaciji Italije. Gledala sem čete Italijanov, kako se poklapani odhajali iz Novega mesta. Takoj za tem je prevzela oblast partizanska vojska. Vladalo je veliko navdušenje. Toda le za kratek čas.

Konec septembra so Nemci z zračnim napadom zrušili del Novega mesta. Ob napadu je bilo veliko mrtvih in ranjenih. Ljudje so se razkropili na vse strani. Mnoge družine so ostale pod ruševinami svojih hiš. Z vozovi so vozili mrtve na pokopališča, ranjene pa v bolnišnico.“

Rekla mi je, da tega ne bo nikoli pozabila. Dodala je še: „Tudi jaz si želim, da bi bil vedno mir, kajti ne bi rada doživela še kaj takega.“

Tinca Kranjčič,

3.b

NAPAD NA ŠOLO

Domobranci so med vojno delali postojanke najrajši v bližini mest. Najraje v šolah in cerkvah. Tako so se zbrali tudi 4. decembra 1943 in si hoteli narediti postojanko v šoli Mali Slatnik. To je takoj zvedela obveščevalna služba in obvestila partizane o nanenu domobrancev.

Domobranci so nagnali vaščane na prisilno delo. Morali so kopati jarke, zabijati kole in napenjati žico.

Dne 6. decembra 1943 so se že v dopoldanskih urah pojavile prve partizanske izvidnice in se pripravljale na napad. Proti večeru je prišla Gubčeva brigada in napadla domobrance. Po eni uri boja so se domobranci razbežali in pobegnili proti Novemu mestu. Partizani so potem zažgali šolo ter s tem preprečili nadaljno možnost, da bi se domobranci naselili v požgani šoli.

Ko so domobranci bežali, so Nemci mislili, da so to partizani in so nanje streljali. Ker se je to dogodilo v nočnih urah, je bil od strani svojih zaveznikov ubit en domobranec.

Zjutraj so Nemci v Žabji vasi zato ubili dva talca namesto štirih, ker sta jim dva ušla izpred pušk.

Pripovedoval Franc Penca -
Matiček, zapisal
Igor Vidnar, 5.d

BOMBARDIRANA HIŠA

Babica mi je že večkrat pripovedovala, kako je bila bombardirana njihova hiša.

Moj dedek, ki je že umrl, je bil v italijanskem taborišču. Po kapitulaciji Italije se je pridružil partizanom in se boril do konca vojne. Babica je z mojim očetom ostala doma.

Nekega jutra je zvedela, da se mora umakniti iz mesta, ker bodo letalski napadi. V torbo je nametala nujne stvari, pograbila mojega očeta ter bežala čez Marof proti Prečni. Na vrhu Marofa se je spomnila, da je pozabila zakleniti hišo. V Bršljinu je srečala soseda Ferliča in ga prosila, če to stori.

Vsa utrujena je prispela k Jarčevin. Tam sta zagledala veliko beguncev iz mesta. Čez dobro uro so bili letalski napadi. Ko se je umirilo, se niso smeli vrniti domov. Noč so prespali na slami.

Čez nekaj dni je neki begunec šel v mesto in slikal vse bombardirane hiše. Med fotografijami je babica našla tudi svojo hišo. Videla je, da je streha vsa porušena, okna pa so razbita.

Od žalosti je zajokala in stiskala mojega očeta. Babica je tega človeka prosila za fotografijo. Obljubil ji je, da ji jo bo dal na koncu vojne, a je ni dobila.

Po štirinajstih dneh so se spet lahko Vrnili v mesto. Žalostna sta gledala ruševine. Hiša je bila tako poškodovana, da se v njej ni dalo živeti. Odšla sta k Hočevarjevim na Grm, kjer so živeli babičini starši.

Moja babica Mini Bele se tega dogodka dobro spominja in ga ne bo pozabila do smrti.

Marko Bele,
4.c

SREČA V NESREČI

Bilo je v jeseni 1943. Oče je bil star sedem let. Stari oče je takrat delal na postaji, stanovali pa so v postajnem poslopju. Med bombardiranjem je bil tam. Nad postajo so preletavali avioni. Oče jih je z drugimi fanti gledal. Zraven je stal star nemški vojak.

Nonadoma so se pripodili trije avioni. Vsak je odvrigel svojo bombo. Ena je padla na vagon na drugem tiru. Vrglo ga je v zrak, da je padel na drugo stran postaje, kolo pa je vrglo čez streho pred vhod. Druga bomba je padla v kurilnico med prenog. Ta ni eksplodirala. Kasneje so jo odpeljali stran ter jo aktivirali. Tretja bomba je padla na drugo stran ceste, pred Osolnikovo gostilno. Zemlja je skoraj prekrila cesto.

Ob bombardiranju je nastalo veliko škode, vendar takrat na srečo nihče ni bil ranjen ali celo mrtev.

Matjaž Ostroveršnik,
4.c

PONOČNA GOSTA - VLASOVCA

In tole je še eno doživetje starega ata:

„Bilo je 31. decembra 1944, ob pol dvanajstih ponoči. Nekdo je trkal na okno. Hotel sem odpreti, vendar me je žena prehitela. Za vsak slučaj sem stopil k omari. Bila sta vlasovca. Hotela sta, naj ju pustim v hišo, jaz pa sem samo dejal, naj ne kričita, ker zgoraj spita dva nemška oficirja. Ker nista hotela verjeti in sta na vsak način hotela priti v hišo, sem vzel baterijo in dejal, da grem po oficirja. Pri priči sta umolknila in dejala, naj pustim oficirja pri miru. Nato sta odšla. Seveda ni bilo v hiši nobenega fašista. Ne tedaj ne nikoli.

Drugo jutro sem izvedel, da so trkali pri vseh hišah in pobrali, kar je bilo vrednega. Ob prvem svitu pa so mesto zapustili. Taki so bili.“

Romana Žveglič,
8.b

VLASOVCI

Vlasov Andrej /rojen 1901, usmrčen 1946. leta/ je bil ruski general, ki je med drugo svetovno vojno padel v nemško ujetništvo.

Iz ruskih ujetnikov je organiziral izdajalsko vojsko, ki se je borila na Hitlerjevi strani proti Rdeči armadi.

Ob koncu vojne so ga Rusi ujeli in ga 1946. leta obsodili na smrt zaradi izdajstva domovine.

Partizani pa so bili boj za svobodo

PARTIZANOV PISMO MATERI

Veš, mama, naučil sem se pisati,
da ne boš skrbela, kje sem zdaj.
Zdaj je vse drugače, tu med brati
mi je dobro. Že se bliža maj ...

Včeraj smo sovražnike nagnali.
Zdaj v to vas jih več ne bo nazaj.
Ti ne veš, kako smo se smejali!
Moja duša sluti vojne kraj.

Veš, včeraj sem prijatelja izgubil,
pod kroglo tujo je v napadu pal.
Ves mlad, ves zdrav se komaj je zaljubil,
ljubezni zdaj ne bo nič več iskal.

Kako doma je? Ali ste vsi zdravi,
stoji še hiša, drugo vse je prav?
Nas zebe, saj je hladno tu ob Savi,
lahko ti rečem le, da sam sem zdrav.

Veš, prav prijetno je pri nas v četi.
Ne boj se zame, a če le onahnem,
bom nislil nate, dokler ne izdahnem:
"O, mama, vredno je bilo živeti!"

Marija Trunkelj,
8.c

OGNJENI KRST

/Pogovor z rezervnim majorjem v pokoju - Rihardom Romihom/

V marcu 1942 je novomeška četa taborila na Rdečem kamnu. Takrat je v glavnem zbirala orožje, obleko, obutev ter dobavljala hrano. Sprejemala je nove partizane, ki so se pridno vadili v vojaških veščinah. Stanovali so po razpadlih kočevskih kočah. Z Italijani, oziroma z okupatorjem, pa takrat niso imeli stikov, saj je četa bila premajhna in se je zadovoljevala z manjšimi akcijami.

Nekega dne je dobila prva desetina nalogo, da se približa cesti, kjer so Italijani vozili material iz Kočevja čez Smuko na Dvor in dalje v Stražo. Že prej je vodstvo partizanov pošiljalo svoje patrulje na ogled, kje se gibljejo okupatorji, vendar se je vsaka patrulja vračala z odgovorom, da Italijanov ni videti.

Zato se je vodja Riki odločil, da pojdemo sami poiskati Italijane, saj je bilo znano, da so ti okupirali celo Slovenijo. Zato je izbral skupinico partizanov - mitraljezca Tomina, Vasja Zgonca in Kumpa, ter se odpravil z njimi v dolino. Po sledovih je Riki sklepal, da se predhodne patrulje niso podale preveč v dolino, ampak so malo počakale in se vrnile v logor. Tem štirin partizanom pa ni bilo do tega, da bi dali Italijanom samo povohati smodnik. Zato je grupica krenila naprej in prišla tik nad cesto v zaselku na Smuki.

Cesta je bila prazna, kraj kakor izumrl. Partizani pa ne bi bili partizani, če ne bi obiskali bližnji hišici, v katerih so stanovali starejši ljudje. Beseda je dala besedo, toda ženske so se hotele kaj hitro odkrižati partizanov, zato so hitro skočile v kaščo, naložile nekaj suhega sadja in košček kruha:

"Jož, bežite, saj Italijani vsako uro vozijo tod mimo! Vse vas bodo pobili!"

Partizani pa so veselo odgovorili: "Saj smo jih prišli iskat, ni jim bomo že dali vetra."

Te besede še niso bile dobro izrečene, že se je zaslišal ropot avtomobilov. Partizani so se poskrili, Riki se je postavil za debel oreh, mitraljezec se je vzel na kup osušenega gnoja,

tako da je bila skupina kmalu nared, da pričaka Italijane.

Hrup močorjev je naraščal, partizani so bili nestrpni. Izza ovinka se je prikazal kamion in za njim naslednji. Riki je dal kratko povelje: „Pustino jih za petdeset metrov! Pripravite bombe!“ Kmalu nato je padlo še naslednje: „Pali!“ Takrat so zapelo puške. Toda mitraljez ni delal. Riki se je obrnil k Tominu, od katerega je zvedel, da je v cevi ostal prazen naboj. Zato je ukazal umik. Partizani so metali bombe in se panično unikali s prizorišča. Spretno so izkoristili gosto grmovlje. Žrtev ni bilo.

Kaj se je medtem godilo z Italijani?

Ko so zaslišali strele in ko se je kamion ustavil ob cestnem jarku, so z vikom in krikom poskakali na cesto in si iskali kritja v dolini pod njo. Partizane so zasuli z močnim ognjem, vendar niso nikogar ranili, ker se niso zavedli, od kod tako nenaden napad.

V partizanskem logoru so slišali streljanje, zato je komandant čete dal povelje za preplah. Zavzeli so položaje in čakali. Medtem pa se je grupica vrnila v logor in poročala, da so Italijane prijateljsko pozdravili, vendar ni bilo časa za rokovanje.

Komandant je nato zbral vse partizane in sporočil:

„Fantje, danes je bil krst naše čete!“

Bojan Popovič,
8.b

MOJ DED JE BIL BOREC GUBČEVE BRIGADE

Svojega dedka, Viktorja Primožiča, sem prosila, naj mi pove, kako je bilo med vojno in kako se je sam udeležil narodno-osvobodilnega boja. Povedal mi je tole:

„Med partizane sem stopil 1943. leta. Bil sem v četrtem bataljonu Gubčeve brigade. To brigado so sestavljali štirje bataljoni, vsak bataljon pa tri čete, ki so štejele štirideset do osemdeset mož.

V brigadi sem imel različne zadolžitve. Najprej sem bil politdelegat, nato pomočnik komisarja, komisar čete in nazadnje komisar bataljona.

Gubčeva brigada se je borila predvsem na Dolenjskem, v okolici Novega mesta in tja do Kostanjevice. Držala je položaje od Kostanjevice do Novega mesta. Pomagala je tudi hrvaškim partizanom na Žumberku. Likvidirala je fašistične postojanke v Žumberku, Dobrniču, Mirni peči in drugod.

Naš četrti bataljon je po juniju 1944 prevzel zaščito glavnega štaba Slovenije v Ešli krajini. Tik pred osvoboditvijo smo se zadrževali na Notranjskem vse do Trsta, kamor smo prišli v začetku maja 1945. Tam smo ostali do junija, takrat pa so me demobilizirali in moral sem v civilno službo na Štajersko.

Posebno se spominjam nekaterih dogodkov. Ko smo šli v napad na Stojdrago, smo peljali s seboj topništvo. Pot je bila težka in strma, tako je živina, ki je topove vlekla, opešala. Za pot smo porabili celo noč, že zvečer pa smo imeli napad.

Ko smo napadli belogardiste pri Žužemberku, je padlo zelo veliko partizanov, med njimi tudi moj brat. To je bilo maja 1944. leta.

Naš bataljon je imel velike izgube tudi pri Mirni peči. Po napadu je štela naša četa le štirinajst borcev, ostali so padli ali bili ranjeni.

Borili smo se prav do Ljubljane, med drugim smo podirali železniško progo med Kočevjem in Grosupljem. To smo delali ponoči več dni zaporstjo."

Ponosna sem, ker je tudi moj dedek veliko pripomogel, da sedaj živimo v svobodni domovini.

Darja Potrč,
8.b

SAMO NAKLJUČJE GA JE REŠILO SMRTI

Ivan Rom, rojen 1926. leta v majhni vasici Obrh pri Dol. Toplicah, sedaj aktivni oficir v JLA, je bil pred vojno učenec osnovne šole v Dolenjskeih Toplicah in aktivni član telovadnega društva Sokol. Med drugo svetovno vojno, leta 1942, je bil sprejet v SKOJ. Tega leta je aktivno sodeloval kot obveščevalec na terenu z NOV, kot kurir na terenu je bil vključen v razne akcije, katere sta organizirala SKOJ in OF, dokler ni 1943. leta odšel v partizane. Sedaj je polkovnik JLA.

„V septembru leta 1944 so belogardisti in Nemci iz garnizije Novo mesto vršili hajke in akcije vse do Dolenjskih Toplic. Ker smo sumili, da so po sredi izdaje, sva dobila s tovarišem Nikom nalogo, da opazujeva teren in zbirava podatke o premiku sovražnikovih skupin vse do Novega mesta in o tem obvestiva partizanske enote, ki so bile v Podturnu in Poljanah.

Z Nikom sva s kolesi krenila skozi Dolenjske Toplice v Vavto vas proti Potoku. Po robu gozda naju je spremljala partizanska patrulja, ki je imela nalogo, da naju ščiti.

Pripeljala sva se v Vavto vas, kjer je mojemu kolesu razneslo zračnico. Kolo sva radrla, zakrpala zračnico in odšla dalje. Po nekaj metrih vožnje mi jo je ponovno razneslo. Ker se nama je zelo mučilo in sva morala podatke prinesiti pravočasno, mi je Niko predlagal, da pot nadaljuje sam, jaz pa naj popravim kolo.

Hitel sem, da bi kolo čimprej popravil. Takoj, ko sem končal in sedel na kolo, sem od Potoka zaslišal strele. To me je zelo zaskrbelo. Ne da bi mislil na nevarnost, sem hitel proti Jurki vasi. Tam so me vaščani ustavili in mi povedali, da je skupina belogardistov pred nekaj minutami ob robu gozda na njivi, kjer je rasla visoka koruza, skrivaj prišla do prvih hiš v vasi. Presenetila je mojega tovariša, ki ni imel časa, da bi se branil ali skril. S streli so ga podrli sredi poti. Vzeli so mu orožje, titovko in kurirsko torbico ter se umaknili proti Novemu mestu. V torbici na srečo ni bilo veliko pomembnega.

Smrt dobrega in hrabrega tovariša me je zelo prizadela. Ostal mi bo v trajnem spominu.

V času vojne je bilo takih dogodkov veliko, a take udarce smo sovražniku vračali."

Iz dofodka, ki ga je pripovedoval tovariš Rom, moj stric, se da sklepati, da je samo naključje hotelo, da nista bila v tem trenutku skupaj, ker bi verjetno tudi njega doletela ista usoda.

Zdravka Brajer,
7.d

SMRT JUNAŠKEGA PARTIZANA

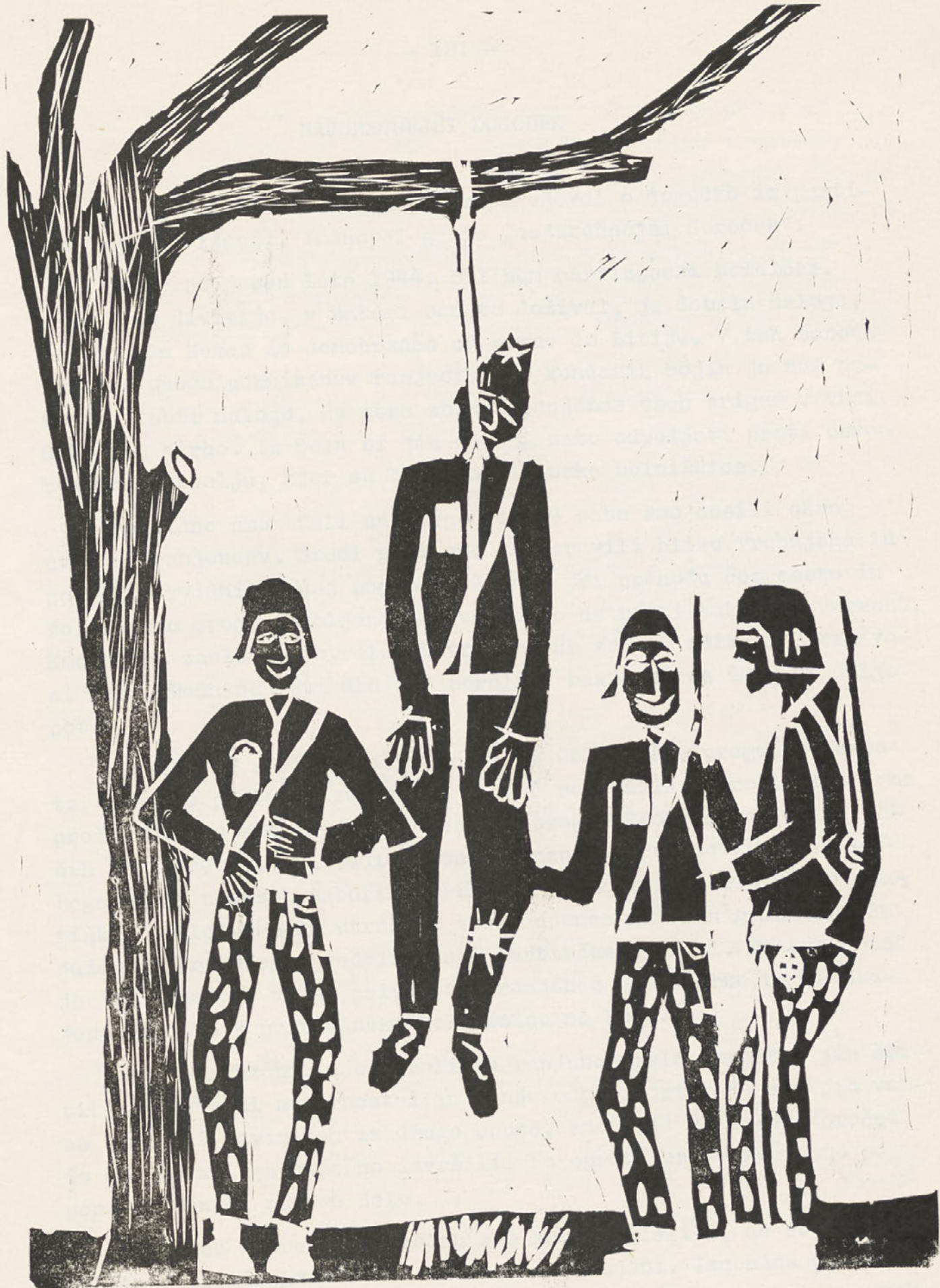
Moj očka mi je povedal, kako je umrl hraber partizan, ki mu domačini niso vedeli ne imena ne priimka. Zgodilo se je poleti 1944. leta. Očka je pripovedoval takole:

„Pasel sem krave v domačem sadovnjaku. Naša hiša stoji na robu vasi. Tu so bili partizani. Prišla sta dva mlada ^{borca} in pričela v sadovnjaku kopati jamo. Ko sta jo skopala, je en partizan odšel, drugi pa je stopil v jamo in naravnal mitraljez v smeri proti Novemu mestu, od koder so večkrat prišli Nemci in belogardisti. Partizan ne je spraševal, če hodim v šolo. Odgovoril sem mu, da ne več, saj je šola požgana, učitelje pa so odpeljali v internacijo. Nato je prišla moja mana in ga vprašala, od kod je doma. Povedal je, da je s Primorske in da se z mitraljezom ne bo premaknil s svojega mesta, pa če pride še toliko belogardistov.

Naslednji dan je že ob zori začelo grozno pokati. Poskrili smo se v klet. Ko je streljanje prenehalo, smo prilezli iz kleti. Spet sem spustil krave past v sadovnjak. Tedaj sem zagledal strašen prizor. Partizan je ležal ves v krvi poleg mitraljeza. Pol glave je ležalo stran od njega. Takrat so prišli drugi partizani. Komandant je rekel, da ga je zadela krogla „dum-dum“ naravnost v glavo, vendar belogardisti le niso prišli v vas."

Junaški partizan je držal besedo.

Andrej Hrovatič,
7.c

NAJSREČNEJŠI DOGODEK

Tovariš Janez Penca mi je pripovedoval o dogodku iz partizanskega življenja. Imenoval ga je „najsrečnejši dogodek“.

„Bila je jesen leta 1944. Bil sem partizanski bolničar. Petnajsta divizija, v kateri sem to doživel, je dobila nalogo, naj napada Nemce in domobrance od Mirne do Litije. V teh borbah je bilo mnogo partizanov ranjenih. Po končanih bojih je naš bataljon dobil nalogo, da mora zbrati ranjence vseh brigad v vasi Selo nad Mirno. Iz Sela bi jih morali nato odpeljati proti osvobojenemu ozemlju, kjer so bile partizanske bolnišnice.

Popoldne smo odšli na dolgo pot. S sabo smo nosili okrog dvajset ranjencev. Sredi noči smo se ustavili blizu Trebnjega in poslali izvidnico, naj pogleda, če nan pri prehodu čez cesto in železniško progo Ljubljana - Novo mesto ne preti kakšna nevarnost. Kneču smo zaslišali strele. Hitro smo se začeli unikati proti vasi Selo. Toda še isti dan smo morali z ranjenci na šest ur dolgo pot.

Zopet smo sredi noči prispeli do železniške proge in ceste ter ponovno poslali izvidnico. To noč sovražnik k sreči ni bil na preži. Srečno smo prečkali cesto in progo. Ranjence so poleg naših tovarišev nosili tudi ujetniki raznih narodnosti, ki so pobegnili iz nemških taborišč. Bili so Francozi, Italijani in ameriški letalci. Močno utrujeni smo ranjence na vrhu griča Grnada južno od Trebnjega predali drugi partizanski enoti. Ta enota pa je imela nalogo varno pripeljati ranjence preko Krke na osvobojeno ozemlje v partizanske bolnišnice na Rogu.

Mi, partizani, smo morali za ranjence zelo skrbeti, jih ščititi pred vsemi nevarnostmi in zanje odgovarjati. Ko smo jih varno izročili tovarišem iz druge enote, smo bili neizmerno srečni, da smo to nalogo uspešno izvršili. Po opravljeni nalogi smo se ponovno vrnili na vas Selo.

Po dveh neprespanih nočeh smo končno mislili, da se bomo lahko odpočili, kajti bili smo silno utrujeni. Iznemada pa so vas napadli Nemci in domobranci. Hitro in brez izgub smo se umak-

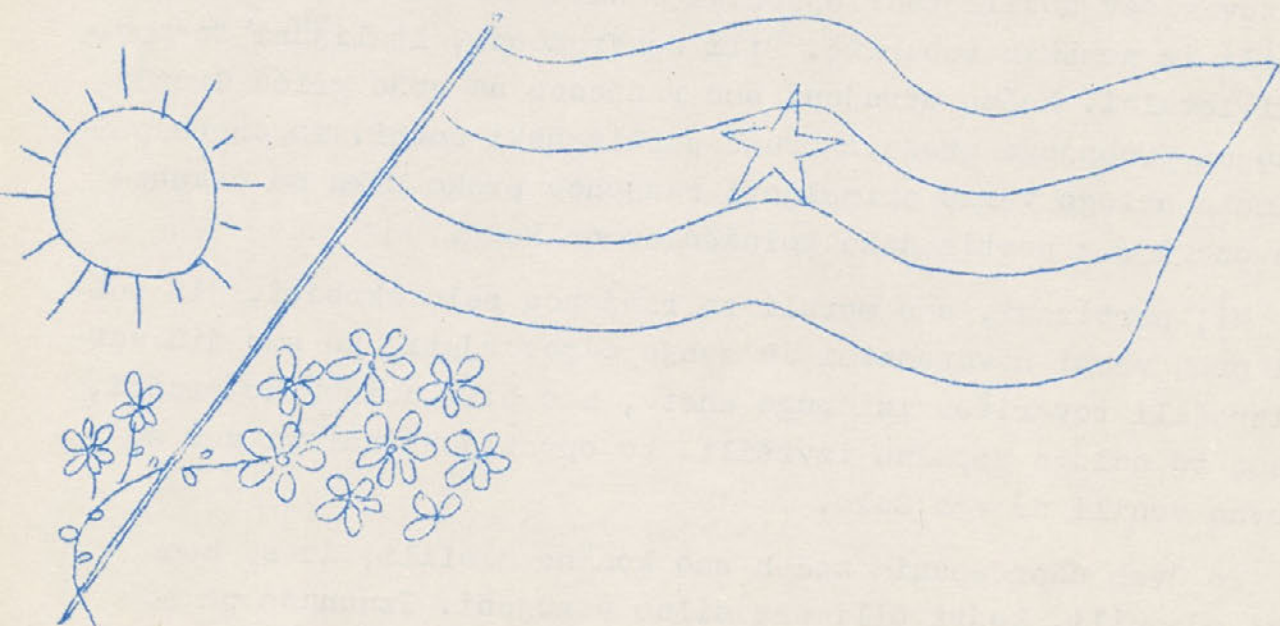
nili iz vasi. Ponislili smo, kakšna sreča je bila, da smo ranjen-
ce pravočasno oddali. Če bi jih ob napadu še imeli, se ne bi mog-
li tako hitro umikati. Prav gotovo bi bili izgubili mnogo naših
tovarišev.

Ta dogodek sem imenoval „najsrečnejši dogodek“ zato, ker smo
uspešno izvršili zaupano nalogo in s tem rešili mnogo dragocenih
življenj naših tovarišev partizanov."

Barbara Bulc,

3.a

In zasijala je SVOBODA

PRVI DAN SVOBODE

Tega dne nisen doživel jaz, ampak moja mama. Tako mi je pripovedovala o tem srečnem dogodku:

„Težko so ljudje pričakovali konec vojne in z njo osvoboditev. Veliko so prestali v drugi svetovni vojni. To vedo le oni, ki so takrat živeli.

Po težkih dneh vojne so Novomeščani veseli in navdušeni pričakali 8. maj, ko so v mesto prikorakale prve partizanske brigade. Vsi so bili veseli, da se njihovega navdušenja ne da popisati.

Moji nani se vse to dozdeva, kot da je bilo včeraj. Živo in nepozabno se sponinja tega dne, saj ljudje niso verjeli svojim očem, da je konec vojne, da se okupator in z njim belogardisti unikajo. Preteklo je samo nekaj ur po njihovem odhodu in že so vkorakali v mesto prvi partizani. Posebno so bili ob tem divji in zaskrbljeni belogardisti, ki so zagotavljali ljudem, da se bodo vrnil v nekaj urah. Izgleda, da še danes v zamejstvu čakajo in mislijo na to.

Vse staro in mlado je tisti dan zapustilo domove. Odšli so na Glavni trg, kjer so pričakali partizane - borce. Navdušenja in vzklikanja ni bilo in ni bilo konec, skratka, veselje je bilo nepopisno. Partizane so ljudje objemali in jih obsipavali s cvetjem. Vsi so rekli: „Če jeno samo enkrat na dan, da je le konec teh grozot.“

Osvoboditev Novega mesta je bila ravno na tisti dan, ko se je rodila moja mama. Tega dne v njihovi hiši ni bilo na mizi torte, niti niso imeli gostije, vseeno pa pravi, da je bil to najlepši rojstni dan v njenem življenju.

Gregor Teršar,
7.d

Obiskala sem borca NOB, Ivana Kristana iz Novega mesta, ki mi je o prvem dnevu svobode pripovedoval tole:

„Prvi dan v svobodi mi je ostal v lepem spominu. Prav dobro se spominjam še vseh podrobnosti, ki sem jih doživel ta dan. To je bilo 8. maja 1945, ko smo osvobodili naše Novo mesto.

Bil sem v podoficirski šoli v Starem trgu ob Kolpi. Šola je bila 30. aprila 1945. razformirana. Dobil sem nalogo, da grem s svojim vođom vojske preko Bele krajine in Gorjancev proti Novemu mestu. Vedel sem, da bo vsak čas konec vojne.

Proti jutru 8. maja smo prišli v Podgrad, kjer smo se srečali še z nekaterimi drugimi partizani. Tam sem zvedel, da je v mestu še polno Nemcev in belogardistov. Takoj smo s partizani iz Podgrada nadaljevali pot proti Novemu mestu.

Ko smo prišli do Poganc, to je vas pri Gotni vasi, smo se srečali s partizani komande mesta Novo mesto. Komandant, katerega imena se ne spominjam, nam je dal nalogo, da se moramo v najših skupinah neprestano premikati na relaciji od Šnihela do Žabje vasi in se po možnosti čim bolj približati ljudem. To smo delali zaradi propagande, da bi dajali Nemcem in belogardistom občutek, da nas je veliko. Na žalost pa nas je bilo samo 80 do 100 borcev. Naši kurirji so brez vsakih ovir odhajali v Novo mesto s pošto za komandante sovražnikove vojske. Sovražniku smo ponudili dve možnosti in predlagali, da pridejo na pogajanja. Do tega ni prišlo, ker se je vsa sovražnikova vojska ob enajsti uri dopoldne brez vsakega boja umaknila iz mesta.

Kurirji in obveščevalci so nas obvestili, da je sovražnik zapustil mesto. Veseli smo se oddahnili, saj nas je bilo za boj premalo. Ob dvanajsti uri smo mirno vkorakali v mesto. Prvi je jezdil komandant na belem konju in naša zastava je v prvi vrsti zmagoslavno plapolala. Spominjam se, da smo peli partizanske pesmi, čeprav smo morali biti previdni in pripravljeni na takojšnjo obrambo. Navdušenje ljudi je bilo nepopisno. Pozdravljali so nas z vzklikanjem, nas objenali in poljubljali in nam dajali

cvetje. Ta dogodek je težko opisati; med pozdravljanjem so ljudje od navdušenja jokali.

Se danes se dobro spominjam žalostnega pogleda na porušeno mesto. Tudi žice, oziroma vžigalne vrvice, so bile še pripravljene na mostu, ker ga je hotel sovražnik pred unikom porušiti. Stari Novomeščani so to dejanje zadnji trenutek preprečili.

Ob 15. uri so imeli vsi borci kosilo v neki gostilni. Prvič po toliko letih smo jedli za pogrnjeno mizo. Vem, da je bila za kosilo juha, krompir, pečenka in solata. To je bil za nas izreden dogodek. Takoj po kosilu smo zasedli vse dohode v mesto.

Ob osvobajanju Novega mesta ni padel niti en strel. To se mi še danes zdi skoraj neverjetno. Močno streljanje pa se je slišalo nekje pri Otočcu, kjer je približno ob 15. uri popoldne Sedma udarna brigada preganjala še zadnje sovražnike. Naše brigade so se v dnevih pred svobodo ponikale proti Ljubljani, Štajerski do avstrijske meje in proti Trstu, kjer so se odvijali krvavi boji.

Res je bil za mene prvi dan svobode 8. maj. Vediti pa, da s tem dnevnem vojna ni bila končana. Veliko borcev je padlo še po tem dnevu, predvsem za osvoboditev Trsta in ob avstrijski meji. Mi partizani, terenci in aktivisti, smo bili še vedno v nevarnosti. Domači izdajalci se niso mogli sprijazniti s porazom. Še nekaj mesecev je za vsakim vogalom prežala nevarnost," je dejal tovariš Kristan.

Nataša Papož,
7.d

Danes sem bila z mojim očetom pri stricu Janezu Ruparju, ki tudi stanuje v našem bloku. Vprašala sem ga, kako so Novomeščani doživeli prvi dan svobode.

Pripovedoval je, da je bil ta dan v mesecu maju 1945. leta. Sponinja se, da so vsi ljudje skupaj z otroki na ta dan bili zelo

srečni in veseli. Na ulicah so se objemali partizani in domačini in se veselili zmage nad fašisti. Vse hiše in tudi vozila, na katerih so se vozili partizani, so bili slavnostno okrašeni s cvetjem in zastavami. Ljudje so peli partizanske pesmi in vpili: „Živela svoboda! Živel tovariš Tito! Živela nova Jugoslavija!“

Daši Rostočil,
2.c

Veliko sem že slišala in brala o NOB, toda zahotelo se mi je, da bi zvedela, kako je bilo 8. maja leta 1945, na dan zmago. Sklenila sem, da o tem povprašam staro mamo. Pripovedovala je:

„Ravno ta dan sem imela nek opravke na občini. Kar naenkrat smo zaslišali na ulici vik in krik. Nekateri ljudje so kričali: „Bežite, bežite, gredo!“ To so bili tisti, ki so delali za Nemce: domači izdajalci. Zvedeli so, da se od Gerjancev bližajo Novemu mestu partizani. Zato so jo hitro popihali proti Žužemberku, kjer je bilo njihovo gnezdo. Naložili so se kar na vozove, tako da se je slišalo strašno ropotanje in topotanje konjskih kopit.

Kmalu zatem so v mesto vstopili partizani. Mahali so z zastavami, bili so polni veselja in peli so pesmi svobode. Prinesli so nam zmago, svobodo! Ljudje so tekli iz hiš in skoraj jokali od zadovoljstva, kajti vsi so bili že naveličani vojne in njenih grozot. Matere so gledale proti dolgin kolonom in iskale svoje sinove ter može. Marsikatera so ostale brez svojcev, ker so padli v boju.

Do tega dne je bilo v mestu vse pusto, ulice so bile zamolke, vse v ruševinah in tudi ljudje se niso dosti zadrževali na cestah. Sedaj pa je v mestu vse zaživelo. Na okna so obešali zastave, pesmi veselja, sreče in svobode so jim kar same donele iz ust. Matere so objemale svoje sinove, može, dokleta, fante ...

Kmalu so se začeli zbirati v mladinske delovne brigade, ki so pomagale pri obnavljanju hiš in zidanju novih poslopij. Iz

porušenega je rastlo novo mesto."

Ob njene pripovedovanju sem se večkrat zamislila. Kako neizmerno je moralo biti veselje, ko so se našli svojci in kako huda bolečina mater, katerih sinovi in možje se niso vrnili.

Mojca Bele,

7. d

Na svetu je bilo in je še veliko vojn. Ena izmed njih je bila druga svetovna voja.

Veliko ljudi je v tej vojni padlo, veliko pa jih je pomagalo borcem - partizanom. Nosili so razna pisma, zbirali obleko, zdravila in municijo, pomagali ranjenim partizanom in še veliko drugega. To pa niso delali samo odrasli, ampak tudi otroci. Nekateri pa so bili za vse to še premajhni, a so z odprtimi očmi sledili dogajanju. Vojna jim je uničila mladost.

Med njimi je bil tudi moj očka. Najbolj se spominja, ko so partizani osvobodili Šmihel, ki takrat še ni bil pod Novim mestom, in nato še Novo mesto. Takrat je bil star 10 let in je prebival v Šmihelu.

"Bilo je v prvih dneh maja 1945. leta. Zdelo se je, kot da je svoboda že pred vrati. Vsepovsod je bilo tiho, mirno. Nikjer ni počil strel. Otroci smo se lahko podili po vasi brez bojazni pred Nemci, ki so imeli bunkerje okoli vasi, a se niso ganili iz njih. Kmalu so pričeli odhajati. Še posebno 6., 7. in 8. maja. Izgledalo je, kot da so začutili, da so izgubili vojno, da bodo partizani kmalu vkorakali v vas. Oni so se namreč zadrževali v okoliških gozdovih.

In res. Bilo je toplo majsko popoldne. S tovariši sem se igral na travniku ob cesti. Naenkrat sem zaslišal konjski peket. Zagledal sem komandanta izvidniške enote, ko je prihajal na konju proti vasi. Stekel sem in povedal tovarišem, nato pa še vaščanom, kaj sem videl. Takrat pa so že v vas vkorakali partizani. Obsipali smo jih s cvetjem, jih objemali in poljubljali. Izobesili smo

tudi slovensko zastavo. Zavladalo je nepopisno navdušenje. Marsi-
komu so tekle solze sreče in veselja.

Zopet je zavladala svoboda in mir v naši deželi. Pregnali
smo sovražnika iz naših krajev. Svoboda je res nekaj velikega,
kar potrebuje vsak človek."

S temi besedami je očka zaključil svojo pripoved o osvobo-
ditvi domačega kraja.

Sabina Jerman,
7.c

POGOVARJAL SEM SE Z NOSILCEM SPOMENICE 1941

Tovariša Karla Veneta poznam že nekaj let, saj večkrat pride k
nam na obisk, zato sem ga poprosil, naj mi pove kaj o sebi, ko
se je boril med drugo svetovno vojno.

V sredo zvečer sva se zmenila za razgovor. Vprašal sem ga:

"Tovariš Vene, kje ste bili, ko je sovražnik napadel našo
domovino?"

"Bil sem v rodni Kostanjevici. Imam še dva brata in eno se-
stro in vsi so bili vzgojeni v naprednem duhu. Pred vojno sem bil
član Sokola. Ko se je začela vojna, so se Sokoli povezali s par-
tizani. Že aprila 1941 smo se pripravljali na oborožen upor.
Zbirali smo orožje. Pri neki zbiralni akciji sem bil na Krškem
polju aretiran in zaprt v gradu na Raki. Od tam sem pobegnil sko-
zi okno tako, da sem si z odej napravil več metrov dolgo vrv."

"Kdaj ste odšli v partizane in koliko ste bili stari?"

"Takrat sem bil star sedemnajst let. V partizane sem odšel
konec marca 1942 v Gorjance na Špilarjevo špico nad Šentjernejem.
Hrano, ki smo jo prinesli s seboj, smo oddali v partizansko ku-
hinjo. Takoj smo se začeli učiti vojaških veščin. V Gorjancih je
zapadel visok sneg in bilo je zelo mrzlo. Ne spominjam se, da bi
me še kdaj tako zeblo kot tedaj."

"Ali ste začeli takoj napadati sovražnika?"

"V začetku sem hodil v dolino v patrolo, nato so se začelo diverzantske akcije. Prekopali smo cesto, presekali telefonsko omrežje itd. Kasneje smo delali zasede. Poleti smo že oblegali Kostanjevico in Šentjernej in imeli ves položaj v svojih rokah. To je trajalo vse do septembra 1942. leta. Oktobra istega leta je bila prva italijanska ofenziva. Naš Gorjanski bataljon je štel 500 partizanov. Gorjanci so bili obkoljeni z vseh strani. Iz obročja se ni dalo prebiti, zato smo se formirali v manjše skupine. Vsak je šel proti svojemu kraju, jaz proti Kostanjevici. Nekaj dni sem se skrival s sošolcem po raznih senikih. Pod enim izmed njih so se ustavili Italijani. Tu sva ostala štiri dni brez hrane in v strahu, kdaj naju bodo odkrili."

"Kam ste odšli po ofenzivi?"

"Odšli smo na zbirna mesta na Gorjance, ki smo jih določili že ob prebijanju skozi obroč. Bilo nas je precej manj, ker se je nekaj borcev predalo sovražniku. Takoj smo začeli z akcijami. Zavzeli smo belogardistično postojanko Suhor in zajeli 80 izdajalcev. Pri napadu so sodelovali tudi hrvaški partizani."

Do kapitulacije Italije sem bil vodnik voda Gorjanskega bataljona, nato pa sem odšel v Deveto brigado za komandirja čete. 1. novembra 1943 sem dobil čin poročnika."

"Kje vse ste se borili?"

"Z deveto brigado smo odšli v Gorski Kotar, kjer smo vodili borbe do februarja 1944. leta. Nato smo se preselili na Kočevsko, Ribniško dolino vse do Škofljice z namenom, da preprečimo pomoč nemškim postojankam. Pot od Broda na Kolpi pa vse do Škofljice smo prehodili v oni sami noči in se takoj vključili v bitko. Tisti dan smo sedemkrat jurišali na sovražnika. Osem mojih borcev je bilo ubitih od sovražnikove krogle."

"Kdaj vam je bilo najtežje?"

"Težkih trenutkov je bilo mnogo. V jeseni 1943. je brigada dobila nalogo, da se prebije s civilnim prebivalstvom ribniškega območja iz Jelenovega žleba na Notranjsko. Dodeljen sem bil v zaščito. Padli smo v zasedo in prišli le do Medvedjeka. Z mano

sta bila Novomeščana Branko Zega in Ivan Avbar, ki je bil ranjen v pljuča."

"Kje ste dočakali svobodo?"

"Z drugim bataljonom devete brigade sem odšel v Istrski odred in tu dočakal svobodo."

"Ali ste bili po vojni še aktiven vojak?"

"Do leta 1953 sem bil komandant bataljona Prešernove brigade, nato v Cankarjevi brigadi, ono leto sem bil v vojaški oficirski šoli v Bjelovaru. Leta 1953 sem šel na lastno željo iz JLA s činom rezervnega kapetana. Do upokojitve sem delal v gospodarstvu."

"Ali imate kakšna odlikovanja?"

"Sem nosilec spomenice 1941, dobil sem orden za hrabrost, zasluge za narod II. stopnje, partizansko zvezdo II. stopnje, orden bratstva in enostnosti."

"Kaj delate kot upokojenec?"

"Upokojen sem že deset let. Sem lovec pri LD Otočec, v prostem času obdelujem manjši vinograd na Trški gori in pomagam prijateljem."

Tovariš Vene mi je povedal še mnogo zanimivih dogodkov iz partizanskih časov. Pokazal mi je tudi vsa odlikovanja. Šel sem domov in v srcu čutil globoko spoštovanje do njega.

Robi Peric,
7.d

BIL JE MED OSVOBODITELJI NOVEGA MESTA

Ob 30-letnici osvoboditve Beograda je šla iz naše šole v Beograd skupina pionirjev. V Beogradu smo spoznali polkovnika Sava Pičurića. Ta je bil udeležen v boju pri osvobajanju Novega mesta in je tudi v njem služboval v 1952. in 1953. letu. Obiskal sem ga na domu in veliko novega mi je povedal:

"Najprej ti bom povedal nekaj o sebi. Bil sem mlad borec,

star kakih 22 let. Bil sem komisar sedmega bataljona VII. črnogorske mladinske brigade „Budo Tomović“, ki je bila ustanovljena 28. decembra 1943. leta in je štela 800 borcev. Bili smo stari od 22 do 25 let. V brigadi je bilo ubitih 439 borcev, od tega 25 deklet. Pri napadu na Novo mesto je brigada štela 2800 borcev. Napad sem opazoval z Grma, od koder smo potem vdrli v Novo mesto.

Enote brigade so prišle iz Bele krajine preko Gorjancev. Novo mesto smo napadli z Grma pri železniškem mostu in iz smeri Žabje vasi. Napad je bil izvršen v noči od 7. na 8. maj 1945. leta. Skupina borcev se je splazila do reke Krke pri železniškem mostu, nato je to preplavala in napadla skupino Nemcev, ki so stražili na oni strani mostu. Če bi napadli s katere druge strani, bi imeli Nemci čas most porušiti, saj je bil to njihov namen, če bodo morali zapustiti mesto. No, zapustiti so ga morali, saj so takoj za tem vdrle skupine partizanov druga za drugo v mesto. Poulični boji niso trajali dolgo in kmalu so se Nemci pričeli umikati preko Marofa in naprej, nekateri proti Ljubljani in Trstu, drugi proti Mariboru. Celotna brigada je bila v Novem mestu 8. maja 1945 okoli 16. ure. Tu je borce pričakala vesela množica meščanov.

Jaz sem moral s svojim bataljonom takoj naprej, v borbo. Četrty bataljon je lovil pobegle fašiste, ki so bežli iz Novega mesta /1200/, ujel pa je mešano skupino Nemcev, ustašev, domobrancev, italijanskih fašistov in črnogorskih četnikov.

Sedma brigada je svojo bojno pot končala v Zidanem mostu. Tu je razorožila: dele VII. SS divizije „Princ Eugen“, dele nemške 181. in 22. divizije, nekaj edinic ustašev, domobrancev, četnikov in del 11. poljske letalske divizije.

Brigada je v Zidanem mostu zaplenila: 7009 vojakov in oficirjev, 220 tovornjakov, 93 osebnih avtomobilov, 24 prikolic, 2 tanka, 3 oklopna vozila, 1400 vozov, 2000 konj, 50 topov, 15 minometalcev 81 mm, 9 minometalcev 45 mm, 7 protiletalskih mitraljezov, 246 puškomitraljezov, 146 drugih puškomitraljezov, 4200 pušk, 150 brzostrelk, 400 pištol in okrog 1700000 različnih nabojev.

Sedmo brigado je vodil znani črnogorski borec - narodni heroj Niko Strugar."

Po pripovedovanju in zapiskih tovariša Pičurića, zapisal Lojze Tome, 8.b

RAZMEJITEV DOLENJSKE PRED DRUGO SVETOVNO VOJNO IN PO NJEJ

Pred drugo svetovno vojno je bila Jugoslavija upravno razdeljena na 9 banovin. Vsaka banovina se je delila na okraje /sreze/, srezi pa na občine.

Dolenjska je takrat pripadala Dravski banovini.

Novomeški okraj, pozneje "srez", je imel sedež v Novem mestu.

Ena največjih občin v novomeškem okraju je bila Šmihel - Stopiče, toda le po obsegu, ne po številu prebivalstva. Sedež te občine je bil v Kandiji.

Meja med tedaj majhno novomeško in večjo šmihelsko občino je bila reka Krka. Novomeškemu okraju je bil sosednji krški okraj.

Med narodnoosvobodilnim bojem so nastali in se razvili Narodnoosvobodilni odbori /NOO/. Po vojni, sredi leta 1945, so se NOO preimenovali v Ljudske odbore /LO/. Ti so bili po obsegu dosti manjši od nekdanjih občin.

Pozneje je prišlo do združevanja ljudskih odborov. Takrat ni bilo "občin", obstajala so pa "okrožja", po njihovi ukinitvi pa okraji, ki so bili ukinjeni leta 1965.

Občinski, mestni in okrajni ljudski odbori so bili ustanovljeni leta 1952.

Z ukinitvijo okrajev so občine dobile večje pristojnosti. Nekdanje občine in njihovi odbori so bili postopoma ukinjeni. Večale so se preostale občine in tako je novomeška postala z ukinitvijo občin Šmarjeta, Škocjan, Šentjernej, Žužemberk itd. zelo velika in je obsegala ter še obsega območje bivšega novomeškega okraja.

Pripovedoval dr. D. Gros,
zapisala Vito Gabrič in
Samo Drab, 7.b

O REVOLUCIONARNI PRETEKLOSTI IN NOB SO ČLANOM LITERARNEGA KROŽKA
PRIPOVEDOVALI :

1. dr. Davorin Gros; advokat v pokoju, Ragovska 1, Novo mesto
2. Rudi Zupanc; upokojenec, Ragovska 36, Novo mesto
3. Franci Lakner; upokojenec, Valantičevo 13, Novo mesto
4. Rihard Romih; upokojenec, Ragovska 10, Novo mesto
5. Franc Somrak; upokojenec, Paderšičeva 16, Novo mesto
6. Vane Murn; upokojenec, Resljeva 4, Novo mesto
7. Anton Henigman; direktor podjetja Bor v Dol. Toplicah,
Paderšičeva 4, Novo mesto
8. Bogo Komelj; direktor Študijske knjižnice, Nad mlini 16,
Novo mesto
9. dr. Božo Oblak; zdravnik, Glavni trg 31, Novo mesto
10. dr. Tone Šavelj; zdravnik, Ragovska 39, Novo mesto
11. Sonja Robič; ravnateljica osnovne šole, Nad mlini 20, Novo mesto
12. Nada Jakovljevič; upokojenka, Nad mlini 4, Novo mesto
13. Franc Moretti; inženir, Mestne njive 11, Novo mesto
14. Janez Zupančič; upokojenec, Pot na Gorjance 28, Novo mesto
15. Franjo Senica; medicinski tehnik, Kristanova 43, Novo mesto
16. Stefka Krampelj; upokojenka, Kristanova 24, Novo mesto

Poleg tega so otrokom o tistih dneh pripovedovali še mnogi drugi
borci in aktivisti /sorodniki, znanci, sosédje .../.

Vsem hvala!

PRIZNANJE IN PRIPOROČILO

Potem, ko ste obrnili zadnji list knjige spominov, ste obogatili znanje o revolucionarni preteklosti našega mesta pred in med narodnoosvobodilno borbo.

Zbiralci in zapisovalci gradiva, oblikovalci, korektorji in mentorji zaslužijo visoko priznanje in pohvalo. Opravili so veliko delo. Udeleženci revolucionarne preteklosti, aktivisti in borci narodnoosvobodilne borbe, ki so pripovedovali ali zapisali svoje spomine, so z veliko naklonjenostjo in razumevanjem sodelovali s pionirji, mladinci in mentorji. Iskrena jim hvala!

Pionirji in mladinci!

V knjigi so zapisane pripovedi ljudi, ki jih poznate. Vaši sosede so. Dnevno jih srečujete. Ti preprosti ljudje so ustvarjali zgodovino. Vsak od njih je prispeval „opeko“ ali dve za mogočno zgradbo - svobodno, socialistično Slovenijo. Zato jih spoštujemo. S to knjigo ste poskrbeli, da ne bodo pozabljeni.

Zbirajte še naprej spomine in pripovedi borcev in aktivistov narodnoosvobodilnega boja! Letos praznujemo 30-letnico osvoboditve, ki jo moramo dostojno proslaviti.

Tovarišice učiteljice in tovariši učitelji!

Poskrbite, da bodo vsi učenci prebrali to knjigo! Knjiga spominov naj služi tudi prihodnjim generacijam učencev osnovne šole Grm za spoznavanje krajevne zgodovine narodnoosvobodilnega boja.

V Novem mestu, 25. februarja 1975

Ravnatelj
Miroslav Vute

Zbrali in uredili člani literarnega krožka osnovne šole Grm pod vodstvom predmetne učiteljice Ivanke Mestnik.

Pri delu so pomagali člani zgodovinskega krožka pod vodstvom predmetnega učitelja Rafka Stančiča, ki je napisal tudi vse zgodovinske komentarje.

Z nami so sodelovali tudi nekdanji člani literarnega krožka, sedaj dijaki 1. gimnazije Novo mesto.

Likovne prispevke so izdelali člani likovnega krožka pod vodstvom predmetnega učitelja Nika Goloba.

Likovni prispevki:

1. Svoboda, Dušan Plut, 7.d
2. Zapornika, Davorin Gazvoda, 4.d
3. Ranjeni, Sonja Golob, 4.a
4. Pomoč partizanom, Davorin Gazvoda, 4.d
5. Izgnanci, Nataša Plut, 7.d
6. Talci, Srečko Hočevan, 7.a
7. Obešanje talcev, Robi Fajdiga, 5.
8. Partizan, Katarina Celič, 4.d
9. V partizansko bolnišnico, Igor Šuštarčič, 7.d
10. Ob ognju, Nataša Cujnik, 4.d
11. Ilegalec v akciji, Gregor Tršar, 7.d

Novo mesto, marec 1975

Yours

